

Refik Halid Karay

1

Hikâye

*Memleket
Hikâyeleri*

İNCELEME

**MEMLEKET
HİKÂYELERİ**

REFİK HALİD KARAY

MEMLEKET HİKÂYESLERİ

Günümüz Türkçesine uyarlayan
Ender KARAY

 İNKILÂP

Memleket Hikâyeleri

© İnkılâp Kitabevi
Yayın Sanayi ve Ticaret A.Ş.

Sertifika No: 10614

*Bu kitabın her türlü yayın hakları Fikir ve Sanat Eserleri Yasası gereğince
İnkılâp Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret A.Ş.'ye aittir.*

Sayfa tasarım Meline Pamukçuoğlu
Kapak Sait Maden

ISBN: 978-975-10-0106-1

08 09 10 11 12 30 29 28 27

Raskı

INKILÂP KİTABEVİ BASKI TESİSLERİ

İNKILÂP

Çobançeşme Mah. Sanayi Cad. Altay Sk. No. 8

34196 Yenibosna - İstanbul

Tel : (0212) 496 11 11 (Pbx)

Fax : (0212) 496 11 12

posta@inkilap.com

www.inkilap.com

ZORUNLU BİR AÇIKLAMA

Son elli yılda; özellikle Arap ve Fars kökenli kelimelerin ayıklanması ve yerlerine öztürkçelerinin kullanılması sonucu çok hızlı değişen dilimiz, kuşaklar arasındaki iletişimde bazı zorluklar doğurmuştur. Dede ile torun arasındaki bu anlaşma güçlüğü, geriye dönüş düşünülemezliğine göre, eskinin yeniye uyarlanmasını zorunlu kılmıştır. Çağında en yalın ve herkesçe anlaşılır Türkçeyi kullanmakla ün yapmış bulunan Refik Halid bile; bu gelişim ve değişim karşısında, elli yılda, günümüz orta öğretim gençleri için güç kavranır duruma düşmüştür. Memleket Hikâyeleri'nin 2-8. baskılarında korunan orijinal metninin, elinizdeki 10. baskısından başlayarak; yaşamakta olduğumuz dile ılımlı bir yaklaşımla, uyarlanmasına zorunluluk duyulmuştur.

Rastlanacak kusurların, iyiniyetimize bağışlanması dileğimizeyizdir.

E.K.

İÇİNDEKİLER

Yatık Emine	9
Şeftali Bahçeleri	39
Koca Öküz	49
Vehbi Efendinin Kuşkusu	57
Sarı Bal	66
Şaka	76
Küs Ömer	85
Boz Eşek	95
Yatır	102
Komşu Namusu	111
Yıldı Bir	121
Sus Payı	129
Kuvvete Karşı	140
Cer Hocası	148
Garip Bir Hediye	161
Bir Saldırı	166
Ayşe'nin Yazgısı	171
Garaz	177

"MEMLEKET HİKÂYELERİ" HAKKINDA YAZILANLAR

"Ben edebiyata biraz meraklıyım. Eskiden bu merakım estetiğin sınırı içinde kalırdı, şimdi biraz daha derine gidip kitaplardan yazarlarına, yazarlardan çağların düşüncelerine ve toplumların davranışına doğru uzanmak isterim. Meselâ çok eskiden büyük üstad Refik Halid'in Memleket Hikâyeleri'ni, salt bir güzel yazı okumak keyfi, katkısız bir edebî zevk için ezberlemiştim, şimdi onları yeniden okuyor ve her birinde, o edebî keyfin ötesinde, bambaşka hazineler keşfediyorum. Bana onlar, vatan Anadolu'nun yarım yüzyıl içinde değişen ve değişmeyen davranışlarına en keskin ışığı tutuyor. Onlar sayesinde üstad Refik Halid'in öze varmaktaki büyük kudretine ve zamanı yenen eşsiz görüşü ve anlayışına bambaşka bir anlayışla hayran oluyorum.

Bana o hikâyeler, bugün, Anadolu'nun insan ve sosyal hayatı üzerine yazılmış ve yazılacak en azametli psikoloji ve sosyoloji eserlerinden daha etraflı, daha derin, daha dolu ve daha gerçek geliyor. Öyle sanıyorum ki, bu hikâyeleri okumadan Anadolu'yu anlamanın, anlamaya başlamanın imkânı yok. Bavuluna kamerasını, not defterini, Mahmut Makal ve Fakir Baykurt'un eserlerini doldurarak Anadolu'yu keşfe hazırlananlara, haritaya bakmadan ve yola çıkmadan önce, o yarım yüzyıllık Memleket Hikâyeleri'ni okumalarını salık veririm.

Ne yalan söyleyeyim, ben insanları iyi anlatan ve sevdiren edebiyatın taraflısıyım. Olaylara ve zamana, asıl o duru kafa ve engin insan aşkıyla yazılmış eserler dayanabiliyor da, ondan.

Prof. Sabri Esad SİYAVUŞGİL

1964

* *Türk endüstrisi yenidir ve son yıllarda kurulmuştur. Daha bir işçi problemi yokken Refik Halid 1920'de yayınladığı "Memleket Hikâyeleri"nde (bu hikâye kitapta 1909 tarihini taşımaktadır) ilk sosyal hikâyeyi yazdı.*

Refik Halid'in "Memleket Hikâyeleri"nde ulaştığı yüksek sanat örneğine bir daha erişilmemiştir. Dil, üslûp ve edebî yönden bugün de aşulamayan bu hikâyeler, modern Türk Edebiyatının en güzel ürünleridir

Prof. Otto SPIES

Bonn, 1963

* *Refik Halid'in "Memleket Hikâyeleri"nde yer alan "Yatık Emine", "Cer Hocası", "Sarı Bal" ve başkaları Anadolu'yu ve orada yaşayan yerli tipleri özel havası içinde o zamana kadar görülmemiş bir canlılık ve aydınlıkla bize tanıtır. Bunlar hep bizim hayatımızın hikâyeleridir.*

Agâh Sırrı LEVENT

* *Refik Halid "Memleket Hikâyeleri"nde hiçbir siyasal inanç gözetmeden bütünüyle insanların acılarını incelemiştir. "Yatık Emine", "Koca Öküz", "Sus Payı", "Kuvvete Karşı", "Cer Hocası" ayrı ayrı birer ıstırap tablilleridir.*

Refi' Cevad ULUNAY

* *"Memleket Hikâyeleri" Türk Edebiyatında Anadolu'nun ilk hakikî hikâyeleridir. Anadolu "Memleket Hikâyeleri"nde bütün gerçek varlığı ve iç dünyasıyla karşımıza getirilmiştir.*

Nihad Sami BANARLI

* *"Memleket Hikâyeleri" gerçekten öz hikâyelerdir. Ondan sonra ne kadar gayretliler çıktı. Bu yolda uğraştılar, fakat gözle-rindeki kalın perdeyi sıyıramadılar. Kabukta kaldılar, öze varamadılar.*

Refik Halid'in san'at prizmasından süzdüğü manzaralar, doğa ve kişiler altın suyuna batırılmış zincirler gibi kıvılcımlı bir parıltı ile göz alırlar.

"Şeftali Bahçeleri", "Sarı Bal", "Yatık Emine" hikâyeleri, hikâyeye memleketin girişidir. Bunlarda, yazıldığı çağın manzarası, psikolojisi, mantığı, iç ve dış varlığı ile bütün memleket yaşar.

Hakkı Süha GEZGİN

YATIK EMİNE

— 1 —

Akşam üzeri, geç vakit, jandarma teğmeni kalem-den(*) çıkarken çavuş odaya girdi: Selâm verip bir kâğıt uzattı:

"İl merkezinde ard arda olaylar çıkmasına sebep olan uygunsuz takımından Yatık Emine ilçede oturtulmak ve başka yere gitmesine engel olunmak üzere yollandığından gereğinin yapılması..." emrediliyordu. Kaymakam bu tezkerenin arkasına kırmızı mürekkebe batmış kamış kalemle yazdığı havaledede "Kasabanın genel ahlâkını bozmasına meydan verilmemek için gereken önlemlerin jandarma bölük komutanlığınca alınması" demişti.

Teğmen daha yeni okuldan çıkmış, pembe, sarışın, tüy gibi ince, güzel endamlı bir delikanlıydı. Okulda adı "Dal Sabri" idi. Bunu okuyunca garip bir utangaçlıkla hafifçe kıvardı; daha bu cinsten bir işe ilk raslıyordu. Fakat çavuşa acemiliğinden renk vermemek ve çapkın görünmemek için kaşlarını biraz çatarak çok ciddi yapmak istediği bir sesle:

— Getirin onu buraya!

Dedi. Ne yapacağını kendisi de pek iyi bilmiyordu. Önce şu kadını bir görecekti; sonra, sonra da belki kor-

(*) Resmî dairelerde yazı işlerinin görüldüğü yer.

kutacak, ona bazı emirler verecekti. Dirseklerini masasına dayadı, önüne kâğıdı çekti ve bekledi.

Burası Ankara'ya iki gün öte, ana yollardan aykırı küçük bir kasabaydı. İki gün bitmez tükenmez yokuşlar çıkılarak bin yorgunlukla gücü tükenmiş ve ezilmiş bir durumda gelindiği halde orada oturulacak bir kahve, yatacak bir han bulunmaz; şu çıplak kuru memlekete varmak için neden bu kadar yollar aşmış güçlükler çekildiğini insan bir türlü anlamazdı. Soğuk, barınılmaz bir kış; susuz, dayanılmaz bir yazı vardı.

Yöreyle oranla o kadar yolsuz ve yüksekti ki sanki buraya insanlar yokuşları tırmana tırmana değil, gökten serpilerek gelmişler ve inmeğe iz bulamayarak öyle, dünyaya ilgisiz bir küme halinde kalmışlardı. Haymana ovasının ortasında, en yüksek bir yerde gözcü gibi bekleyen kasaba, kerpiç evleri ve ağaçsız sokaklarıyla ne kadar zevksiz, yürek karartıcıydı. Bütün ömürlerini sonuç vermeyen davalar arkasında büyük ümitlerle koşa didişe geçirip sonunda umduklarını bulamadan yıkılıp ölen adamlar gibi buraya tırmananlar da hiç kuşkusuz arayıp beklediklerini bulamamaktan ileri gelme bir kederle düşüp kalmışlardı.

İlk insanlar o, yanık ovaları, sarp dağları aşarak buraya çıkmaya neden gerek görmüşlerdi? Tufan gibi nasıl bir tehlike önünden kaçarak buraya yerleşmişlerdi? O, şimdi bilinmiyordu, fakat her halde, bu derece zorluğa katlanabilmek için önemli sebepler olmalıydı.

Zaten yöredeki halk ile kolayca buluşup ilişkiye girişmemek yüzünden bu kasaba gayet geri, gayet uyuşuk, atılımsız kalmıştı. Ne gençlerinde hayatın ilk tadlarını duymaktan gelen bir iştah, bir sıcaklık; ne de ihtiyarlarında rahat bir yaşlılığın verdiği çubuklu, hikâyeli bir keyif...

Kadınlar ise taş gibi duygusuz, kütük kadar hareketsiz ve donuktular; fakat hepsinin de ne kadar gür-

büz, ne dinç ve sağlam vücutları vardı... Sıtmaların tırmanamadığı, hastalıkların barınamadığı bu dağ sırtında çınarlar gibi gelişe genişleye uzun, bıktırıcı bir ömür sürüyorlardı. Ne kadar heyecansız, ne derece uyuşuk bir ömür!

Hayatın alt tabakalarda insanları kavuran, çarpışıp didiştiren fırtınaları, burasını tutmuyordu. Burada duygu yönünden de durgun, değişimsiz bir hava, karları lapa lapa yağan, kıpırtısız bir dağ iklimi vardı. Köylerinde halk apaçık, kaç göçsüz gezip yaşadıkları halde, bu kasabada kadınların iki gözünü birden görmek olanaksızdı. Gelin bir evde, kayın babasından kaçır, güvey baldızının yüzünü tanımazdı. Sazsız, sözsüz; düğünsüz, derneksiz bir ölü hayatı geçiriyorlardı.

Bol bol evlenmekten ve sık sık doğurmaktan başka ömürlerinin tadı, acısı yoktu. Kadınlarında ne oynaklık, erkeklerinde ne bir haşarılık. Kaçma, kaçırma gibi olaylara tektük rastlanırdı; ahlâksızca olgular da binde bir görülürdü.

İşte il merkezinde bitip tükenmez uygunsuzluklara sebep olan Yatık Emine, huyunu düzeltmek için bu donuk kasabaya gönderilmişti.

Jandarma kumandanı kapının önünde sesler duyunca tavrını büsbütün ağırlaştırdı. İçeri, arkasında rengi atmış siyah bol çarşaf, yazma peçesi inik, elleri pelesininin altında saklı ufak tefek, sıkılğan ve korkak bir kadın girdi; hemen oracıkta, eşğin yanında durdu.

Teğmen bunu beklemiyordu. O sanıyordu ki, İstanbul sokaklarında bazan rasgeldiği gibi, sigarası parmaklarında, allıkları yüzünde, peçesi açık, dişleri çürük, yürüyüşü kıvrımlı, tıknaz bir kadın girecek, yayvan yayvan hemen konuşmaya başlayarak sonunda jandarmalarla tutturulup dışarı atılacaktı.

Karşılıklı duruyorlardı. Teğmen bekleyip hazırlanmışlığının çıkmamasından, büsbütün durgunlaşmış kızardı;

neden sonra, okur gibi yaptığı kâğıda başını eğerek sordu:

— Emine sen misin?.. Yatık Emine!..

Öbürü hiç cevap vermedi; kımıldamıyordu bile... Sıkı sıkı yüzüne çekip çenesinin altından iğnelemiş olduğu, üzeri mor ve beyaz dallı yazma peçesinin arkasında gözlerinin canlılığı, dikkatli dikkatli baktığı farkolunuyor, bu gergin tülbendin bastırıldığı burnunun ucu da beyaz, toparlak bir benekle yüzünün tam ortasında göze çarpıyordu. Sabri şimdi yan gözle onu inceliyor; o kadar kapalı, şekilsizdi ki insana ne iğrenme, ne beğenme, hiçbir duygu vermiyordu. Ökçeleri çarpık, uçları kalkık yamru yumru ayakkabıları toz içindeydi; çarşafının kumaşı da yer yer akmış ve buruşmuştu.

— Söylesene be!.. Sen misin?

Kadın biraz kımıldadı, sonra o vücuttan çıktığına inanılmayacak kadar boğuk, kalın bir, yaşlı ve şişman Lehli kadın sesiyle:

— Benim, dedi, adım Emine, babamın adı Abdullah, anamınki Hürmüz... Üç yüz yirmide(*) doğmuşum, rumî hesap, hamidiyemde(**) öyle kayıtlı imiş, kâğıdına Yanık Emine yazmışlar amma o yanlış, bana Yatık Emine derler...

Karakollarda, mahkemelerde tekrar ede ede öğrenmiş, ezberlemiş olduğu bu sözleri bir bir arkasından kayıtsızca söylüyordu.

Teğmen, sözünü keserek:

— Bana bak dedi, Yatık Emine misin, Yanık Emine mi, her ne herze isen, bana onun gereği yok; burası Ankara değil, aklını başına al, uslu uslu otur, ufak bir uygunsuzluğunu duyarsam seni karakola çeker, eşek sudan gelinceye kadar döverim, kemiklerin kırılır anladın mı? Şimdi marş!

(*) 1904.

(**) 2. Abdülhamit çağında yapılan nüfus kaydı.

Kadın hiç cevap vermedi; ezile büzüle, sıska bir yavru köpek gibi duvara, kapının pervazına sürünerek dışarı çıktı.

İyi mal olsa buraya gönderirler miydi? Kavruk murdarın biri... Çavuşu çağırdı: "Alın onu, kadınlar hapisanesine misafir edin!" emrini verdi, kılıcını taktı, avluya yürüdü. Emine orada etrafını alan yılışık jandarma halkası ortasında sırtını duvara verip çömelmış, peçesini açmış, hararetili hararetili konuşuyor:

— Taşlar ayaklarımı daladı, bu ne cehennem bu çağı yermiş...

Diye yılmış bir tavırla yolda çektiği sıkıntıları anlatıyordu.

— II —

Kasabada kimse Yatık Emine'ye ev vermek istemiyor, hiçbir mahalle onu almaya katlanamıyordu. Memlekette içten içe kaynayan bir hiddet, bir hoşnutsuzluk vardı. Kahvelerde toplanan erkekler, çeşme başlarında biriken kadınlar hep bu işi konuşuyorlar:

— Hele hükûmatın ettiğine bak, kötü karıları gönderecek bizim memleketi mi bulmuşlar?..

Diye söyleniyorlardı. Valiliğin bu kirli hediyesi onurlarına dokunmuştu. Hatta halkın sıkıştırması üzerine Belediye üyeleri kaymakamın yanına çıkıp şikâyet bile etmişlerdi. Fakat aldıkları cevap sertti; mademki valiliğin emriyle gelmişti, geri çevrilmesine olanak yoktu; hem bu memleketleri için bir şerefti; vali burasının ne kadar ahlâklı bir kasaba olduğunu bildiğinden huyunu düzeltsin diye onu göndermişti. Hiç şüphe yoktu ki günah yoluna sapan bu kadın, memleketlerinde ahlâkını değiştirecek, doğru yolu bulacaktı; bunun hayrı, sevabı onlara idi. Kırk yıl kötü, bir gün tövbe-kâr...

Bu açıklama eşrafı pek de kandıramadı, fakat daha çok zorlamaya çekinmişlerdi. "Hele bir zaman bekleyelim!" kararıyla dağıldılar.

Halk hâlâ sert, acımasız davranıyordu. Kaymakam, Yatık Emine'nin kadınlar hapisanesinde usul dışı uzun süre kalmasından ürküyor, jandarmaya "ille eve çıkarmalı" diyordu.

Bir gün Emine'yi kanlar içinde hapisanenin avlusunda yatar buldular.

Emine oradan memnundu; dostunu baltalayan bir yörük karısıyla komşusunun sandığından beşibiryerdeleler aşırın bir göçmen kadın arasında külfetsiz, zahmetsiz yaşıyor, başını dinliyor, yorgunluğunu alıyordu.

Ama bir gün, hapisane bahçesindeki ağaçta dutlar oldu. Yarı ham, yarı olmuş silkinip yere düşenlerin beraberce yenmesine önce ses çıkarmadılar, fakat yemişler pişip tatlılaşınca iş değişti. Hapse girmeğe hakkı olmadığı halde aralarına sokulup kismetlerini yiyen bu kadın da kimdi? İki mahpus başbaşa verip konuştuktan sonra hiç yoktan bir kavga çıkardılar, Emine'yi iyi bir dövdüler.

Olayı haber alan kaymakam, teğmeni çağırttı:

— Haspa orada rahat durmamış, bir gün Yörük karısı kızıp gırtlığından sıkarsa neden hapisanede duruyordu diye bizi sorumlu tutarlar. Bugün çıkacak, anlaşıldı mı?

Emrini verdi. Emine sokak ortasında kaldı. Nerede yatıracaklardı? Sonunda kalem odacılarından bir ihtiyar, evinde alıkoymağa razı oldu. Kasaba kadınları bunu haber alınca öbek öbek yollara düzülüp seyre, odacının evine geliyorlardı.

Orak biçmek için kasaba dolayında çadır kuran çingene kadınları bile kulaktan kulağa işi duymuşlar, onlar da toplanarak odacının evine misafir gelmişlerdi.

Ev dolup dolup boşalıyor, bir düğüne gelir gibi feracelerine inci, boyunlarına beşibiryerde takmış, yüzlerine düzgünler sürmüş iri kuvvetli ve bu, yeni dişiye karşı kıskanç kadınlar arasında Yatık Emine, Şakağındaki taze yarası, sol ayağına topallık veren beresi ile dolaşiyor, kovulmamak, dışarı atılmamak için her şeye razı, kendini seyrettiriyordu.

Kadınlar ona baktıkça şaşırıyorlardı. Ankara'da bu cılız, sıska için mi adamlar birbirini vurmuş, kocalar karılarını boşamış, kasaba karmakarışık olmuştu. Anlamlı, anlamlı birbirlerine işaretler yaparak, göz kaş süzerek Emine'ye uzun uzun bakıyorlar, fiskos gülüşüyorlardı.

Erkeklerde merak daha çoktu: "Acep ne biçim karıymış ki bu..." diye topladıkları dere boyunda konuşurlar, fakat evlerinde sormaya cesaret edemeyerek kafalarında Emine'yi büyütürlerdi. İşi gidip jandarmalardan soruşturmağa kadar vardırıan daha meraklıları ise:

— Kor gibi sıcak ama bir sıkımlık canı var... dan başka, daha ayrıntılı cevap alamamışlardı.

Emine zayıf, çelimsiz bir kadındı; fakat çirkin değildi. Duru beyaz, ufacık yüzü üstünde birbirine uygun insanı şaşırtacak kadar kara, kapkara ve parıl parıl iki gözü vardı. İnsan gözünden çok bunlar kafese konmuş vahşi, yırtıcı hayvanların içleri hırs ve haşinlikle dolu, gösterişli, fakat yılgın, ürkek gözlerine benziyordu.

Bu gözlerin en önemli özelliği dişiliği idi; hırsını bir türlü yenemiyen, bir türlü cinselliği bastırılmayan bir kısrak bakışıyla erkekleri süzerken insanın, damarlarına bir ılık duygu yayardı. Bu etkiyi kendinde duymayan yoktu. Serseri müşterilerinden sık sık işinin düştüğü komiserlere, jandarma subaylarına ve hatta mutasarrıf(*) valilere kadar kimin karşısına çıkarsa peçesini

(*) Kaymakam ile Vali arası idare amiri.

kaldırınca gözlerinin izini bırakır, birkaç gün arasına kendini düşündürür, hatırlatırdı. O harap, hasta, güçsüz vücudunun üstünde bu gözler ne kadar sağlam, ne kadar sağlıklı ve güçlü dururdu... İnsan, onların böyle bir kadına nasip oluşuna acır, bayılıcı olması gereken ke-yiften ancak birtakım serserinin tattığına kızardı.

Emine'nin dudakları da kendiliğinden fazla kırmızı, sanki boyalı gibiydi. Dudağa allık sürmesini bilmeyen bu memlekette duru beyaz yüz üzerindeki kırmızılık da çok etkili oluyordu. Sonra onun endamsız, zayıf vücudunda ısınmış bir tuğla gibi çok yalın, fakat işleyici, sürekli, bir sıcaklık da vardı. Özetle hangi toplumdan olsalar köylü veya memur, bütün erkekler Emine'nin karşısında, yürekleri üzerine isteğin, bir kanat gibi sürünüp geçtiğini duyarlardı.

Odacının karısı şimdi memlekette ünlü, mevkiliydi. Sokaklardan geçerken her kapıdan bir kadın fırlıyor, onu lâfa tutarak Emine hakkında bilgi alıyordu. İçlerinden bazıları da kocasına göz kulak olmasını, kara gözlü büyücü kadına görünmemesini söylüyorlardı. Bu öğütlerin etkisinde kalan kadın artık gelip giden misafirlerin şerefinden, Emine'nin gördüğü işlerden de vazgeçmeğe razı oluyordu.

Bir gün, kendisi de evde yokken, hiç alışkısı olmadığı halde kocası, kalemi bırakıp eve gelmişti. Bunu komşulardan haber alınca kıyamet koptu; hırsından pencereleri açıp sokağa bağıyor, üstünü başını parçalıyordu. Fakat öğle üzeri olduğundan erkekler işte idi; kapının önü, başına döşemesini(*) şöyle iğreti örtüp evinden fırlamış kadınlar, entarilerinin etekleri yerlerde sürünen çocuklarla doldu. Bir aralık kadınlar hep bir ağızdan:

— Hele at dışarı, at dışarı!..

Diye bağırdılar. İçeri girenler oldu. Biraz sonra Emine'nin bohça gibi dışarı fırlatıldığı görüldü. O hiç

(*) Bir çeşit baş-örtüsü.

ses çıkarmıyor, elleriyle başını esirgemeğe çalışarak yerde yatıyordu. Öbürleri, sanki bu sessiz, hareketsiz vücut onları ısıyor, sokuyormuş gibi korka korka haykırarak, ara vermeden nalınlı ayaklarıyla vuruşturuyorlardı.

Bereket Hükümet konağı uzak değildi; haber aldılar, gelip Emine'yi kaldırdılar. Nereye götürecektlerdi? Hapishanede ölmesine razı olmayan kaymakam şimdi:

— Geberseydi de kurtulsaydık!

Diyordu. Sonunda hastahaneyi uygun buldular. Bu karar verilinceye kadar Emine, eczahanenin kapısı önünde peçesi inik, inliye inliye sekiz saat beklemişti. İhtiyar Rum eczacı yaralarını yıkayıp sarmıştı. İlaç parasını nereden alacaktı? Belediyenin vereceği kuşkuluydu; hapishanenin çoktan ödeneği bittiğinden zaten artık ölüm halindeki mahpuslara bile ilâç verilemiyordu.

Sonunda akşama doğru elinde pusulasıyla bir jandarma geldi, kımıldamaya gücü olmayan Emine'yi ite, söve önüne kattı, şehrin dışındaki hastahaneye götürdü. Yolda iki defa düşmüş, fakat jandarmanın akıl almaz bir ahlâksızlıkla şurasına burasına attığı çizmelerin tekmeleri altında, kamçı zoruyla kalkan bir cılız at gibi burnundan korkunç sesler çıkarıp soluyarak kendini toparlayabilmişti.

Daha iki saat önce, içinde ölü yatan temizlenmemiş bir yatağa onu soktular. Bayıldı, kaldı... İşte bunun için, böyle her zora katlanıp ne yapılırsa sızılıtsız boyun eğdiğinden Emine'ye, Yatık Emine derlerdi.

— III —

Hükümet memurlarınca gelenekti; akşam üstü kaleminden çıkanlar eczanede toplaşır, memleket ve iş-

leri üzerine sonu gelmez dedikodular yaparlardı. Kaymakamın yolsuz davranışları, özel hayatı hep burada konuşulur, kasabanın olup biten işleri hep burada öğrenilirdi. Rum eczacı, biri kırmızı, diğeri mor boyalı ve şiş karınlı iki cam kavanoz arasında yarı gizlenerek gözüklerinin ardında dikkat kesilen gözleriyle bu konuşmaları dinler, sigara yakmak isteyenlere kibrit yetiştirir, kendi eliyle yaptığı zencefil liköründen arasıra ikramlarda bulunurdu. Ama memlekette her türlü fenalıkların artmasını beklediği halde, söze karışmaz, ufak bir fikir yürütmez, pek zorda kaldığı zaman da sade:

— Çok sasti bu ise!..

Derdi. Bu cümle her yeni habere, her yeni dedikoduya yaraşır ve ona hiçbir sorumluluk getirmezdi.

Gene böyle bir akşam kasaba kodamanları eczaneye toplaşmışlardı. İki ay evvel izinli gittiği il merkezinden yeni dönen tapu memuru bir aralık sordu:

— Ayol, dedi, buraya bir kadın göndermişler, Emine mi, Ayşe mi, ne... Merkez komiseri Hacı Bekir Efendi bana, "Git de gözü onda gör, adamın yüreğini gıcıklıyor!" dedi, doğru mu?

Jandarma subayı hastane memuruna döndü:

— Sahi ne oldu Emine'ye, hâlâ yatıyor mu? diye sordu. Hastane idare memuru sürmeli gözlü, yanık yüzlü Ürfalı bir kırkılık adam, hafifçe kızardı. Sonra, arap şivesine uygun sıcak bir sesle:

— Yok, kalktı, fakat hastanede; hademe kadın çocuk düşürdü de onun işlerine bakıyor! dedi. Eczanede herkes, birdenbire, kuşku ve duraksama dolu bir ağır suskunluğa daldı. Acaba hastane memuru Yatık Emine'ye mi tutulmuştu? Kâfir Ürfalı, daha yeni de evlenmişti, fakat ona bir karı, beş karı yetişir mi?..

Dal Sabri'nin yüreği âdeta burkuldu; "Sıcağa faydalıdır, hararet keser!" diye eczacının uzattığı zencefil

likörünü bir hamlede yutup kalktı, kılıcını daha çalımla, sanki gözdağı verirmiş gibi şakırdatarak askerce selâm verdi, çıktı. Bir şeye canı sıkıldığı zaman o böyle yapar, selâmını askerce verir, kılıcını şakırdatırdı. Eczanede kalanlar bir süre daha sustular; sonra tapu memuru, çift çubuk sahibi kimseyi takmaz bir yerli:

— Ne oldu bu tüysüze? Canı sıkıldı, hele hastaneci söyle bakalım, Emine'ye takılıyor musun? Çocuğu şüphelendirdin...

Diye alay etti. Urfalı:

— Yok a canım, benim o tarafa uğradığım yok, gardiyan Gürcü Server ilgili... İkisini de atacağım ya, bir yakalarsam... dedi.

Dal Sabri o hiddetle çarşı boyunu geçti; çevresine bakmıyor, bir olaya yetişir gibi acele acele yürüyordu. Yolda rasgelenlerin selâmını bile görmezliğe geliyordu. Burada jandarma subayı olsun da daha bir defa, Ankara'da şöhret salmış olan o gözleri görmesin... Hay aptal hay, işte hastane memuru işini yoluna bile koymuştu; hem bana haber vermeden, danışmadan nasıl oluyor da jandarmanın gözetimi altında bulunan bir kadını iyileştirdiği halde hastanede alıkoyuyordu: Yarın kaymakama müzekkere(*) verecekti...

Önlerinde, ev boyunda gübre yığılı, bahçelerine çit yerine ölmüş hayvan kemikleri örtülü dış mahallelere gelmişti. Hazır hastane de şurada idi. Bir kere uğrasa, araştırma yapsa fena olmazdı. Fakat ilkönce erkekler tarafına girdi. Lâf yaparlar diye korkmuştu; şöyle, çabuk çabuk odalara baktı, havasız, kirli yerlerdi; batmaya başlayan güneşin ışıkları sık demir parmaklıklı küçük pencerelerden içeri giremediğinden her yönü loşluk bürümüştü.

Avlu biraz asitfenik, biraz da aptesane ve çirkef kokuyordu; hava değişimine gelen askerlerden ölen

(*) Bir iş hakkında üste sunulan yazı.

çoktu; delik tıkağından teneşirin sabunlu suları etrafa taşıyor, her zaman yenisi döküldüğünden batak bu kızgın güneş altında bile kurumuyordu.

Sabri karşısında ellerini göğüslerine kapayıp bir çeşit divan duran hastabakıcılara! "Açın! Süpürün! Yıkayın.." diye emirler verdikten sonra bahçe içindeki tel kapıdan öbür tarafa geçti, merdivenleri çıktı.

Sofada, çarşafının pelerini omuzlarına atıp başına beyaz bir tülbent örtmüş, yüzü açık bir kadın vardı; iskemleye oturmuş, hareketsiz duruyordu, ayağa bile kalkmadı, acaba Sabri'nin çizme seslerini duymamış mıydı? Yoksa uyuyor muydu? Evet uyuyordu. Ağzı biraz çarpılmış, gözünün biri yarı açık, rahat bir solumayla derin derin uyuyordu. Kapıdan giren kızıl bir aydınlık altında hiç de fena görünmüyordu; yüzü ne kadar beyaz ve dudakları ne kadar kırmızıydı; haspa burada bile muhakkak düzgününü sürüyor, allığını unutmuyordu.

Sabri'nin, üzerine dikilip kalan bakışları altında Emine uyandı; hemen ayağa kalktı. Gözleri şaşkınlıkla, korkaklıkla doluydu; kendisini çarşafı sanarak elini hemen peçesine attı; fakat hatırlayarak tülbendin ucunu çekti; ağzının üstüne kapattı; Sabri dik, ürkütücü bir sesle:

— Başka kimse yok mu burada?

Diye sordu. Emine'ye, nedense, doğrudan doğruya bakamıyor ve bunu sorarken içeriye, boş bir koridora sesleniyordu. Öbürü, kalın, boğuk sesle anlattı:

— Hanife kadın hastalandı; şimdi, o gelinceye kadar işlerini ben yapıyorum; çamaşır yıkadım da yorulmuşum, şöyle içim geçmiş...

Sabri, etrafın sessizliğinden, binanın loşluğundan cesaret aldı, birden başını çevirip gözlerini Emine'nin tâ gözlerine dikerek:

— Nasıl, artık iyileştin mi?

Dedi. Bu cümlede, bu seste; istemeyerek fazla bir acıma, bir samimiyet vardı; hemen değiştirdi:

— Bir dayak daha yersen geberirsin ha!..

Diye ilâve etti. Teğmenin yüreğinden geçen bu yufkalık Emine'nin gözünden kaçmamıştı. Tecrübelerinin bilgisiyle şimdi karşısındaki şu ince, güzel delikanlının kendisine istemeye istemeye sokulduğunu, sokulmaya mecbur kaldığını, anlamıştı. Yüzünün gül destesi gibi ne de dalga dalga renkleri vardı... Ya boyu bosu? Emine istekli, ağ gözleriyle şimdi, korkusuzca, zevk ala ala bakıyordu; karşılıklı bakışıyorlardı. Bu, iki taraf için de sıcak, sokulgan bir bakıştı.

Sabri, fazla ileri gittiğini anladı, başını kapıya döndürüp:

— Hastane memuru sık sık gelir mi buraya?

Diye sordu. Konuşa konuşa, biri arkada uyumlu, ezgin, öbürü önde hâkim ve dik, merdivenleri indiler. Kapının önünde Sabri döndü, etkisini duyduğu o istekli gözlere şimdi bir daha, kaçamaksızca baktı; sonra hiçbir şey demeden, yeni bir karar almış gibi sert, çıkıp gitti.

* * *

Kaymakam ertesi günü hastane memurunu çağırıldı:

— Hani, dedi; Ankara'dan gelme bir kadın vardı; jandarma dairesi ona bir ev bulmuş, artık hastanede kalması doğru değil; elin oynağını biz mi besleyeceğiz; onu gönderin de yerine namus ehli bir başkasını kullanın!

Emine'ye bu kararı bildirdikleri zaman gene, huyu üzere, hiç itiraz etmedi. Fakat yüreği sızlamıştı. Ömründe bu kadar, hiçbir yerde rahat görmemişti; vücudu; yerlerde sürüklenmeden, hırpalanmadan Allah azığını veriyordu. İçinden: "Ah o jandarma, diyordu, beni hastane memurundan kışkandı da buradan attırıyor!"

Ona buldukları ev, kasabanın ucunda, göçmenlere ayrılmış ücra mahellenin en izbe bir köşesindeydi. Bomboştu, ne minder, ne şilte, ne perde... İçeri girdi; komşunun kuyusundan taşma bir su ayağından kuvvet alan bodur kabaklar dizili bir bahçesi ve iki yer odası vardı. Ne yiyip ne yakacak, nasıl geçinecekti? Kenarda hasır eskileri kalmıştı, onları bahçeye bakan pencerenin önüne çekti, üstüne kıvrıldı, düşündü. Ah hastane! Ne rahat, amma ne rahattı... Şimdi, bu saatte, çorba ve ekmek dağılırdı. Gürcü gardiyan Server duvardan:

— Emine, kâseleri yakala da gel!

Diye seslenir, sonra onun tabağına bir kepçe fazla dökerek:

— Ye de biraz et, can tut, yüreğim gibi kavrulup gidiyorsun be kız...

Diye takılırdı. Şimdi, güneş kaybolduğundan bu çukur odaya karanlık, batan bir geminin ambarlarına su nasıl dolarsa, öyle her taraftan taşkın bir halde giriyor; koyulaşıp ağırlaşıyordu.

Emine, rahatın tadını aldıktan sonra ilk defa şu değişiklikten, şu yoksulluktan üzüntü duymuştu! Sabri'yi hatırlayarak:

— Ah gidinin köpeği!

Dedi; fakat etkisinden de kendisini kurtaramayarak:

"Amanın ne körpe çocuk..." diye söyleniyor, düşünüyordu.

— IV —

Hükûmet konağının yan sokaklarında bir sıra ufak dükkân vardı, arzuhalci ve avukat dükkânları... Küçük bir çekmecenin önüne geçip bol sigara ve çay içerek sohbet eden bu dükkâncılara arasına köylüler uğrar, di-

lekçe yazdırır, dâva açarlardı. Bunların çoğu toprak sahibi, zengince adamlardı; eşraf ile düşer, kalkar, onlarla eş saygı görürlerdi. Saygın yaşarlardı; fakat memurluktan ayrılma arzuhalçiler de vardı ki kalem odalarından kovula atıla, azarlana sövüle şunun bunun işini kurtarıp beş on para çıkarmaya çalışırlar, bu parayı da içki ile bitirirlerdi.

Emine günlerce beklemiş, ne komşulardan, ne de baş vurduğu jandarma çavuşundan bir yardım görmüş-tü. Ne yapacaktı? Bir gün sıkıca örtündü, arzuhalçilere birer birer baş vurdu. İtibarlıları derhal bu yabancı ve çarşafli kadının kim olduğunu seziyorlardı ve mevkilerinin şerefini korumak için daha lâkırdı söylemesine meydan vermeden "Başka dükkâna, bizim vaktimiz dar!" bahanesiyle başlarından savuyorlardı: Öbürleri ise halk nazarında kirlenip söylenmekten, müşteri kaçırmaktan korkarak:

— Fayda etmez kadın, pul parasına yazık...

Nasihatiyle atlatıyorlardı. O, böyle bir cevap alınca hiç sızlanmadan, kızmanan dükkândan çıkıyor, sabırla öbürüne dalıyordu. Sonunda birisi:

— Üç kuruş pul parası, on para kâğıt, bir çeyrek de yazma hakkı; hadi çıkar, ben sana dokunaklı bir dilekçe yazıvereyim...

Dedi. Bu, reji kantarcılığından kovulmuş serseri ve yarı deli bir adamdı. Emine göğsünün altından çıkardığı rutubetli bir meşin çantanın orta gözünü açtı, hesapladı; kırk para çıkmıyordu. Öbürü dayatıyordu, başka türlü yazamazdı; canı isterse, hem onun yazacağı çok etkili, acıklı olurdu, kesinlikle istediğini yaparlardı. Kadın, iri, derin gözlerini karşısındaki bu göğsü açık, bıyıkları dağınık kaba herife dikmiş:

— Ne etsek ki, vallahi yok, olsaydı saklar mıydım ayol! diye söyleniyordu. Dükkânda yalnızdılar; sokak

öğle güneşinin altında tenhalaşmış; gübreleri eşen serçelerle arasına haykıran horozlardan başka meydanda canlı kalmamıştı. Erkek düşünüyor. Emine de merhamete getiririm, diye sürekli anlatıyordu:

— Dört gündür sıcak yemek yemedim, günah değil mi, beni buraya gönderdilerse aklıktan ölsün demediler a; Ankara'da hiç olmazsa karnım doyardı... Gözlerim kararıyor!

Bir aralık arzuhalci düşündü:

— Haydi git, pul getir!

Dedi; sonra tuttu uzun bir dilekçe yazdı. Emine kalan parayı vermek istiyordu; öteki almıyordu: "Sende kalsın, kebab ye!" diyordu. İki serseri acıma duygusu ile birbirlerine ne kadar yaklaşmışlardı... Emine çıkmakta acele etmedi; tahta kanapenin bir kenarına ilişti, arzuhalci de mürekkebin kurumasını bekledi. Konuşuyorlardı. Kadın:

— Bu memlekette misin?

Diye sordu. Öbürü Rumeli'den geldiğini, dört yüz kuruş aylıkla rejide çalışıp giderken kafasına bir sızı yapıştığını, şimdi, işte gördüğü gibi, arzuhalcilikle geçindiğini anlattı. Hükûmet konağını işaret ederek:

— Bunlarda akıllıca iş arama... Seni sürerler, nasıl geçineceğini düşünmezler; açlık bu, ne yapacaksın, gene önüne gelenle düşüp kalkacaksın... Yarın hadi yeni bir olay, buradan da bilmem nereye; oradan da başka bir cehennem bucağına...

Diye söyleniyordu. Sonunda: "Hele götür bakalım şu kâğıdı, ne buyuracaklar?" cümlesiyle bir türlü kalkıp gitmeye istek göstermeyen Emine'yi harekete getirdi.

Kâğıt, yeniden ilgi yönünden, jandarmaya havale edilmişti. Emine'nin kapıdan içeri girdiğini görünce Dal Sabri:

— Gene ne var, artık her iş bitti, Yatık Emine'yle uğraşacağız!

Diye haykırdı; dilekçeyi okuduktan sonra büsbütün kızdı:

— Ne o, dedi, hastane hoşuna mı gittiydi? Ye, iç, keyfini de getir, âlâ... Ben sana bir şey söyleyeyim mi? Bir daha hükûmet tarafına ayağını attığını duyarsam karakola tıkarım! Çamaşıra git, hizmetçilik et, çorap ör, dikiş dik, geçin, anlaşıldı mı? Yallah!

Sabri, eni konu hoşlandığı Emine'ye için için kızgındı; gözlerini unutamıyordu; fakat o kadar seviyesi düşük, bayağı bir kadındı ki, elini sürebilmesine imkân yoktu; işte bu imkânsızlık onu böyle kötü ve kıskanç ediyordu.

Emine çıktı; beş, altı senelik sokak orospusu ömründe ne acı zamanlar geçirmişti... İşte bu da onlardan biriydi; bu da elbette geçecekti. Fırına uğradı, kocaman, has bir pide aldı; kalan paranın yarısını peynire, yarısını da karpuzaya verdi; yolunun üstünde bir bostan vardı; sulak, serin, gölge bir yer seçip oturdu, iştiha ile karnını doyurdu.

Henüz yemeğini bitirmişti, arkadan biri:

— Ne o, Emine, gezmeğe mi çıktın kız!

Diye seslendi. Bu, hastanedeki Gürcü Server'di; meşe gibi sağlam, gürbüz bir delikanlı... Hiç çekinmeden gelip setin üstüne, Emine'nin yanına oturdu. O, ne şehirler görmüş, ne maceralar geçirmiş, yiğit bir adamdı; bu memlekette zevksizlikten bunalmıştı; kaçıp başka bir tarafa gidecekti amma askerliğini bitirememişti. Emine dedi ki:

— Bizi görürler, lâf olur...

Server:

— Öyle ise gel, nah şuracıkta kireç ocağı var, si-per yer, rahat rahat konuşuruz...

Kalkıp yürüdüler; gerçekten orası hem izbe, hem de serindi. Server bir sigara da Emine'ye sardı. Dumanları savura savura sıcaktan bunalmış bir doğa ortasında, akşama, hatta geceye kadar konuşup kaldılar.

— V —

Ertesi gün Gürcü Server Ermeni kuyumcuya uğradı, o güne yetişmek üzere savatlı bir bilezik ısmarladı; sonra çarşmayı dükkân dükkân dolaştı; pembe papatyalı, kocaman dallı ince bir kumaştan dokuz endaze(*) entarilik (orada fistanlık derlerdi) birkaç gaz boyaması aldı, biraz da yiyecek, içecek düzdü; bunların hepsini iki çıkın yaparak akşam karanlığında Emine'nin evine götürdü.

Kapıyı çaldığı vakit Emine çoktan uyumuştur; bir türlü duyuramıyordu; geri dönecek değildi ya, elini aralıklardan sokarak mandalı çevirdi, açtı, bahçeye girdi. Cama önce fiskeyle vurdu; işittiremedi, sonra parmaklarının tersiyle sert sert, bir darbuka gibi öttürdü. Emine:

— O kim? Ne istersin?

Diye soruyordu. Beriki:

— Benim, Server, al şunları...

Diyordu.

Fakat kadın başka başka adamlar tarafından sık sık uyandırılmaya alışık olduğundan ve kafasında birbirine karışmış birçok erkek isimleri dolaştığından birden gelenin kim olduğunu ve nerede bulunduğunu hatırlıyamıyor, halâ Server'i tanıyamıyordu. Nihayet anladı, kapıyı açmaya cesaret edemeyerek pencereyi sürdürdü. Dışarıda çok yıldızlı bir gecenin, yüksek dağ gecelerinin

(*) Endaze; 65 cm.lik uzunluk ölçüsü.

durgun, huzurlu aydınlığı vardı. Odanın ve uykunun karanlığından çıkan Emine'ye bahçe sanki sabah alacası içinde gittikçe açılır gibi göründü, gittikçe kıyayı, köşeyi, Server'in yüzünü daha iyi seçiyordu.

Orada, komşulara duyurmamak için fısıllama konuşmaya başladılar. Ne Server içeri girmek isteği gösteriyor, ne de öbürü gelmesini teklif ediyordu. Çıkmalar pencereden uzanınca Emine şaşaladı, sevinçli bir sesle:

— Neye masraf ettin a kız!

Diye söylendi.

O, böyle sevindiği zaman erkeklere de tıpkı kadınlarla konuşur gibi "A kız!" diye seslenirdi. Mennun, koruyucu tavırla:

— Paranı tüketmişsin sen... Neler var bunların içinde?..

Diye hem fazla masrafa taraftar olmadığını anlatıyor, hem de çok memnun olduğunu, meraktan çatladığını gösteriyordu. Server:

— Kaç kuruşluk iş ki... Ye, kuşan!

Diye cevap veriyordu.

Pencereden içeriye yıldızlı gecenin keskin soğuğu doluyordu. Bir aralık söz bitti, gökteki yıldızlar gibi bunların da gözleri karanlığın içinde keskin bir aydınlıkla parıldaşıyor, birbirlerinden alma ışıkla yanıyordu.

İkisi de düşüncelerinden geçenlere dalmış öyle, sessiz duruyorlar, bekliyorlardı. Server omuzlarını oynatarak: "Ayaz yapıyor be!" diye söylendi. Emine bu fırsatın üzerine bir kedi gibi atılarak:

— Gir içeri, kendini soğuklatırsın!..

Diye cevap verdi. Sanki soğuk birden, yıldırım hızıyla Server'in üzerine düşecek, ve onu yakacakmış gibi telâş ederek hemen koştu, iç kapının sürmesini çekti. Şimdi Emine'nin sıcak nefesleriyle sanki ılıklaşmış

olan odada kapalı, güvenilir bir yerde idiler. Lamba yoktu ki yaksın... Server bir kibrit çaktı: fakat etrafına, odaya değil, karşısındaki kadına, daha doğrusu kadının derin kara gözlerine baktı. Sonra birden tekrar karanlığa, daha koyu, daha kapanık bir karanlığa gömüldüler.

Gecenin sesleri büyülten durgunluğu içinde pence-
renin yavaşçacık indiği duyuldu.

* * *

Server, Emine'ye iyi bakıyordu. Tütün kaçakçılığıyla hastane mutfağından payına düşen kârı hep ona sarfediyor, şurada burada ne bulursa hemen çıkın yapıp gece, bir yavrulu köpek gibi duvarlara sürüne sürüne görünüşte miskin ve korkak, fakat için için azılı ve hücumu hazır, hep ona taşıyordu. Tereke ve mezadlardan minder, şilte gibi, çanak çömlek gibi ev eşyası da almıştı.

Şimdi oda, döşeli, pencere perdeliydi; ocakta ateş, duvarda lâmba vardı. Emine ne kadar rahattı... Bohçasını hazırlayıp sık sık hamama gidiyor, bir koca kalıp sabunla yıkandığını, fildişi tarakla tarandığını gören kadınları kışkandırıyor. Ona Server, hamamdan başka, dışarıya çıkmasını yasaklamıştı. Bütün gün yapayalnız canı sıkılıyordu, ama katlanmaktan başka çare bulamıyordu.

Fakat eve gelip gitmesini açığa vuran Server'e düşmanlar türemişti. Komşu Tatarlar kendi soylarından olmayan bu iki uslu insanla pek ilgilenmiyorlardı, ama arasına da elinde dolu sepet ve mendil ile Gürcü uşağının içeri girdiğini gördükçe alınıyorlardı. Bereket güz mevsimi gelmişti; kasaba kışlık hazırlığı ile uğraşıyordu. Bu sırada hastanedeki çavuş, bir gece Server çekilip gittikten sonra, yüreğindeki kıskançlığın arttığını duydu, yanındaki arkadaşına açıldı:

— Hele ettiğine bak Gürcünün... Bizi, çağırrsa ya!..

Diye söylendi. O gün, kasabadan gelirken yan sokakta hamamdan dönen Emine'ye rastlamıştı; salına salına, oynak oynak gidiyormuş, onu tanımış ama al-dırmamış... Öbürü çavuşun hoşuna gitsin diye kızar görünüyor:

— İndireydin kafasına kasaturayı!..

Diyordu. Böyle saatlerce söyleştiler. Sonra bölük yazıcısına işi haber vermek kararıyla yattılar. Ertesi gün Server köprü nöbetçiliğiyle iki günlük uzağa atıldı; Emine'yi görmesine bile meydan vermemişlerdi; olayı haber alan Dal Sabri:

— Kahpe bize de göz yumdurttu be, hele bir payını vereyim!..

Diye bağırılmış, Emine'yi çağırtmıştı. İki jandarmaya tutturup kılıcının kabzası ile onu bir iyi döverken:

— Geldiğin gün sana uslu otur, yoksa kemiklerini kırarım dedimdi; al işte...

Diye söyleniyordu. Her vuruşta biraz daha sakinleşiyor, yatamadığı bu kadını dövmekten tad alıyordu.

Sızıltısız, sessiz dayağı yedikten sonra Emine'yi bıraktılar, doğru arzuhalciye gitti; onu kendisine candan bir ahbap sayıyor, o günkü dostluğunu unutamıyordu. Kollarını bacaklarını acele acele, açarak berelerini gösterdi.

— Bak, bana ne etti o oğlan?..

Dedi. Fakat memnun gibiydi, sesinde keder yoktu, sanki kendisine eziyet ettiği halde elinde olmayarak hoşlandığı bu güzel delikanlıdan dayak yemek ona tatlı gelmiş, sinirlerini yatıştırmıştı. Bunu yarı yarıya farke-den öbürü, filozof tavrıyla:

— Onlar öyledir, adamın posasını çıkarırlar.

Dedi. Emine, iyiliğini gördüğü bu adamı mükâfatsız, karşılıksız bırakmaya razı değildi; çantasın-

dan iki çeyrek çıkardı, elaçıklığı, sevecenliği üzerindeydi: "Al borcunu, yarın ahrette Allah benden sorar!" dedi. Arzuhalci hâlâ inad ediyordu:

— Geç kız, var işine, ben para mara istemem!

Diye söyleniyor, gözlerini yumuyordu. Kadın da yağın tadından sanki şımarmıştı. Donuk yüzü pembeleşmiş, o her zamanki kıpkırmızı dudakları ise tersine uçuk bir renk almıştı, gözlerinin siyahlığı şimdi yorgun, dumanlı, fakat ateşliydi; yarı sarhoş gibiydi, arzuhalciye:

— Aliver be kız!..

Diye ısrar ediyor, arasıra da kendi kendine söylenir gibi:

— Hay gidinin oğlanı, bedenimi bere etti...

Diyordu. Bunu söylerken sanki tatlı bir şeyden söz eder gibi süzülüyor, yutkunuyordu. Çoktandır erkek da yağı yememişti. Onu şimdi çok tatlı bulmuştu... Arzuhalci birden kızdı; ikindiden çıkanlardan üç dört kişi durmuş, yazıhanenin camekânından bunları seyrediyordu. Maskara olacaktı, bu ne belâlı karıydı, yerinden fırladı, onun böyle birdenbire tutan delilikleri vardı. Emine'yi yakaladı, kapının önüne götürdü, omuzlarından tuttu, sonra bacağına olanca kuvvetiyle kaldırıp nişanlayarak tâ arkasına bir tekme vurdu..

Bu durum sözü kahvelere düşürdü. Gürcü Server işinden haber alan yerlilerin ayaktakımı bir zamandır geceleri Emine'nin evi önünde dolaşmayı âdet etmişlerdi. Hatta güpegündüz iki delikanlının kapıyı zorlayıp içeri girdiklerini ileri sürenler vardı. Dendiğine göre dadananlar yalnız bunlar da değildi; o, Ürfalı memur da arasıra uğruyordu.

Halbuki hiçbir şeyden Emine'nin haberi yoktu, hepsi yalandı. İşin doğrusu bir gün kendisi yokken Tatar karıları eve girmişler, buldukları eşyayı minderlere

kadar aşırılmış, taşımışlardı. Kimse şikâyet dinlemiyordu: "Hangi eşya be? Sende mal ne arar, jandarmanın önünde kolunu sallıya sallıya geldiğini daha unutmadık!" diyorlardı. Emine, Sabri'nin yanına girmek istedi, fakat devre çıktığını haber aldı. Evi soyulduğu zaman yarısı kederlenmişti, fakat bu fırsatla jandarma teğmeninin yanına gireceğini düşünmüş, sevinmişti. Şimdi bu ümidin boşa çıktığını anlayınca birden üzüntüye kapıldı: "Kuru tahtada kaldım. Fildişi tarağı da aşırılmışlar, asıl buna canım yandı!" diye tutup jandarmalara bir müddet derdini döktü; hiç acımayarak hatta alay ederek dinliyorlardı. Sonunda, kalemlerin boşalmaya başladığını, memurların birer birer çıktığını görünce korkular, Emine'yi kovdular.

Boş evde sıkıntılı bir gece geçirdi. Arasına, bir tesselli gibi: "Teğmen gelince çıkar anlatırım, isterse beni gene dövsün.." diye söyleniyordu. Fakat teğmen bir türlü gelmiyor, Emine de bu sefer büsbütün aç çıplak, fırınlar bakkallar önünde çarşığı kovula, sövüle dolaşıyor, bazan da bostanlarda, kırlarda yatıp kalkıyordu. Arasına sataşanlar oluyordu; açlıktan gözleri kararan, bu güçsüz, bitkin kadına sadaka vereceklerine lâf atıp geçiyorlar, gülüşüyorlardı.

Artık soğuklar da başlamıştı; yağmurların ardı arası kesilmiyor, bazan sulu sepken kar bile düşüyordu. Mahalle aralarında dolaşan Emine fırını tüten evlerin kapısını çalıyor, ekmek dileniyordu; ama ekmek yerine "Daha çıkmadı", yahut "Fırına salmadık" gibi ters cevaplar alıyordu. Bir gün sabahtan akşama kadar polis komiserinin kapısında bekledi. Kapı aralığında, Yatık Emine'nin şekli gözüne iliştiğiçe herif içeriden:

— Kırk gün beklesen boşuna... diye haykırıyordu.

Bir aralık polislerden biri, yeni kaydolmuş bir delikanlı, merhamete geldi, çantasını açtı, bir kuruş çıkardı. Bir kuruş koca bir ekmek demekti. Lâkin nasılsa bu

sadaka hazırlığı komiserin gözüne ilişti; tutuşmuş gibi bir hamlede gözleri dönmüş, kendisini dışarı attı:

— Verme, verme! diye bağırdı...

Emine'nin uzattığı el boşta kaldı. Hayatın dayanılmaz bir sarsıntısı bu kadını bir defa yere kapatmış, sonra her halkası başka biçim sıkıntı ve katlanıştan yapılmaz bir uzun, ağır zincir vücuduna dolanarak onu yaralıya, bereliye sürüklemiş, paramparça etmişti. Bu, manevi değil âdeta elle tutulur bir zincirdi... Bu, benzetme değil, işin doğrusuydu. O her şeye ne derin bir boyun eğişle katlanmıştı. Fakat bu kadar hayınlığa şimdiye dek rastgelmemişti. Gözlerini çevirdi, içinden on beş senelik uğursuzlukların hazmedilmemiş acısı taşan bir bakışla komiseri uzun uzun süzdü. Sonra gene bir şey demeden, aç bir kurt gibi üstüne atılıp ısırması, parçalaması gereken bu herife karşı hâlâ isyan etmek isteği duymadan salına salına hükûmet avlusundan çıkıp gitti.

— VI —

Emine'nin böyle çarşıda, pazarda düşe kalka, dilene kovula gezdiğini gören eşraftan bazı güçlüler sarıklarını bastırıp kaymakama çıktılar. Burası namuslu bir kasabaydı, o karı açlıktan geberir, fakat kimseden yardım görmezdi; günahı, başka bir yere defetmek için bir defa vilâyete yazılsa uygun olurdu... Kaymakam: "Nasıl olur canım? diyordu, ben nasıl kendiliğimden yazarım." Gene de başka çare olmadığını görerek razı oldu. Mutasarrıflığa tezkere yazıldı, kâğıt buradan vilâyete gidecek, sonra gene uğraya uğraya, kim bilir kaç ayda, o da izin çıkarsa buraya gelecekti. Devirden dönen Dal Sabri bir aralık merhamete geldi, kendi tayınından günde bir ekmek vermek üzere fırıncıya emir gönderdi.

Emine, teğmenin bu ekmeğinden sanki ayrı bir tad buluyordu. Önüne gelene, tablakâra, çıraklara:

— Bir yiyip bin şükür ediyorum, ömrüne ömür bereketli, yavuz çocuk...

Diye şükranını anlatıyordu. Fakat tablakâr hile ediyor, fırına uğrayan Emine'ye bazı günler:

— Kız demin verdik ya, ne arsız şeysin, defol!..

Diye haykırıyordu. Etraftaki adamlar da buna inanarak: "Hay çirkef hay, sıkılmasa fırını götüreceksin!" diye ona arka çıkıyorlardı. Gitgide vermediği günler çoğalıyordu. Emine'de itiraz, şikâyet, hakkını koruma gücü yoktu. Böyle bir cevap alınca dönüp gidiyordu. Bir gün cesarete geldi, iki gündür, komşusunun bahçesinden çaldığı lâhana yapraklarından başka midesine bir şey girmemişti.

— Demin aldın ya, günde beş çift mi yiyeceksin?

Demesi üzerine elini uzattı, tezgâhın üzerinden sıcak, beyaz bir okkalık yakaladı, ortasından böldü, iri bir parçayı hemen ağzına attı. Çıraklar koştular elinden almaya, ağzındakini çıkarmaya uğraşıyorlardı. O sırada biri yetiştii, çocuklara birkaç tokat attı, fırıncıya bir küfür patlattı:

— Hele itlere bak, aç olmasa karı ekmeği kaparmıydı be...

Diye bağırdı. Bu, arzuhalci idi, geçerken görmüş, dayanamamış, işe karışmıştı. Emine, elinde kalan ekmeği sıkıca yakalamış, şimdi kaçırıyordu. Halk delişmen bir adam olduğundan arzuhalciden çekinirdi; sessizce dinliyorlardı; o sürekli bağırıyordu:

— Ulan ambarlarınız zahire dolu; bir ordu beslenir, elin sıska karısına bir dilim ekmeğe vermez misiniz? Siz ne alçak adamlarsınız!

Diye söylemediğini bırakmıyordu. Sonunda daha

ileri gitti, bütün halka sövdü. O zaman sarıklılardan biri:

— Hadi nene lâzım, İsmail efendi, bizi de belaya sokma...

Diyerek arzuhalcinin arkasını sıvaya sıvaya, yarı tehdit, yarı nezaket sokaktan çıkardı. Meydanı boş bulan fırıncı şimdi:

— Kahpenin gözlerine mi tutulmuş ne... Arka çıkıyor, aha uyuz, küreği kafana indirirdim amma Hatip Efendi'ye dua et! Diyordu.

Biraz sonra peştemalını toplayıp kuşak gibi beline doladı, doğru jandarma kumandanına çıktı, onuru kırılmış bir adam davranışıyla:

— Paşam, dedi, affet, o kötü karıya ben artık ekmek mekmek vermem, çarşı ortasında haysiyetimi bir paralık ediyor.

Dal Sabri o sırada eşkiya işleriyle çok meşguldü; öfkeliydi:

— Kes, dedi, gebersin kahpe!

Ertesi gün süklüm püklüm fırına uğrayan Emine'ye bağıldılar:

— Başka kapıya, senin tayınını kestiler!

* * *

Ekim ayı içinde yağmurun kar parçalarına dönerek rüzgârlar önünde savrula savrula harmanlara yağdığı sert bir geceydi. Server'in evvelce yattığı koğuştaki çavuşla arkadaşı önlerine mangalı çekmişler, karanlığında sigara içerek konuşuyorlardı; nefeslerinin buharı kömürlerin kızıl ışığı üzerinden geçerken pembemsi bir çiçek gibi açılıyor, sonra birbirlerinin yüzlerine çarpıp dağılıyordu.

Doğruca gidip kapıyı çalsalar sanki ne lâzım gelirdi? Gürcünün girdiği gibi bunlar da girerlerdi, elin kah-

pesi, ne diyecekti ki? Bu kararla kalktılar, başlarına örtülerini sıkıca dolayarak sokağa çıktılar. Bastıkları yeri görmüyorlar, bataklara, su birikintilerine dala çıka, konuşmadan acele acele yürüyorlardı. Sonunda soğuğa rağmen terlemiş bir halde evin önüne geldiler; çavuş kapıya abandı; mandalı bile inik değildi, acaba iç kapı ne tarafta idi? Elleriyle duvarı yoklaya yoklaya biraz gittiler; yüzlerine iri iri, yumuşak kar parçaları çarpıyor, yapışıyordu.

— Sabaha kadar bastıracak...

Diye söylendiler. Sonra ellerine kerpiç yerine tahta iliştğini anlayınca:

— Hah, kapıyı bulduk...

Dediler, kancasını yokladılar. Bu da açıktı, acaba karı evde değil miydi? İçeri girdiler. Nefeslerini tıkıyan rüzgârdan burada eser yoktu.

— Behey, Emine!..

Diye içlerinden birisi seslendi; fakat cevap veren olmadı. Çavuş, kibrit kutusunu bulmak için ceplerini karıştırıyor, tütün tabakasına anahtar veya çakı gibi şeylerin çarptığı duyuluyordu. Sonunda yarı boş bir şamalı kutusunun yoklandığı, kibritin zımpara kâğıdına sürtüldüğü duyuldu; rutubet aldığından olacak yanmıyordu. Böyle dört beş kibrit sürttüler, fosfordan birkaç çizgi kapkaranlık odanın ortasında maviye yakın bir aydınlıkla ışıldıyordu.

Sonunda tembel, isteksiz, çok dumanlı bir alev belirdi... Köşede, ikiye katlanmış bir hasır parçası üstünde bir şekil uzanmış, yatıyordu. Sevinçle:

— Hah, burada!..

Dediler. Kibrit sönmüştü, fakat artık gerek var mıydı ya? Çavuş, karanlıkta hesapladığı köşeye yürüdü, elini uzattı, fakat ürkek bir sesle:

— Aha, karı buz kesmiş!..

Diye haykırdı. Yatık Emine açlıktan ve soğuktan öleli sanırım günler geçmişti. Tüh, bu ne aksi işti... Jandarma eri de, işi daha sağlam tutmak için, bir kez yokladı:

— Yetişemedim be, gebermiş!..

Dedi. Bir süre akıllarından kötü şeyler geçirerek durdular. Sonra "Hadi, gidek!" uyarısı ile birbirlerini iterek gecenin karlı rüzgârlarına karışıp küfür ede ede uzaklaştılar.

Feneryolu, 1919

ŞEFTALİ BAHÇELERİ

Irmağa giden yol, kasabadan kurtulunca, göz alabilmişine uzanan sayısız şeftali bahçeleri arasından geçirdi. Haziran içinde bile taşkın dere ayaklarının çamurlu, ıslak tuttuğu bu gölgeli yerlerde otlar bütün bir yaz mevsimi yeniden yeniye sürer, kızgın güneş, ağaçların tepelerinde meyvaları pişirirken, rutubetli toprakta birbiri arkasına yoncalar fışkırır, çayırlar kabarırdı. Suların serinliği, taze ot kokusu, gölgelik ve bereket içinde bahar, bu bahçelerde tâ kışa kadar uzanıp giderdi.

Her tarafa taşkın bir şeftali kokusunun dolup sindiği durgun sıcak günlerde işsizler takım takım kasabadan inerler, ırmakta yıkandıktan sonra gelip gölgeli çimenlerde yatarlardı. Yüksek dallardaki fazla olgun, balı şeftaliler saplarından kurtularak dolgun, yumuşak bir sesle yerlere, çimenler içine, yatanların üzerine durmamacasına yavaş yavaş dökülürdü. Toplamakla biter tükenir şey değildi; ürünün yarısı ağaçlarda kalır, böyle, pişip oldukça teker teker, ağır ağır toprağa düşer, karışır, kaybolurdu.

Kasabanın çocuk çığılığıyla dolu, gübre kokulu kızgın sokaklarından kurtulanlara; bu kuytu, loş, hoş kokulu yerler ne tatlı gelirdi. Akşam üzerleri hükûmet memurları heybelerine rakılarını koyar, merkeplere binip bu bahçelere gelirlerdi... Yer yer içki sofraları kurulur, sohbetler edilir, gazeller okunurdu. Şeftali bahçelerinin

eğlentisi tâ uzak diyarlara bile ün salmış, dillere destan olmuştu. Onun için ne kadar zevkine düşkün, keyfine meraklı memurlar varsa hep burasını ister buraya yerleşirdi. Çapkın mutasarrıflarla(*) hoş görülme kadınların uğrağı olmaktan kasaba öyle serbesleşmiş, halkı öyle açılıp zevke, safaya dalmıştı ki artık uygun görülmeyen günah kalmamıştı.

Burası Anadolu'nun Saadâbadı idi. Tıpkı "Saadâbad" gibi burada da sürekli sazlar çalınıp çengiller oynar; gazeller okunup şiirler yazılırdı. İçki düşkünü mutasarrıflar, müdürler içinde, çoğu şairdi. Nedim gibi gazeller yazarlar; aruzdan, tasavvuftan konuşurlar; Mevlevîlikten dem vururlardı. Ömürleri sazla, sözle tatlı geçerdi. Bu keyif düşkünü memurlar suya sabuna dokunan işlere karışmadıklarından senelerce yerlerinde kalırlar, kasabayı benimseyip evler yaptırırlar, havuzlar açtırıp kameriyeler kurdururlardı. Aslında çoğu, devrin hoş görmediği, başından savdığı kimselerdi. Yükselme ümidinde olmadıklarından resmî işlere önem vermezler, zevklerine bakarlardı.

* * *

Sıcak, ağır bir yaz günü idi... Yeni gelen Yazışleri Müdürü ikinci vakti, kalemlerin boşalıp dairelerde kimsenin kalmadığına pek şaşıtı, hükûmet konağının iç avlusuna dizili kadife palanlı, dinç, gürbüz merkeplerden birine atlıyan, şeftali bahçelerinin yolunu tutuyordu. Kâtiplere kadar herkes, böyle birbirlerine selâmlar dağıtarak, şakalar yaparak, kabarık, taşkın heybelerinin ortasına gömülü, keyifli keyifli, koşa koşa uzaklaşıp gidiyorlardı. Şehrin açığında, tâ ova ile bahçeler arasında güneşe karışmış, gittikçe büyüyen, genişleyen bir toz bulutu geçtikleri yolu gösteriyordu.

Agâh Bey dünya gidişinden habersiz, kuramsal görüşlerle büyümüş dik başlı, kuru zevkli bir adamdı.

(*) Vali ile Kaymakam arası mülkiye amiri.

Mülkiyeden çıktıktan sonra Avrupa'ya kaçmış, fakat nüfuzlulardan birinin aracılığıyla İstanbul'a dönmüştü. Tam dört ay Zaptiye Nezareti(*) tutukevinde sebepsiz alıkonulduktan sonra buraya Yazışleri Müdürlüğüyle atılmıştı.

Anadolu içinden hanlarda kalıp köylerde yatarak memuriyetine gelirken yüreğini keder, gam kaplamış, memlekete ciddî hizmet etmek kararını almıştı. Başının içinde, kasabaya indiği gün, yeni düzenlemeler, örgütler, yardım dernekleri gibi ağır düşünceler doluydu. Bu küçük şehirde kocaman işler göreceğini, herkese parmak ısırtacak eserler çıkaracağını sanıyordu. Durmıyacak, dinlenmiyecek, çalışacaktı. Atılgnalık gerekliyordu, mutasarrıftan tutarak âmir ve memurların hepsini yola getireceğine inanmıştı. Memleketi kaplayan tembelliği, durgunluğu kafası almıyordu. "Bu uyuşukluk, bu kayıtsızlık ne?" diye kendi kendine soruyor, cevabını bulamıyordu.

Hayır, kendisi büsbütün başka türlü bir memur, Avrupa'lı bir hükûmet adamı olacaktı... İşte bu ufak memuriyet ne iyi bir deneme alanıydı...

Fakat ilk günü ümitsizliğe düştü. Mutasarrıf ona bu memlekette işlerin az olduğundan, rahatına bakmasından, yorgunluk almasından söz etti. "Kadı Yahya"dan beyitler okuyarak yerden selamlar, gevrek kahkahalar arasında; yerine getirip, kuru üzümünden iki çekilmiş, yirmi iki grado sert rakısını övdü. Bal ile yapılmış baklanın türlüünü sayıp döktü. Evkaf memuru daha ileri varmış, bekâr olduğunu anlayınca burada yokluk çekilmeyeceğini müjdelemişti. Alay komutanı altmış beşlik iri yarı bir bunak, baba diliyle onu; "Safa âmedi, safa âmedi(**)" diye pek teklifsiz karşılarnış, hiç sebepsiz, birdenbire saat meydanındaki somaki mermerden geniş qöbek taşı, yüksek kubbeli selâtin hamamını tarif

(*) Eski idarede, Emniyet işleri gören bakanlık.

(*) Hoş geldiniz

etmişti. Önüne gelen de şeftali bahçelerini söylüyor, keyiften, eğlenceden söz ediyordu.

Agâh Bey şaşkına dönmüştü. Muhasebecinin: "Arzu buyurursanız bahçelere gidelim, merkep hazırlattık, eğleniriz!" teklifini hemen sert bir yüzle reddetti. Hükûmet konağında bir başına kalmıştı.

İkinci güneşinin gözler alan çiy aydınlığı içinde bilmediği sokakları yabancı yabancı dolaşmaya mecbur oldu. Kasabanın içi mahalleleri şenlik günlerine özgü bir boşlukla sessiz, durgundu. Çeşmelerden su taşıyan tek tük adamlarla birkaç yaşlı nineden başka kimseye rasgelmemişti. Onlar da kendisine acayip bir gözle bu saatte, herkes bahçelerde iken neden buralarda dolaştığına şaşar gibi bakmışlardı... Sonra... Kızgın, dumanlı bir gurup oldu; ezan sesleri arasında kısık, uyuşuk lâmbalar birer birer yanıp kasabayı kasvetli bir gece sardı. Erkenden yatmıştı...

Aradan birkaç saat geçmişti ki uykusundan şen seslerle uyandı, pencereye koştu. Dar sokakları kızıl alevli meşaleler aydınlatıyor, gündüz hükûmet avlusunda gördüğü kadife palanlı eşeklerde memurlar yarı keyif şakalaşa gülüşe geçiyordu. Geç kalanların uzaklardan gürültüsü duyuluyordu. Agâh Bey öfkeleni. Zevk, safa bu adamları bir deniz gibi, gırtlaklarına kadar sarmıştı, içinde rahat, durgun bir balık hayatı geçiriyorlar, dünya ile ilgilenmiyorlardı. Ertesi günden başlayarak daha ciddi daha kararlı görünmek, bu bayağı duygulu, âdi ömürlü adamlara daha sert, daha kaba davranmak niyetiyle yumrukları sıkılı, yüreği kinli, tekrar uyudu...

* * *

Her gün bir düğün evi neş'esiyle çalkalanan bu şehirde yeni Yazışleri Müdürü sıkıntıdan boğuluyordu. Önce işiyle uğraşıp boş vakti kalmayacağını sanmıştı, fakat yapacağı kıttı. Esniye esniye odasında gevşiyor, uyuşuyordu. Mutasarrıfa ilk hevesle şehrin imarına, sa-

pan ve tırpanlarının islâhına, kağıt arabalarının değiştirilmesi gereğine dair ayrıntılı öneriler vermişti.

Hiçbir sonuç çıkmıyordu. Daima gelişimden, uğurluktan söz açıp uzun, sinirli, umutsuzluk dolu nutuklarını, nezaketin bile örmediği öyle anlamsız, hiçten bakışlarla uyuşuk uyuşuk dinliyorlardı ki ağılıyacağı geliyordu. Hayır, hiçbir iş yapmak, bir hizmet görmek olanağı yoktu. Ödenek azlığı, arkadaşların tembelliği her atılıma engeldi. Yüreğinde köpüren gayret, hizmet isteği yavaş yavaş sönüyor, yatışıyordu. Bu dayanılmaz bir ömürdü...

Zaten hükûmetteki arkadaşları da ondan bezmişler, yola gelmeyen, zevkten anlamayan bu adamdan yüz çevirmişlerdi. Eski Yazışleri Müdürü gözlerinde tütüyordu. Ne çapkın bir İzmir'liydi... Kasabaya ilk geldiği gece onu bir ziyafete götürmüşlerdi. İçip içip öyle coşmuştu ki...parmaklarına tahta kaşıklar takmış, daha yeni tanıdığı adamlar arasında takırdata takırdata saatlerce "Adanalıyı" "Konyalıyı" oynamıştı. Şairdi de... Sabahleyin geceki eğlentiye anlatan "kat ender kat" matla'lı(*) gazel yazıvermiş, mutasarrıfın beyenisine erişmişti. Hatta kadı efendi; "Aziz, sen devrin Fuzulî'sisin!" diyerek onu gözlerinden öpmüştü.

Şimdiki müdür ne gazelden anlıyordu, ne de rakıdan... Nereden de buraya gelmiş, herkesin başına dert kesilmişti? Aradan iki ay geçtiği halde, bugüne dek şeftali bahçelerinin akşamcılığına onu götürememişlerdi. Kafasına zevk eğlence düşüncesi sokamıyorlardı. Muhasebeci boş yere yirmi iki grado şeftali rakısını ballandırıyor. Evkaf memuru arasına evine aşırıldığı Havva kuzularını boşuna övüyordu.

Bir gün muhasebeci dayattı, hatırını kırarsa gücenecekti, pek geç kalmazlar, onu rahatsız etmezlerdi; şöyle bir kır gezintisi yapacaklardı. Kadı, Evkaf memuru

(*) Kaside veya gazelin ilk beyiti.

ru, Posta müdürü, dört, beş kişi, kalabalık değil... Artık büsbütün kabalık olur diye Agâh Bey korktu, "Peki" dedi. Kasabada kimsesizlikten, işsizlikten de boğuluyordu. Bir defa eğlenip şu âlemi görmesi elbette uygun olurdu, belki de eğlenirdi; doğa güzelliğine bu kadar çekingen durmak saçmaydı...

İkinci üzeri merkeplere bindiler, rahvan yürüyüşlü, yumuşak palanlı rahat hayvanlardı; kendilerine özgü, ufak ufak adımlarla, çabuk çabuk ve düzenli salıntılarıyla tuhaf bir yürüyüşleri vardı. Agâh Bey hoşlandı. İlle şeftali bahçelerinin arasına girip de tozdan, güneşten kurtuldukları zaman yosun gibi koyu yeşil, yarı ıslak yoncalar ve su sesi büsbütün keyfine gitti. İğdeler, böğürtlenlerle örtülü iki yüksek çit arasından dolana dolana uzun bir yol gittiler. Şeftalilerin kokusu sinirlerini gevşetmişti. Eğile kalka meyva devşiren kızlara şimdi tuhaf, istekli bir gözle bakıyordu. Arasına elleri bohçalı, yüzleri terli takım takım kadınlara rasgeliyorlardı. Bunlar ırmaktan dönüyorlardı. Memleketin geleneğiydi; yazın hepsi açıkta dereye girerler, oynaşa haykırışa uzun uzun yıkanırldı. Ne de iri kalçalı, endamlı kadınlardı... Yüreğe fazla bir sıcak gibi, çarpıntılar getiren sarıcı, istekli bakışları da vardı...

Muhasebeci Bey, pembeye yakın bulanık renkli bir cins şeftali rakısına düşküdü; "Bakalım benim âbı hayatı(*) nasıl bulacaksınız?" diye kadehi uzattı: Agâh Bey içti; biraz buruk ama baygın kokulu, değişik tadlı, hoş bir içkiydi. Ötede kalem efendileri rakı sofrasını kurmak, mezeleri, salataları hazırlamakla uğraşüyor; odacılar kenarda ateş yakmışlar, kebab çeviriyorlardı. Şeftali kokusuna karışan bu pişmiş et kokusu akşamın serinliği içinde insana keyifli bir iştah veriyordu; sürekli içiyorlar, üzerlerine yoğurt dökülmüş sıcak patlıcan kızartmalarından, taratorlu semizotu salatalarından kaşık kaşık yiyorlardı.

(*) Hayat suyu. İçki (rakı) anlamına.

Tâ geç vakit döndüler; dağların ardından yarısı kopuk kırmızı bir ay karanlığı yararak hüzünlü hüzünlü yükseliyordu; arka kafilede biri "Tahammül mülkünü yıktın Hülâgû Han mısın kâfir" diye haykırırken daha uzaklardan, Boğaziçi'nin durgun gecelerinde suları döven bir uskur sesi gibi davulun gümbürtüsü, vakit vakit duyuluyordu. Ağâh Bey, yarı keyifli, onu evine kadar getirdiler. Hemen soyundu, yattı. Her gecekine benzemeyen bu kurşun gibi ağır uyku, beynin değil, midenin, vücudun yorgunluğunu dinlendiren bu kaba uyku ne hoştu...

Ertesi günü cuma(*) idi. Erkenden arkadaşları haber gönderdiler, ırmağa, yıkanmaya gideceklerdi. Dönüşte değirmende öğle yemeği yiyecekler, akşam rakısını Mutasarrıfın yeni yaptırdığı havuz başında içeceklerdi.

Gitmemek istedi. Fakat bu gübreli, tozlu kasabada tek başına uzun bir gün nasıl geçerdi? Hem de ırmağa kadar inmemişti. Yıkanmasa bile bir kere görmek gerek değil miydi? Merkeplere atladılar, şeftali bahçelerinden geçtikten sonra tımar görmemiş, sık gür bir ayvalığa daldılar.

Suyun iki tarafında da dalların örgülerle çevrilip gölgeleriyle kuytulaşmış birçok ufak havuzlar vardı. Yüksekten dökülen su, buraları oymuş, derinleştirmiş, sanki yıkanması kolay olsun diye özenip hazırlamıştı. Ağâh Bey yıkanmak fikrinde değildi. Bir süre yalnız seyretti. Fakat baktı ki bu hiç de fena bir iş değildi; akşamki ispirto ile zehirlenmiş şu sıcak terli vücudu serin sudan elbette keyif duyacak, fayda görecekti. Ona ince kumlu, kapanık, derin bir havuz buldular, sere serpe, zevkli zevkli yıkandı.

Şimdi dönerlerken, açılıp rahatlamış olan derisinden bu güzel kokulu hava kolayca giriyor, sanki kanına bile hoş kokular katıyor, ciğerlerini şeftalili, serin, eşî bulunmaz bir hava dolduruyordu.

(*) Cuma. O devirde hafta tatili.

Değirmende, daha sabahtan gönderilip hazırlanan yağlı bir oğlak çevirmesini tam kıvamında buldular. Daha beş on türlü yemek yaptırılmıştı. O kadar yemişlerdi ki yola çıkmaya güçleri kalmamıştı. Dere kenarında, dalları sarkık koca söğütlerin altında birer birek serilip uyudular.

Mutasarrıfın evinde gece, daha kibarca, daha zarıfçe geçmişti. Rakı billûr sürahilerle kesme kadehlerden sunuluyor, balık yumurtası, siyah havyar gibi Anadolu için seçme mezeler yeniliyordu. İzinle livaya(*) gelen bir malmüdürü güzel keman çalmış, bir tapu memuru da İstanbul'daki Mahmutpaşa çarşısının kusursuz bir taklidini yapmıştı. Çok eğlenmişlerdi.

Agâh şimdi hemen her eğlentiye giriyordu. Sonunda ona, kendisi için bir merkep alması gerektiğini söylediler. Köylerle, pazarlara adamlar gönderildi. İri boy-lu, sağlam yürüyüşlü, rahat bir eşek bulduruldu, bir de kadifeli, mor püsküllü, şeritli, saçaklı yeni palan yaptırıldı. Akşamları, Yazıişleri Müdürünün de merkebi öbürleriyle artık hükûmet konağının iç avulusunda sıralanı-yordu.

Öneriler, kararlar çoktan boşlanmıştı. Aslında çalışmaya, kendisini dinlemeğe vakti kalmıyordu. Ağustos içinde av başladı, erkenden kalkıp bağlara yayılıyorlar, çil keklik vuruyorlardı. Bütün kasaba, memurlarının zevkine hizmetle görevliydi... Günlerce uzak köylerden jandarmalar, şöhretli zağarlar getiriyorlar, kış için tavşan avına tazılar peyliyorlardı. Bu kusursuz bir damat yaşantısıydı.

Eğlence toplantılarında bir kenara çekilip kahve fincanıyla yarı gizli rakı atıştıran Ceza Reisi, Agâh'ı zor-luyor, "Seni evlendirelim oğlum, bu memlekette bekâr durulmaz!" diyordu. Sahi, bu güç işti. İçin için eridiğini, zorluk çektiğini o da duyuyordu.

(*) İlçe ile il arası eski bir idare bölümü. Mutassarıflık.

Karanlık bir gecede, Evkaf memuru onu arka kapıdan evinin zemin katında basık bir odaya soktu. İçeride iki kadın vardı. İki de ün kazanmış, güzel, dolgun kadınlardı, erkeğe alışkın görgülü tavırla sigara içiyorlar, uzun bir memur kuşağına böyle yarı gizli hizmet etmekten şiveleri nazikleşmiş, ince bir dille rahat, rahat konuşuyorlardı.

Biri esmer, uzun boylu, endamlıydı; göğsü dar yeleşinin altında genç, gürbüz duruyor, insana dalgın, tatlı gözlerle derin derin bakıyordu. Öbürü sarışın, büsbütün iri, gösterişliydi. Uzun saçlarını elli altmış örgü yapıp sırtından aşağı, eşi bulunmaz bir atkı gibi koyuvermişti. Başlarına oyaları aynı örnek yemeniler bağlamışlar, üzerlerine kenarları aynı gergef iğnesiyle işlenmiş gömlekler giymişlerdi; ayaklarında da gül resimli çoraplar, sarı meşinden kundurular vardı.

Esmeri ağır başlı, tok, dolu bir sesle türküler söyledi, sarışını kırıla döküle, çocuksu tavırlarla oyunlar oynadı. Ağâh Bey, bu eğlentiye umduğundan iyi bulmuştu. "Vallahi hoş, lâtif şey!" diye arkadaşına teşekkürler ediyor, öbürü, kasabaya ait açıklamalar yapıyordu. Bazan azıllılar bu cins kadınların evleri önüne toplaşır, ağızdan dolma pis barutlu hantal tabancalar patlatarak gece yarısı mahalleyi korkuya verirlerdi. Ertesi günü jandarmalar kabahatlıleri yakalar, koğuştta bir temiz döverlerdi; mesele de kapanmış olurdu.

Kış gelince gece toplulukları başlardı. Helva sohbetleri yaparlar, arasıra da o meşhur, görkemli hamamı kapatıp turşulu yemekler yerlerdi. Payıtahtta(*) vilâyet merkezinde yasak olan toplantılara, eğlencelere burada izin vardı... Herkes ucuza, kolayca eğlenebildiğinden başkasının keyfini çok görmüyor, çekemezlik etmiyordu.

Ağâh Bey yavaş yavaş alışkınlıklarını değiştirmişti. Şimdi rakısız yapamıyor, gözü önünde toprak bir im-

(*) İstanbul

bikten halis cibre çektiriyordu. Kadınsız da duramamıştı, sık sık arka kapıdan eve ziyaretçiler girerdi. Entari ile püfür püfür, rahat rahat gezmeğe vücudu alışmıştı; eve gelir gelmez soyunuyor, bahçe üstündeki odaya nargilesini kurup köşeye geçiyordu. Gelsin sohbet... Kabarık şilteli rahat köşe minderlerinin, yan yastıklarının, arasında vücudu gevşiyor; gitgide genişliyordu.

Çalışmağa gönlünde hiç de istek kalmamıştı. Hattâ Kadı Efendi ile satranç oynamak, fıskıyeli kahvede muhasebeci beyle tavla atmak gibi eğlenceler onu çoğunlukla dışarda alıkoyuyor, daireye gitmesine engel oluyordu. Kış, aslında Akdeniz sırtındaki bu memlekette sonbahar gibi hafif geçerdi. Biraz rüzgâr soğukça esse tavan boyu ocaklara kuru zeytin kütükleri atıyorlar, hindiler doldurarak, kazlar kızartarak kışın da zevkini çıkarıyorlardı. Bu gamsız, geniş ömür yüreğinin ateşini söndürmüştü. Şimdi geçen günlerdeki hizmet, imar, yeni düzenlemeler gibi fikirlerini hatırladıkça nargilesini güreterek gülümsüyor, arkadaşlarına kendini mazur göstermek için:

— Toyluk, ne yaparsın?.

Diyordu...

Aslında ikinci yaz gelmişti. Sinirleri gevşeten olgun bir meyva kokusu sıcak rüzgârlara karışarak pencereden odaya doluyor, herkesi göz alabildiğine uzanan sayısız şeftali bahçelerine çağırıyordu. Daha geçen yıl dar redingotu sırtında; uyuşukluk üzerine nutuklar veren Ağâh Bey şimdi bu hoş kokulu havayı ciğerlerine kadar derin derin çektikten sonra yenleri sıvalı bol entarisi içinde rahat rahat geriniyor, yeni atılmış minderlerin üzerine yaslanıp:

— Gel keyfim gel!..

Diye söyleniyordu.

KOCA ÖKÜZ

Yatsıdan çıkan ihtiyarlar, uzaktan sessizce birkaç karaltının köye yaklaştığını gördüler. Haziran içinde mehtaplı gibi parlak bir geceydi. Gökte aydan veya güneşten değil, kendi içinden, bir kaynak gibi yavaş yavaş taşan, süzölmüş, tatlılanmış bir aydınlık vardı; yıldızlar bunun içinde sönük, isteksiz kalıyordu. Sanki sabah oluyordu; uykulu bir alacakaranlık içinde göz ötelere uzanıyor, çeşmenin söğütleriyle çit boyundaki yabani iğdeleri birbirinden seçebiliyordu. Anadolu'nun yüksek yaylalarına özgü sessiz, pussuz, boz renkli gecelerinden biriydi.

Köylüler sözü kesip gözlerini yola diktiklerinden şimdi gelenlerin ayak sesleri de duyuluyordu. Ortada yayvan, geniş, kocaman bir gölge vardı. Bu, sanırım, bir öküzdü; iki tarafında birer adam yürüyordu. Birden anladılar: Hacı Mustafa ağa pazardan, her seneki gibi yedek hayvan almış, oğlu ile beraber önlerine katmış, getiriyorlardı. Onun huyu idi; harman başında gider, kart, hurda bir öküz alırdı; ekini kaldırmak, döveni döndürmek, malı ambara taşımak gibi işlerde bunu iyice kullandıktan sonra güze doğru götürüp satardı. Çok defa aldığı fiyatla müşteri bulduğundan boğaz tokluğuna hayvana işi gördürmüş olur, kışın, işsiz aylarda, boşu-boşuna beslemekten kurtulurdu.

Mustafa İstanbul'da jandarmalık etmiş, bir Sürre emini* yanında Hicaza gitmiş, hacı olmuş, gözü açık,

(*) Hac mevsiminde Hicaza gönderilen para ve hediyelerin başındaki memur

hileci bir adamdı. Mal müdürü, Vergi kâtibi, Evkaf memuru gibi her zaman işinin düşeceği sözü geçen adamlarla senlibenli konuşan, odalarına uğradıkça baş köşede ikram gören biriydi. Çünkü haftada bir, kasabanın pazarında bunlardan herbirisinin kapısını çalar, içeriye "Fırını iyi olur, afiyetle yiyiniz!" diye bir yağlı oğlak, yahut "Küçük paşamızı eğlendirsin, maskara şeydir!" diyerek kuyruğu kara, vücudu ak bir kuzu bırakır, giderdi.

Kış ortasında karlar yağarken rengi kaçmadan, derisi buruşmadan kuruttuğu kayısından, yahut da çürütmeden, suyunu çektirmeden saklayabildiği armutlardan bir sepet dolusu bıraktığı da olurdu. Her işin ehli, meraklısıydı. Gider Kayserili göçmenlerden sucuk, pastırma yapmayı beller, Çerkez köylerinde peynircilik öğrenirdi; bütün bunlara kendinden çok, hediye vermek için merak sarardı.

Bakracını doldurup kasabaya indiğini gören köylüler: "Hacı Mustafa bir tas götürür, bir tulum getirir!" derlerdi. Doğrusu da öyleydi... Uğrayıp içeriye canlı cansız her hafta bir hediye bıraktığı kapıların koruması ile tarlalarını başkalarının zararına genişletmiş, su vakfına mütevellî olmuş, eski vergi borçlarını kapatmıştı. Mustafa'nın evine tahsildar uğrayamaz, jandarma sokulamazdı. Herkes, sevmeyenler, çekemeyenler bile ondan saygıyla sözederler, "Hacı ağa" derlerdi.

Toprak damlı, kavruk yüzlü yıkık köyün ortasında kırmızı kiremitli, çam tahtalı, yeni yapı evi; değirmenlerin hakkından çalınıp; yaz, kış gürül gürül akan suların verimliliğiyle fışkırmış gür ağaçlarla dolu bir bahçesi vardı. Evinin önüne bir tarafı bütünüyle açık; boylu boyunca koca bir sundurma yaptırmıştı. Burası, yaz gecelerinde yıldızların ışığı, böceklerin sesiyle dolduğu zaman ne hoş olurdu.

Hacı Ağa ömrünü orada geçirirdi. Kasabanın, evi basıla taşlana dillenmiş en namlı kahpesini, Çiçek Emi-

ne'yi bir gece atına almış, köye getirmişti. Asıl karısı, beşik, ocak başında, gübreler içinde, öküzler, mandalar arasında evin kaba işlerini görürken Çiçek Emine Hacı'nın dizleri yanında kötürüm olmuş bir kart kedi gibi esniye uyuya tembel tembel vakit geçirir, başında altın dizili, inci işlemeli fesi, ayağında servi, karanfil resimli çorapları, sırtında bir yolu sarı bir yolu pembe, kumaş fistanı gelin gibi yaşardı. Bu davranışa ne köy halkı, ne oğlu ses çıkarabiliyordu.

Hacı ağa, önünde öküzüyle çardağa yaklaşınca ihtiyarlar hep birden, dua eder gibi: "Hayrını göresin, hayrını göresin!" diye seslendiler. Yarı aydınlık içinde hayvanı seçmeye çalışıyorlardı. Kuru kafalı, kocaman boynuzlu, kemikleri çıkık, kart olduğu uzaktan belli bir öküzdü. Yorulmuş, bezmiş görünüyor, çökecek bir yer arıyordu.

Şimdi durmuşlar konuşuyorlar, kasabadan haber alıyorlardı. Köylülerden biri Hacı'ya yaranmak için yerden bir avuç dolusu toprak almış, hayvanın kulaklarına sürüştürüyor, muayene ediyordu; fakat öküz başını ovanın sonsuz derinliğine çevirmiş, uzak uzak bakıyor, derin derin düşünüyordu.

Köylü, gene Hacı'nın hatırını yapmak için:

— Çok cevherli öküzümüş bol yedir de hele bak, ne yavuz mal olur...

Diye söylendi.

Susuyorlardı, uzak ağılların birinden tok sesli kocaman bir keçi çanının hüzünlü yankısı geldi. Uyuyan genişlikler içinde bütün eşyaya, bütün ruhlara yakından dokunarak, sürtürenek uzun uzun her yöne dalgalandı.

Ayrıldılar.

* * *

İşe koşulduğunun üçüncü günü koca öküzü ahırda çalışmaya isteksiz bir yatışla yan gelmiş, geviş getirir

buldular. Yanaşma dürttü, vurdu, tekmeledi, yerinden kımıldatamadı. Hacı'ya haber verdiler. Boynuzlarına geçirdikleri bir kalın ipi, var kuvvetiyle ikisi çekiyor, biri küreğin keskin tarafıyla vuruyordu. Öküz etrafındaki bu gürültüye, ipe, küreğe; kuvvete, acıya karşı kayıtsız, sanki rahatta ve yalnızmış gibi aynı yatışı, aynı ağır başlılığıyla duruyordu. Gözlerinde ne şaşkınlık, ne hid-det vardı. Yanaşma ikide birde:

— Acaba marazlandı mı ki?..

Diye söyleniyordu. Hacı, kızdı:

— Kahpenin eniği, başka lâf bilmez misin? Ne marazlanacak ki.. Önündeki yulafı, samanı bitirekoymuş, dırlanacağına çal küreği!

Diye haykırdı. Bu doğruydu; öküzün iştihası yerindeydi. Sonunda başa çıkamadılar, biraz kendi haline bırakmak, öğleye doğru yanaşmayı gönderip getirtmek kararıyla öbür öküzleri önlerine kattılar; yeni doğan güneşin keyifli aydınlığı içinde isteksiz, neşesiz bir yürüyüşle ağır ağır gittiler. Hacı; "Bu da ne iş ki... Yesin, içsin; işe gitmesin, keserim domuzu!" diye arasına mırıldanıyordu.

Öğleyn yanaşmayı köye gönderip tarlada baba oğul kaldılar.

Burası; olgun, dolu başakların baştanbaşa sapsarı ettiği dümdüz, tümseksiz, tepesiz, çıplak bir ova idi. Güneş vurmuş bir bakır tepsi gibi sıcağın altında çoşkun, keskin bir aydınlıkla parlıyor, yorgun gözler önünde gökten is gibi yanmış kâğıt parçaları gibi bir takım gölgeler dökülüyordu.

Başları yere eğilmiş, dalgın duruyor, bekliyorlardı. Sıcak toprak üzerinde iri, çevik karıncaların koştukları görülüyordu. Bunların içinde kanatlıları da vardı; Hicaz yolculuğunun sözünü etmeden yapamayan Hacı:

— Çölde karıncalar tosbağaları taşır, bunlar nedir ki...

Diye bir yalan uyduruyor, oğluna yutturuyordu.

Birden ovanın ta ucunda, gökle yolun birleştiği yerde bir şey kımlıdayıverdi:

— Aha Ali geliyor, dediler.

Ama yalnızdı. Baba oğul öküzün ölmüş olması korkusuyla sarardılar; Ali'nin söylemesine meydan vermeden:

— Geberdi mi ki?..

Diye sordular. Hayır, öküz canlıydı, sabahki yerinde geviş getirip yatıyordu. Çok vurmuştu fakat kaldıramamıştı; Fatma Teyzeyi, Emine'yi çağırmış, üçü birleşmişler, dövmüşler, sövmüşler, hatta boş böğrüne çivi ile kakıştırmışlar, gene kımlıdatamamışlardı.

Hacı Mustafa bağıyor, ömründe böyle işe çatmadığını söylüyordu. Hiçbir meselenin hiçbir olayın söze karıştırmadığı oğlu -için için uyuyan, çilli yüzlü dudaklarının etrafı daima tükürüklü bir delikanlı- kederli bir yüz alıp susuyordu. Altında oturdukları cılız ahlatın gölgesi doğu tarafına uzanıp gidiyordu. Bekleyip ne duruyorlardı? Baba: "Ya Allah!" seslenişiyse yerinden zorla, oğluna abanarak kalktı. Bacaklarında sızılar vardı. İlle Çiçek Emine eve geleli Mustafa büsbütün çökmüştü; arasıra sol dizine bir ağrı giriyor, ayağının parmağı filizlenmeye başlamış, yumru yumru bir patates gibi şişiyordu. Haftalarca yattığı, inlediği oluyordu.

Hediye götürdüğünü memurların zoruyla kendisini muayene eden doktor:

— Biraz nefsinin yen be adam, gümleyip gideceksin!..

Diyordu. Fakat Hacı Mustafa "Atın ölümü arpadan olsun beyim, öyle de gözümüzü yumacağız, böyle de. Aldırma sen!"

Cevabıyla reçeteleri sarığının arasına sıkıştırıyor, eczaneye adımını atmıyordu. Soranlara: "Gavur

ilâcından Müslümana fayda olur mu be!" diyordu. Ama afyon kantarının köşesindeki aktar Buhara'lı Bekir Efendiye sık sık uğruyor, onun küçük bir mermer havanda döğüp yaptığı amber kokulu, ballı baharatlı haplardan kutu kutu alıyordu. Bu ilâçlar, Çiçek Emine'ye:

— Kudurdun mu, ki Hacı?.. Güllük* gibi ne tepreşiyon?.. Dediriyordu.

Akşam dama dönüşlerinde öküzü sabahki yerinde, aynı durumda buldular. Artık bu akşam öüne saman dökmeceklerdi, belki acıkınca işe giderdi. Fakat bu da fayda vermemişti. Hayvan, bütün geceyi aç geçirmiş, ama yerinden kıvıldamamıştı. Gene yedeksiz gitiler.

Öğleyin soruşturmak için eve gönderilen Ali dönüşünde tuhaf bir şey anlattı: Ahıra girmeden evvel kapının budak deliklerinden içeriye, usulca bakmıştı; öküz yerinden kalkmış, öbür bölmelere geçmiş, çiftlerden arta kalan samanları ayakta yiyordu. Fakat sonra, mandalın gürültüsü, kanadın gıcirtısını duyunca hemen yerine dönmüş, yatmış, kalıp kesilmişti. Karılar da yardım ettiği halde gene kaldıramamışlardı.

Hacı Mustafa:

— Bu ne hileci öküz, beni mahfedecek be! dedi. Oğlu başıyla tasdik etti. Çare yok, satmak gerek, ama ahırından çıkmayan hayvanı kim alırdı? Kasaba bile gidecek olsa hiç olmazsa kasabaya kadar yürümesi gerekti. Acaba birkaç gün iyice besleseler, tıkabasa doyersalar canlanır, kalkar mıydı?..

Sonunda buna karar verildi; o akşam önüne yarım şinik yulaf; iki kalbur dolusu saman döküldü. Köylüler;

— Hacı ağa da yeni öküzü işe koşmuyor; besleyip pastırmasını mı yapacak?..

Diyorlar, merak ediyorlardı.

(*) At, eşek; yük hayvanı.

Mustafa dışarı sır sızdırmıyordu; ama üzüntüden de eriyordu. Koca öküzün önüne ambarı dökseler tüke-tecekti, iştihasında kusur yoktu, o çalışmak istemiyordu, buna azmetmişti. "ambarımı kül edecek, nasıl deflesek be?" diye Mustafa arasına, ahıra uğradıkça, yarı karanlık içinde, gözleri şimşek çakarak, haykırıyordu. Aç bırakmak da işine gelmiyordu, hayvan büsbütün zayıf düşecek, büsbütün ahıra bağlanacaktı. Sonunda bir sabah erken kalktı, kasabaya indi.

Cavga Rıza derler, yarı sersem bir kasap vardı; onu buldu:

— Geçen gün bir öküz aldım, hurdaymış, işe yaramadı, sana aldığım paraya satayım... dedi. Cavga Rıza-cavga, bir cins aptal karganın oralarca adıydı- iki meci-diye eksiğine de razı oldu. Yalnız bir şartı vardı; Hacı, tarlasından ayrılamıyordu, yanaşması da, oğlu da öyle... Rıza kendisi gelip ahırdan alacak götürecekti.

— Sana ahırda öküzü sattım, ben ötesine karışmam ha! Diyordu. Kasap kabullendi, paraları saydı.

Hacı Mustafa sevincinden köye doğru uçuyordu. "Neme gerek, ister arabaya koysun, indirsin, ister orada kessin, ben karışmam!" diyordu.

Ertesi gün Cavga Rıza elinde bir arşın çürük iple köye gelince Hacı:

— Ülen nideceksin ipi, öküz yerinden kalkmıyor! Dedi.

Daha önce haber vermekle üzerinden kabahatı atmış sayıyordu. Rıza şakaya aldı, aldırmadı, ahıra girdi. Öküz yerinde yatmış, tıpkı ilk günkü gibi dalgın, bezgin, geviş getiriyordu. Kalkmaya hiç niyeti yoktu, gelenlere dönüp bakmadı bile... Kasap hayvanı süzdü.

— Hele Hacı'nın ettiği işe bak, bunun neresi yenir ki? Kemikle deriden ötesi yel! dedi. Kaldırmak için tozlu çarığının burnuyla öküzün kalçasına vurdu.

Mustafa gülüyordu:

— Nezaketten anlamaz, pekçe vur!..

Hatırlatmasıyla eğlendi. Kendi kendine "tekmeyle, sopayla kalksardı ben onu eksiğine satar mıydım?" diye düşünüyordu.

Fakat birden şaştı. Gözleri dört açıldı: Koca öküz başını çevirdi, kasabın kirli elbiselerini derin derin gürültülü bir nefesle kokladı, kokladı, sonra kımıldandı, toplandı, yavaş yavaş kalktı. Şimdi Cavga Rıza'nın önüne katılmış, ahırdan çıkmış, bahçeyi geçmiş, tozlu yolda, her adımda biraz daha ufalıp silinerek kasabaya doğru gidiyordu.

Sanki damarlarındaki son kuvveti toplamış, son gücünü, kendisini yıllarca süren yorgunluklardan sonra bir bıçakta sonsuz rahata kavuşturacak olan bu adama saklamıştı. Çalışmaya gitmeyecekti; fakat ölüme hazırdı; büyük bir filozof gibi başı yerde, ağır ağır, gözlerinde kayıtsızlık, yürüyor; oylukları arasında dolaşan, gölge arayan yaldız kanatlı, ufak, inatçı sineklerin üzerinden arasına kuyruğuyla incitmek istemeyen bir yelpaze geçiyordu.

Hacı Mustafa hiddetlendi. Onun yürüyeceğini bilseydi iki mecdiyeyi kaybeder miydi? Bu ne uğursuz hayvandı, bir haftadır bol bol yemiş, iliklerini doldurmuş, kesilmeğe gidiyordu. Dünyayı elinde çeviren Hacı, öküzün oyununa gelmişti. Öfkesinden, yanaşmaya, hiç sebepsiz bir tokat attı. Karısının başına o iri savatlı gümüş tabakasını fırlattı. Oğlunu gece tarlada yatırdı; Çiçek Emine'ye bile surat etti.

O, bunlarla didişirken kasabada tellal çarşı pazar dolaşıyor:

"Cavga Rıza'nın dükkânında bugün ikindiden sonra öküz kesilecek, isteği olanlar buyursun, hey!"

Diye haykırıyordu.

VEHBI EFENDİNİN KUŞKUSU

Vehbi Efendi bu ufak kazanın Düyunu Umumiye* idaresinde kantar kâtibiydi. Fakat bir türlü yerli halka özgü giyimi üzerinden atamamış, bir türlü, memur kılığını alamamıştı.

Şal yeleğinin içinde yarı gizli kocaman bir kuşağı, aba poturu altında beyaz yün çoraplarını meydanda bırakan ökçeleri basık yemenileri vardı. Bunların üzerine de önceleri siyah olması gereken havı dökülmüş, soluk bir redingot geçirirdi. Durgun, bön, ürkek bir adamdı. Kalemünde, basılı kâğıtları doldurmaktan başka elinden bir iş gelmez, sorulmadıkça kendiliğinden konuştuğu görülmezdi. Cuma ile bayram günleri ya balık avı için Karasu kenarına inen, yahut da buz gibi kaynaklarda karpuz çatlatmak üzere kiraz yaylalarına çıkan arkadaşlarına katılmaz; pazar dönüşü bir sarı gaz boyamasına, bir cam bileziğe kuytulara çekilen çingene kızlarına sataşmazdı.

Akşam, kalemden çıkınca, doğruca Tabakhane semtindeki evine gelir, erken yatar, erken kalkıp yenden aynı yollardan dairesine dönerdi. Ömrünün günlerini böyle, daire ile evinin arasında, değişiksiz, pürüzsüz bir makara gibi sağımak, tüketmek onu memnun ediyordu.

Doğuşundan o kadar beceriksiz, bezgindi ki otuzunu geçtiği, dört kuruş maaşına imrenerek kismetler tâ

(*) Dış borçları ödeme yönetimi.

ayağına geldiği halde evlenmemiş, kadın nedir, daha henüz tadamamıştı. Bu yolda ilk adımın kendisini bir uçuruma sürükleyeceğine; hayatının o pek sevdiği boşluğunu, durgunluğunu olaylar, dertlerle dolduracağına inanırdı. Böyle olmasa, şimdi bile, elinin altında isteklerini yatıştırarak ne elverişli bir olanak vardı.

Oturduğu bina, kapıları desteklenerek sofalarına iğreti bölmeler çekilerek iki eve ayrılmıştı. Öbür tarafında Rumeli göçmenlerinden bez dokuyucu dul bir kadın oturuyor, biri ufak, diğeri gelinlik iki kızının ya türkü, ya kavga sesleri sabahtan akşama kadar evin bu tarafını gürültülere boğuyordu.

Komşunun kızında, bir süredir, sabırsızlık, taşkınlık belirtileri çoğalmıştı. Türkü sesleri içinde evi sarsan yürüyüşler, merdivenlerden atılıp inişlerle, incecik bölmenin arkasında hasta bir ördek gibi uyuklayan Vehbi Efendiyi dürtmeğe çalışıyordu. Ne var ki yeldirmesini bile takmadan, başına bir örtü bile almadan bahçeye uğrayışlar, sözde çamaşır asmak için çıplak baldırlarını göstererek ağaçlara tırmanışlar hep faydasız kalıyordu.

Hanife hiç de çirkin değildi. Biraz kısa, biraz endamsız, ama uzaktan bile yumuşak, sıcak görünen dolgun vücudunun yürürken güzel bir çalkalanışı vardı. İlle ağaçlara çıkıp inerken düz entarili, belinden kuşaklı, bu süssüz, dolgun ve baskısız vücut ne güzel bir biçim alıyor, eğilirken ne hoş bir kıvrım yapıyordu.

Vehbi Efendi, gönlünde istekler, iştihalar duymuyor değildi. Göz göze gelirse; gülüşler, dudak büküşler, hatta dil çıkarışlarla Hanife o kadar ileri varıyor, görülmekten, bakılmaktan keyiflendiğini anlatan öyle atak belirtilerde bulunuyordu ki, Vehbi Efendi sersemleşiyor, pencereden uzaklaşıyordu.

Artık öksürükler, cumbadan seslenişler, cama taş atmalar bile başlamıştı. Vehbi Efendi, doluya tutulmuş bir adam gibi rahat nefes alamayarak, ne yapacağını

bilemeyerek, kurtulmaya çare bulamayarak, orada şaşkın, ürkek bekliyordu. Kıza cesaret verecek bir harekette bulunmuyordu. Hatta, bazan, bölmeyi vurup da komşu kadına:

"Ayıptır yahu, kızına bak; bu ne aşiftelik!" demek isteği duyuyordu, halbuki onun yerinde bir başkası, meselâ Tabakların Kâmil, mahalleyi altüst eden şu çapkın olsaydı, çoktan atılır, tehlikesiz, sıkıntısız bir gönül eğlencesine meydan verilirdi. Ne yapalım ki Vehbi Efendide o atılganlık yoktu.

Bir midye gibi, yapıştığı yerde bekliyordu.

* * *

Mayıs içinde mehtaplı bir geceydi. Penceresinin önünde uzun uzun oturduktan, iki üç sigara içtikten sonra henüz komşudan dönmeyen annesini beklemeğe gerek görmedi, yattı.

Ay, duvarları, kafeslerin büyümüş gölgeleriyle nakışlamış, süslemişti. Odaya toz gibi, duman gibi tavadan döküldüğü sanılan tatlı, mavi bir aydınlık iniyordu. Salhane önünde durup tâ yukarı mahalledeki seslere cevap yetiştiren köpeğin inatçı, üşenmez havlamaları arasında birden yan duvar, öbür evin bölmesi vurulur gibi oldu, sonra vaktiyle yan tarafa açılan, şimdi destekli, mıhlı duran kapının önünde biri, yalancı öksürüklerle üç kere seslendi.

Vehbi Efendi yatağından başını kaldırdı. dinledi. Öksürük kesilmişti, ama anahtar deliğine yapıştırılmış olması gereken bir ağız içeriye derin, uzun, yanık ahlar yolluyordu. Bu, çabuk, amansız bir etki yaptı; Vehbi'nin uyuşuk damarlarında kezzap gibi yakıcı, işleyici bir kan dolaşıyordu. Oracıkta, elinin altında, Hanife'nin beklediğini, onu istediğini, yana yakıla yalvardığını bildiği, duyduğu halde nasıl dayanacaktı?

Kendisini hayatının o değişiksiz alışkanlıklarına düğümleyen bağların gevşediğini, çözüldüğünü duyar

gibi oldu; boğuk bir sesle, tanımadığı, bilmediği, bir yabancı, bir korkutucu sesle: "Kız ne oluyorsun, git işine!" diye bağırdı. Hanife şimdi, ilk defa doğrudan doğruya kendisine çevrilen bu erkek sesinden ayrılmak istemeyerek konuşuyor, "Anam komşuda da, korkuyorum..." başlangıcıyla birçok şeyler söylüyordu.

O, yatağından çıkmış, duvara yaklaştıkça büyüyen gölgesine doğru, boğuşacak bir pehlivan gösterişiyle yürüyor, kapının önüne gidiyordu. Ortalık korkutmayacak, ürkütmeyecek kadar aydınlık, durgun ve ısızsız idi. Aralarında yarı çürük, yarı çarpık bir kapı vardı. Vehbi Efendi beceriksiz, korkak adamlarda görülen aç bir hayvan cesaretiyle gözleri dönmüş, kulaklarının uğultusu, yüreğinin çarpıntısı içinde, kapının kilidini, sürmesini çevirmeğe, çivilerini sarsmaya çalışıyor, acele acele bir oradan, bir buradan tutuyor, çekiyor, oynuyordu.

Öbür tarafta Hanife, sessiz, bekleyip duruyordu. Ama kapı, zıngırdayan kilidine, esneyen aynalarına karşı dayanıyor, bir türlü açılmıyordu. O zaman kız, yol göstermek gereğini duyarak: "Yukarı kaldır, kancalarından kurtulur!" dedi. Sahi, en doğrusu bu idi; Vehbi Efendi çömeldi, bir eliyle altından, öbürü ile de devrilmesin diye ortasından tutarak kaldırdı.

Sürgüler gıcırdadı, biraz daha dayandı, biraz daha itti... Sonra çivilerden kurtarmak için kendisine doğru kuvvetle çekti. Birden kapı, olanca ağırlığıyla elleri üzerinde kalıverdi.

Ne yapacaktı? Arada engel kalmayınca yüreğine bir bezginlik düştü. Kanında aynı ateşi duymuyor sandı. Usulcacık kapıyı yan tarafa dayadı. İçeriye, öbür odaya adımını çekine çekine attı.

Beyaz bir şekil, horozunu bekleyen bir tavuk gibi, ortada hazır duruyor; hiç kımıldamıyor, bir şey söylemiyor, uçurumdan düşecek bir adam gibi elleriyle gözlerini kapamış, soluksuz bekliyordu.

Vehbi Efendi de duruyor, düşünüyordu.

Birden, zihninin yüklü bulutları içinden bir şimşek çaktı. Korkunç, dehşetli bir fikir önünde aydınlandı, canlandı, istekler, hırslar ile hareketlenmiş vücudunu olduğu yere mıhladı. Ya bir çocuk olursa, bir defa alışan ayakları onu her akşam buraya çeker, bir gün, beş gün, sonra... Sonrası tehlikeli idi, ömrünün o pürüzsüz, engelsiz yürüyüşü arasında bu ne yaman bir set, davalar, dedikodularla donanmış salkım saçak ne çirkin bir kepezelik olurdu... Evet, bu bir kepezelikti ki, kasabanın aylarca sermayesi olacak, aylarca kahvelerde, kırılarda bunun sözü edilecekti.

Ev hâlâ sessiz, sokak تنها idi. Ay, beyaz patiska perdeli kafessiz odayı güneş vurmuş bir deniz içi gibi, durgun bir ışıkla mavi, sakin aydınlatıyor, şimdi, ellerini yüzünden çeken Hanife'nin gözleri gölgeli gölgeli yüzünün ortasında, parıl parıl yanıyordu.

Vehbi Efendi söz etmeden, daha fazla bakmadan döndü, kapıyı sürgülerine sokup yerine indirdi. Sürmeyi çekti. Geniş bir nefes aldı. Kurtulmuştu... Ama dizlerinde öyle bir dermansızlık duyuyordu ki yatağına kadar yürümek ona zor, olanaksız göründü; hemen oraya şiltenin ayak ucuna oturdu; dizlerine dayadığı dirsekleri aynı zamanda, başının yükünü de taşıyor, tepesinden dökülen mehtap altında iki büklüm düşünüyordu.

Öbür odada da ses, hareket yoktu, belki Hanife de böyle bir kesiklikle rasgele çömelmiş, anlayamadığı bu dönekliği kavramaya çalışıyor, şaşıyordu...

* * *

Tâ sabahleyinden başlayan yüklü, dumanlı bir sıcak kasabanın kızgın kayalar arasındaki bu çukur mahallesini ateşi çekilmiş bir fırın içi gibi kapalı bir hava ile doldurmuş, boğmuştu.

Sokakların neş'eleri olan horozlar bile gölgeli kovuklara sokulup isteksiz, güçsüz duruyor, çocuklar bile

oyunlarını bırakıp toprak döşeli kuytu, serin odalarda uyukluyordu. Yalnız suları tükenmiş derenin kavakları üzerinde sonu gelmeyen tekrarlamalarla cızıldayan ağustosböcekleri bu durgun, boşuk, kavruk evrenin susmayan, bezmeyen inatçı şikâyetçileriydi. Başka ses yoktu.

Vehbi Efendi, kızgın güneşin altında tarla kuşlarını aldatacak parıltılarla yanan redingotun ağırlığından yakınarak boynunda sırmalı çevresi, yokuşu ağır ağır çıkıyordu.

Yolunun üzerinde salkım ağaçlarıyla gölgelenmiş şadırvanı dolu bir cami avlusu vardı ki, böyle sıcak günlerde onu; biraz nefes almak için sanki çeker, çevirirdi. Ama bugün giremeyecek, dinlenemeyecekti. Gittikçe suyu çekilen kuyusuna ip eklemek için evde gecikmiş, hem dairesinin vaktini kaçırmış, hem de bu kızgın güneşe kalmıştı. Şöyle içeriye gölgeliğe özlemle baktıktan sonra yürümeğe hazırlanıyordu, şadırvanın arkasından biri acele acele: "Vehbi Efendi, Vehbi Efendi!" diye seslendi.

Mahalle imamı onu geçerken görmüş, telâşlı bir tavırla hem koşuyor, hem çağırıyordu. İmam: "Biraz girer misin? Ben de şimdi sana, kaleme uğrayacaktım..." dedi. Vehbi Efendi, yeni bir yardım toplama veya seçim dedikodusu dinleyeceğini sanarak: "Şimdi vaktim yok, kuyuya ip salladım da geciktim. Bu ne kurak. Akşama görüşürüz!" karşılığıyla yürümek istedi. Ama imam, çattık bir yüzle:

— Başka bir şey söyleyecektim, şu senin mesele üzerine.

Dedi. Onun meselesi de ne idi? Soruyordu. Karşısındaki hileli bir bakışla: "Hele gir canım, bak gölgelik, serin, şöyle hasıra otur, konuşuruz" diyordu.

İmamın çapkın bir bakışı, bir gülüşü vardı ki Vehbi Efendiyi ürkütüyordu. Zorunlu olarak girdi. Şimdi hası-

ra yerleşmişlerdi. Kumrular, yanlarında kanatlarını ıslak, çamurlu kaldırımlar üzerine sarkıtarak salıntılı yürüyüşlerle geziniyorlar, şadırvanın rutubetli yalakları çevresinde keyifli keyifli dönüyorlardı.

İmam, çapraşık cümlelerle başladı. Evin öbür tarafında oturan bez dokuyucu kadın dün gelmiş, ona olan biten işi anlatmıştı, mademki olay bu dereceyi bulmuş, tamir edilmez hale gelmişti, o halde bir çıkarına bağlamak daha uygundu.

Vehbi Efendi, şaşkınlığından büsbütün irileşen aptal gözlerle bakıyor, anlamıyor. "Nedir canım? Hangi iş? Neyi? Ne olmuş?" diye durmadan soruyordu. Öbürü sonunda kızdı:

— Yoo canım, diye gürledi, kızı hem gebe koy, hem de böyle anlamazlıktan gel, bu bana, Cin İmama yutturulmaz. Sen sorguyu suali bırak da ben olayı olduğu gibi, baştan anlatayım... Bak, yanlış var mı, yok mu?

Meğerse Vehbi Efendi, kıza göz etmiş, olur a, gençlik. Pencereden ayrılmaz, ne zaman raslarsa işaret eder, söz atar, her akşam kalemden dönünce kapının önünde öksürür, gözlerini kafese, cumbaya çevirmiş. Böylece işi ilerletmiş eh, öbürü de daha çocuk, cahil kız, yavaş yavaş gönlü çelinmiş, sonra bir gece, bundan üç ay evvel, anası evde yokken iki evi bölen kapılardan birini çıkarıp... Kabahat, kabahat amma, bir defa olmuş...

Vehbi Efendi "Yalan, yalan" diye bir düziye mırıldanıyordu. İmam: "Yalanı var mı ya; çivileri sökülmüş, menteşeleri oynamış, kapıyı dün gittim, gözümle gördüm... Vallahi birader; sen bilirsin, yarın kadiya gidecekler. Ben bir rezaletin önünü alayım diye savaşıyorum!" dedi.

Hava gittikçe ısınmış, şimdi artık bir çelik gibi kızgın kiremitlerin çinkoların; çevredeki kayaların sıcaklığı

ğıyla her yer, hatta bu gölge, bu serin, sulak avlu bile yanmaya başlamıştı. Vehbi Efendinin beyni ise sanki haşlanmış, erimiş, büsbütün yok, büsbütün hiç olmuştu. Anlamıyor, kavrayamıyor, yalnız imamın kızıl sakalına bön bön, ahmak ahmak bakıyordu...

Kadı, müdür, imam hep birlik olup, Vehbi Efendinin andlarına, yeminlerine, gözyaşlarına, "Ben namuslu adamım!" iddialarına aldırmayarak nikâhın kıyılmasında, pürüzün ancak bu yolda temizlenmesinde inat ediyorlardı. İllâ daire müdürü, Bitlisli bir Kürt, bangır bangır bağırarak, "Ya nikâh, ya istifa, yoksa başmüdüre yazarım ha!" diyordu. Hepsi, herkes kız tarafını tutmakta birbirlerini geçiyordu. Hanife, biraz kendini göstermeğe başlayan karnını büsbütün çıkararak kapı kapı, memur, eşraf evlerini dolaşiyor, ışıldak mavi gözlerinden tükenmez parlak yaşlar dökerek başına gelenleri anlatıyordu. Herkes "Hay alçak herif" diyordu.

Vehbi Efendinin bu kadar kargaşalığa, bu kadar üzüntüye dayanma gücü yoktu; yatakta kalıp gibi uzanmış, hareketsiz, ümitsiz yatıyor, dışarı çıkmıyordu. Hem onda da yavaş yavaş bir kuşku, bir kararsızlık oluşuyor, "Acaba farkında olmayarak öyle bir şey mi olduydu?.." diye düşünerek bütün kabahatin, bütün sorumluluğun kendisinde olabileceğine yer vermeğe başlıyordu. Sonunda, memurluğunu elden kaçırmak korkusu kararsızlığına son verdi, "Peki" dedi.

Terziye götürülüp tersine çevrilen redingot artık güneşle karşılaşınca parıl parıl yanmıyordu. Nikâh günü davetliler hep yeni sandılar. Yavaş yavaş mesele sohbetlerin sermayesi olmaktan kurtuluyor, unutuluyordu.

Vehbi Efendi memnundu. Yalnız, altı ay sonra, kundağı kucağına koydukları zaman, daha kendisinin de pekiyi anlayamadığı babalığın esrarını bulup çıkarmak isteyen bir düşünceyle çocuğa uzun uzadıya baktı;

fakat bu kapalı, buruşuk, yumuk yüzden hiçbir anlam çıkaramayarak "fesubhanallah!" dedi.

Tabakların Kâmil, Vehbi Efendi dalgın, oturaklı bir tavırla; ağır ağır kahvenin önünden geçerken, arkadaşlarına anlamlı, anlamlı işmar ediyor.

— Yutturduk öküze!..

Diyordu.

Bilecik, 1918

SARI BAL

Kapının tunç tokmağı bu karlı gecenin sesleri sağır eden durgunluğu, dolgunluğu içinde kof bir uğultu çıkardı. Buna içeriden havlama ile uluma arasında bezgin bir köpek hemen cevap verdi. Sonra bir kapının gıcırdayarak açıldığı, fısıltılar, telâşlı yürüyüşler içinde, bir iki kişinin gidip geldiği duyuldu.

Tokmak sürekli dövülüyordu. Sonunda birkadın sesi:

— O kim? dedi.

Burası kasabanın dışarısında, elekçilerin oturduğu alçak damlı, dar sokaklı, pis, ışksız bir mahalle idi. Howardalık etmek isteyenler geceleri, böyle geç vakit gelirler, uyumuş kızları uyandırırılar, oynatırlardı. Liralar serpildiği, tabancalar boşaltılıp kamalar çekildiği, kanlar döküldüğü de olurdu.

Eşraftan Külâhçioğlu Hilmi Ağa bu akşam iki arkadaşıyla içip içip coşmuş, saat beşe* doğru: "Ne duruyoruz be, haydin gidip Sarı Balı oynatalım!" demişti. İşte bunun için gelmişler, kapıyı dövüyorlardı.

İçeride fısıltılar, kararsız yürüyüşler, birbirinden soruşlar vardı. Hilmi Ağa kızdı, rakının büsbütün yayık, peltek ettiği bir sesle:

— Kız açiver, bizik, ne duruyunuz!..

(*) Alaturka saat, gün batışından 5 saat sonra.

Diye bağırdı. Kasabanın bu adlı sanlı mirasyedisi, bu yarı çılgın hovardası bir eve girmek ister de hiç önüne geçilir miydi?

İçeride bir süre, tanınan bu sesin verdiği bir korku ile her şey sustu, sanki taş kesilmişlerdi. Artık Hilmi Ağa beklemedi; "Abanın behe!" emriyle yanındakileri ileri sürdü; dayandılar. Ama zora gerek kalmadı. Çabuk, çabuk biri yetişti, sürmeleri çekti. Şimdi kusur diliyorlardı. Birden tanıyamamışlardı. Önüne gelen buraya uğruyordu da iyice anlamadan, güvenmeden içeri almıyorlardı. Yoksa bilselerdi, bir dakika bekletirler miydi? Keşke, daha önce biriyle bir haber gönderselerdi, hazırlanırlardı...

Külâhçıoğlu cevap bile vermiyordu. Karanlık bir avluyu geçtiler. Yarı açık kalmış bir kapının ışıktan dört çizgisi birden genişledi. Dışarıya kızıl bir aydınlık taşırdı.

Gelenler başları lâz başlıklı, arkaları çerkes yamçılı, olağan dışı iri, korkunç görünen üç kişiydi. İki basamaklı bir toprak merdivenden indiler. Odaya girmişlerdi. Burası, penceresi, nefesliği olmayan çukur, basık, loş bir yerdi; ahıra benziyor ve ahır kadar kokuyordu. Dışarıdan yeni girince keskin ve ekşi bir yaşlık, gözleri sulandıran bir sirkeleşmiş hava insanı tikiyor, değişmeye değişmeye çürümüş sanılan sıcak, kötü bir yağ gibi yüze yapışıyordu. Duvarda elekler, sepetler asılıydı; tavandan torbalar, soğan dizileri, ayva hevenkleri sarkıyordu. Bir tarafta iki yatak seriliydi, üç dört baş görülüyordu. Bunlar, herhalde uyuyan çocuklardı. Kenarda yeşil boyalı tahta sandıklar diziliydi; oda tıka basa dolu idi. Yalnız ortada ufak bir alan vardı ki biraz sonra şenlenecek; sazların, teflerin, zillerin sesleri altında bükülüp kıvrılan çengilerin danslarıyla şereflenecekti.

Hilmi Ağa, çevresine kuşkulu, huylu bakışlar atarak ortada duruyordu. Çenelerinin altından uçları sıkıca

bağlı yemenilerle yarı yüzleri örtülü birkaç kadın ortaya çeki düzen veriyor, ocağın tâ yanına bir ayı postu, bir kebe seriyorlardı. Yarı karanlık içinde yüzleri seçilmiyordu; ihtiyar görünüyorlardı.

Aralarından biri, hem çalışıyor, hem Külâhçıoğlu'nun gönlünü alacak, kuşkusunu giderecek sözler söylüyordu. Ne kadar zaman vardı ki gelmemişti. Artık Sarı Balı unutmuştu; kale dibindeki kasaba kahpeleriyle mi vaktini geçiriyordu? Her zaman onun sözünü ediyorlardı. Hattâ geçen akşam babasını gönderip çağırta-caktı. Canı oynamak, içmek, zevk etmek istemişti; en iyi âlem kiminle yapılabilirdi; Hilmi Ağadan keyifli delikanlı, değil bu memlekette, vilâyet içinde yoktu...

Şimdi herkes oturmuştu. Yamçıların altından birer binlik çıkarıp ortaya koyan misafirler başlıklarını attılar.. Kadehler, mezeler diziliverdi. "Safa geldiniz, safa geldiniz!" sözleriyle müşteriler selâmlandı. Kadınlar anlamsız anlamsız gülüşüyorlar, yerlerinde soğuk davranışlarla kıvrıyorlardı.

Hilmi Ağa:

— Birer atalım!..

Dedi. Sarı Bal hemen yerinden kalktı, kadehi doldurdu. Götürüp Külâhçıoğluna uzattı. Aynı kadın, aynı kadehle odadakilerin hepsine sunuyor; "Afiyetler olsun" diyor. En sonra da kendisi içiyordu.

Ocaktaki kuru çam kütükleri şimdi alev alev bir deniz gibi hışıldayarak yandığından duvara asılı haşhaşyağı lambası sarara sarara ufalıyor, aydınlığın bolluğuyla örtülüyordu. Çevresi servi resimleriyle süslenmiş bakır tabaklar, binlikler kütüklerin kızıl ve oynak ışıkları altında parlıyor, sanki göze görünmez bir fırça sürekli dolaşarak, silip parlatarak üzerlerine cilâlar, renkler sürüyor, süslüyor, uğraşıyordu.

Odadakilerden kısa boylu, zayıf biri:

— Be herif, ne duruyunuz? diye haykırdı. Bu emri odanın her tarafından çıkan başka başka bir çalgı sesi takip etti. Çuha elbiseler giymiş, sakalı gayet biçimli kesilmiş güzel yüzlü genç bir elekçi sazını kuruyor, alnı çatkılı kart bir kadın zilsiz tefini uğuşturuyor, ayakta, kendilerine çeki düzen veren iki taze zillerini vuruyordu.

Aynı zayıf adam, dikeldi:

— Hele bakın... Fistanlarınızı kime saklıyorsunuz? Değişin onları... Dedi.

Dört peşli, şalvarlı kumaş entarileri, dar yelekleriyle çengiller ocağın alevi altında hiç de kötü görünmüyordu. İlle yaşlıcası, biraz ağırlaşmış kalçalarına, fazla dolgun baldırlarına karşın; gözleri alıyordu.

İşte "Sarı Bal" bu idi. Çatık kaşları altında şurup gibi tatlı, hoş kokulu sanılan, insana öpmek, koklamak isteği veren iri, mavi gözleri vardı. Bunlar, bir kaynak gibi hep parlak ve nemli duruyordu. Aslında gözleriyle kaşı, bir de minimini, sivri bir sıra mermer beyazlığındaki dişin dizildiği iri ve kırmızı ağzı güzeldi; başka seçme hiçbir yeri yoktu. Yalnız bütün vücudunda, o iri, endamlı dökme kehribar vücudunda öyle bir sokulmak, sürtünmek, bir kedi gibi mırıldana mırıldana yaltaklıklar etmek yeteneği göze çarpardı ki işte bu hal, kasaba çapkınlarının uykularını kaçırır, akıllarını alırdı. Belki "Şehriban" kadar "Fadik" kadar oyunda hünerli değildi. Fakat sesi kulaklara değil, doğru yüreğe çarpar; yüreğe işlerdi.

Saz ve oyun başladı. Ağır, uyutucu bir havaya uydurulmuş yayık söyleyişli anlamsız bir türkü, kasabanın en seçme türküsü şimdi bu ahırın, tozlu bir eşya gibi oynatıldıkça insanın nefesini tıkayan kirli havasını sarıyordu.

Gezi bağlarında bir top gülüm var

Hey Allah'tan korkmaz sana bana ölüm var...

Bu memlekette de öyle pek oynak, pek değişik fıkır fıkır oyun geçerli değildi. Dikkatli ağır hareketler hoş görülüyor, daha etkiliyordu. Yalnız boğuk, kaba sesli ziller bu tembel saz ve tembel oyun içinde bir elektrik akımına tutulmuş gibi sürekli olarak çırpınır, çınılardı. Sarı Bal'ın zilleri, her çengininkinden daha kıvrak, daha kahkahalı yankılanıyordu; çünkü altındandı. Tahmisoğlu Feyzi ona yalnız altın zil değil, inci işlemeli, sim telli ne de fistanlar yaptırmıştı... Zavallı delikanlı parayı yiyip bitirince Reji kolcusu yazılmış ve Çerkezlerle olan bir kavgada belkemiğinden vurularak tam yedi sene kötürüm yaşamış, sonra verem imdadına yetişip kurtulmuştu.

Sarı Bal, kasabanın felâketiydi. Sık sık taşıp köprüleri götüren Deliçay, damları çökerten karayel, bağları soyan dolu kadar zararlıydı. Onun da götürdüğü çiftlikler, çökerttiği damlar, soyduğu bağlar vardı. Hemen her mirastan hakkı, her kazançtan payı olurdu. Bu işsiz, eğlencesiz, ücra kasaba halkı para harcamak gereği duydukları zaman içer, içer, Sarı Bal'ın kapısını çaldı.

Acaba bu pis yer odasına kimler misafir olmazdı? Yerliden, yolcudan, memurdan her çeşit müşterisi vardı. Bir malmüdürü, Sarı Bal'ın uğruna kasasında açık vererek perişan olmamış mıydı? Şimdi Akkâda hapisteydi, ahbablarına gönderdiği mektuplarda hâlâ onu soruyor, onun hatırasını anıyordu. Camiikesirin o kendini beğenmiş sof imamını bile bir gece burda basıvermişlerdi. Fakat şimdiki kaymakam sert davranıyordu. Polise şiddetli emirler vermiş, "İçeride yakaladığınızı tıkkın hapse!" demişti. Sanırım geceleri kendisi de devre çıkıyordu ki geç vakit, bu mahalleden, yüzü sarılı geçtiğini, hatta Sarı Bal'ın evi etrafında dolaştığını görmüşlerdi. Ama böyle kardan yolların örtüldüğü bir gecede koldan, devriyeden korku yoktu. Rahatça eğlenebilirlerdi. Bunları aklından geçiren Hilmi Ağa:

— Yaşa Sarı Bal! diye haykırdı.

Sarı Bal bu alkışa karşılık tatlı, şımarık bir gülüşle ve o akıllar alan sokulganlığıyla geldi, Külâhçioğlunun önünde biraz çalkaladı; uzaklaştı; sonra gene gelip tersine diz çöktü; başını arkaya yatırıp memelerini sanki yerinden sarsan bir göğüs oyunu ile elleri havada zillerini ağır ağır döverek durdu.

Şimdi alnında parlayan bir altın lira ile kalkmış hediyesine değer vermez görünerek oynuyordu. Ama misafirlere rakı bu gece ne kadar sık, arasız ve acımasız sunuluyordu... Külâhçioğlu şimdiden yarı ayıktı; öbürleri de ispirtonun sürekli mideye dolmasından esniyorlardı. Bir aralık farkına vardılar:

— Ne oluyoruz be, ardımızdan cellât mı kovalıyor?

İtirazıyla uzatılan kadehi içmediler. Elekçilerde her zamankinden başka türlü bir şaşkınlık, neş'esizlik vardı. Bunu, hayal meyal sezen misafirler düşünüyorlar, anlayamıyorlardı, belki sorarlar, gürültü çıkarırlar, hattâ karılara bir de sopa çekerlerdi. Ama rakı keskin, fazla gelmişti; uyumuş, gevşemişlerdi.

Boşalan binlikler elekçi oğlanlarından birinin eline tutuşturularak meyhanecinin evine gönderilmişti. Böyle gece yarısı uyandırılmaya alıştırmış olan Taşçı Ligor hiç sızlanmadan sıcak yatağından bir don bir gömlek çıkar, uzun bir bahçeyi geçtikten sonra kapıyı açardı. Gelenin elinde mecdiyeler varsa şişeyi doldururdu; yok, veresiye bir aksata ise küfürler ederek dönüp yattı.

Artık oda dumanla dolmuştu. Rakının verdiği bir gereksinmeyle misafirler sık sık dışarı çıkıp geliyorlardı. Kapı her açılışında üzerine basılmış bir köpek yavrusu gibi yürekten, tiz, acılı bir bağırtı koparıyor, bu ses çalgının da oyunun da yükseğine çıkıyordu.

Kadeh gene kesintisiz dönüyordu. Oda dışarıdaki dondurucu ayaza karşın artık öyle ısınmıştı ki çengiler

terlemeğe, seyirciler üzerlerindeki birer birer atmaya başladılar. Sarı Bal, altına toplanan dizilen ter tanelerini sildirmek üzere ikide birde tef çalan kocakarının önüne zillerini vurmaktan vazgeçmeyerek, eğiliyor, kirli çevreye yüzünü uzatıyordu. Arasına vakit bulup kenarda serili yataklara yaklaşıyor, yatan çocukların üzerine eğilerek galiba uyuyup uyumadıklarına, açılıp açılmadıklarına bakıyordu... Hatta Hilmi Ağa:

— Sarı Balın bu gece analığı tutmuş... Diye alay ediyordu.

Birden dışarıdan kesik, telâşlı düdükleler yankılandı; kapının tokmağı koparılırcasına çalınıyor, köpeklerin uluduğu, yüksek sesle birinin bağırdığı duyuluyordu:

Saz, zil, oyun, söz hep durdu.

Hiç şüphe yok, yeni gelen komiser, sabaha kadar süreceği anlaşılan bu topluluğu dağıtmaya gelmişti. Huysuz, aksi bir adamdı; kara, fırtınaya bakmaz, gece, gündüz demez, kasabayı dolaşır, kahpelere, çapkınlara kırbaç atardı.

Külâhçıoğlu "Açın be, gelsin!" diye haykırdı. Onun çekinmesi yoktu. Memleketin o kadar eski, saygın bir ailesindendi ki, devrin bu sakıngan hükûmetinden hep yumuşak, geçiştirici davranış görür, fakat buna karşı Hicaz şimendiferi yardım toplanmasında, eşkiya takibinde etkili yardımcı olurdu; dayılarından biri de Yıldız'da bekçibaşı idi.

Komiser, kocaman sakallı, upuzun boylu, uyanık bir Çerkez, içeri girince saygı ile ayağa kalkan oda halkına bakmadı bile... Yanındaki sivil polise:

— Al adlarını şunların...

Dedi. Kimse konuşmuyor, kımıldamıyordu. Ocaktaki odunlar kor haline geldiğinden bu derin sessizlik içinde birer birer devrilerek odayı büsbütün karanlığa gömüyordu. Komiser: "Arayın her tarafı" emrini verdi.

Böyle toplantılarda çoğunlukla sandıkların, eşyaların arkasına gizleniveren açık gözler olurdu. Bir elektrik feneri bütün köşelere beyaz ışıklı çıplak, toparlak gözlerini uzatıyor, aranılıyordu.

Hayır, kimse yoktu... Komiser:

— Dağılın!..

Diye bağırdı. Aynı zamanda elindeki kamçıyı Sarı Bal'ın sırtı üzerinde şaklattı. Kimse ses çıkaramıyordu.

Hilmi Ağa başına sargısını doladı. Ağır ağır yamçasını örtündü, çıkmak üzere idi. Fakat durdu. Komiser gözleri şimdi de serili yataklara dikili soruyordu:

Hilmi Ağa başına sargısını doladı. Ağır ağır yamçasını örtündü, çıkmak üzere idi. Fakat durdu. Komiser gözleri şimdi de serili yataklara dikili soruyordu:

— Bu yatanlar da kim?

Sarı Bal yürüdü, eğildi; yataklardan birinin yorganını çekti. İki küçük şekil, iğri büğrü uzamış, dünyadan habersiz yatıyor uyuyordu. Külâhçıoğlu düşündü Sarı Bal'ın iki oğlundan başka çocuğu yoktu, o halde yan yatakta bir tümsek yapan ne idi? Sarı Bal'a döndü, gizli bir işaretle sordu: "O ne?" dedi. Kadın dudaklarına parmağını götürerek daha gizli bir surette; "Sus!" diyordu; gözlerinde gittikçe büyüyen bir korku, renginde artan bir sarılık vardı; sanki yalvarıyordu.

İş şimdi anlaşılmıştı; kapının geç açılmasında, rakının sık verilmesinde, meclisin neş'elenmemesinde hep bu tümseğin katkısı vardı. Sebep oradaydı. Hiç kuşkusuz bunlar eve girdikleri zaman giyindirip kaçırma vakti bulamadıkları birini şu yorganın altında saklayıvermişlerdi.

Öyle ya, gelenler elbette yarı sarhoş bulunacaklardı. Sık sık sunulan bir binlik rakı çabucak etkisini gösterince artık korkacak bir şey kalmayacaktı, bir aralık,

hatta gözleri önünde onu aşırıvermek daha kolay olacaktı. Hilmi Ağadan başkası olsaydı belki kapıyı açmayabilirler, oynamamak, bir hastalık bahanesiyle eğlenmeye yanaşmamak isterlerdi. Ama Külâhçioğluyula buna olanak yoktu. Ancak bu çareyi bulmuşlardı.

Acaba bu saklanan kimdi?

Sakin şu Gebeci'nin tüysüz oğlan olmasın! Sarı Bal, gençlere tebelleşti; cebinden para bile verir, ayartırdı. Yarın kahvelerde konuşularak Külâhçioğlunu şu kopil mi maytaba alacaktı? Artık dayanmadı yürüdü, yatağa yaklaştı. Sarı Bal ne yapacağını şaşırarak: "Açma, Hilmi Ağa!" diye yalvardı. Bütün gözler orada kirli örtüsü, kabarik şekliyle bekleyen yatağa çevrilmişti. Komiser bile yarı şaşkın:

— Aç, aç!.. diye kışkırtıyordu.

Hilmi Ağa, tekmesiyle yorgana vurdu, bir tarafa fırlattı. Üfak tefek bir adam, başını yastığa sokmuş, kamburunu çıkarmış, yüzükoyun yatıyor, kımıldamıyordu. Hayır, bu Eşref değildi. Memur, fenerini o tarafa çevirdi. Aydınlik bir daire ortasında yatan adamın doğrulduğu görüldü. Bu herkese tanıdık bir yüzdü; fakat bir eksiği vardı ki kimse tanıımıyordu. Şaşkın, sessiz duruyor, dik dik bakıyordu.

Birden tanıdılar... Evet, o idi, tâ kendisi... Fakat hep kırmızı fesli, siyah setreli ağırbaşlı, azametli görmeğe alıştıklarından hemen seçip çıkaramamışlardı. Kimse gözlerine inanamıyordu. Ne yapacaklardı? Sonunda memur ile âmirini şu zor durumdan kurtarmak için oda halkı birer birer dışarı çıktı. Çoban köpekleri hiddetli, sert havlamalarla bu gidenleri yolcu ediyorlardı.

Yataktaki adam hâlâ kımıldamamış, konuşmamıştı; hâlâ komiserle gözgöze dimdik bakıyorlardı.

Ertesi günü istifa eden kaymakam İstanbul'da kendisini koruyan saraya bağlı bir eski dostuna yazdığı mektupta: "Durulur bir kasaba değil... İçki, zina, her türlü günah, ben dayanamadım." diyordu. Fakat sür'atli vasıtalarla işin doğrusundan haberdar edilen bu kişi, verdiği cevapta: "Şu sırada başka bir yere tayininize olanak yoktur. Oradan ayrılmamalıydınız; bolluk bir memleketmiş; yağının, peynirinin güzelliğini söyleye söyleye bitiremiyorlar. Kasabaya özgü bir tür Sarı Bal'ın övgüsü ise tâ buraya kulağımıza geldi!" diyordu.

Çorum 1916

ŞAKA

Artık âdet etmişlerdi, işi önce biten öbürünün kalemine uğrar, sonra odacı ile tüccar Şakir Efendiye haber gönderirler, hep birleşip konuşa konuşa Rum mahallesinde yerli halkın Yalı dedikleri aşağı çarşıya, Balıkpazarı'na inerlerdi.

Kepenleri yarı kaldırılmış loş meyhaneleri, müşterisiz boş dükkânları, sessiz, uykulu evleriyle gündüzleri hareketsiz, şamatasız duran bu sokak, akşama doğru, meydana balık sergileri kurulduktan, istiridye işportaları dizildikten sonra halk ve uğultu ile dolar; satıcıların çığırkanlıkları, alıcıların kavgacı pazarlıkları ve bunların arasında dolaşıp pavurya satan yalınayak Rum çocuklarının kulakları çınlatan yaygaralarıyla kalabalık, gürültülü, hareketli bir pazar meydanı halini alırdı.

Kasabanın her yönünden gelen elleri sepetli, sırtları zembilli, karnı acıkmış, aceleci bir halk, önüne gelen tezgâha eğilerek, rastgeldiği balığı kavrayıp koklayarak, her dükkancıdan fiyat sorarak uzun uzun, zevkli zevkli dolaşırken balık kızartan bakkalların mangalları çevreye ve insanların üzerine zeytinyağı ve deniz kokularına karışmış iştah verici bir duman, bir tütsü yayardı.

Servet Efendi, tombul, yuvarlak, herkesle senli benli bu adam, balıkların serildiği, tavaların cızırdadığı, durgun ve kirli denizin keskin kokusuna karışmış ispirtolu bir havanın ciğerlere hücum ettiği bu sokaktan

yutkunmadan, imrenmeden "Oh, ne güzel, mis gibi!.." demeden geçemezdi.

Sabahtan beri, iyice karın doyurmaya vakit bulamadan çalışan bu üç arkadaşa sokağın havası, bastırılmaz bir açlık, sanki midelerine sıkıntıya yakın derin bir eziklik veriyordu... Bunlar bakına bakına ağır ağır yürürlerken meyhaneler gitgide doluyor, denize doğru uzatılmış yıkık taraçalara, çürük iskelelere, tuzlu balık depolarına kadar her yer, her köşe, içen, yiyen yaygaracı, şamatacı insan yığınlarıyla kaynıyordu. Tokuşan bardo toplarının önce kuru, sonra gırıltılı sesleri kadeh şıkırtılarıyla birleşerek sokağın uğultusunda tiz, sert yankılar yapıyor, çığırkanlık ediyordu.

Şakir Efendi, vaktin daha erken olduğunu söyleyerek şöyle, deniz kenarını biraz dolaşmalarını öne sürdü, "Hayhay!" dediler. Bu gezintiden asıl memnun olan Nedim Beydi. Çünkü biraz daha ileride, denizin, dükkânsız, şamatasız kıyılara çarptığı sessiz, hülyalı yollarda birbirinin kollarına girmiş, saçları kordelâlı, omuzları atkılı genç, olgun Rum kızları yavaş sesle türküler mırıldanarak aşağı yukarı dolaşırlar, arasına durup uzaktan çarşının yankılanan boğuk gürültüsünü, yarı sarhoş erkeklerin kaynaştığı bu uğultuyu bir dışı zevkiyle dinler, aralarında sırlarını söyleşirlerdi.

Üç arkadaş da havası, suyu, yemeği istekler uyanıran bu memlekette kadınsızlıktan sızlanıyorlardı. İle İstanbul'un külhanbeyi âlemlerinde uzun süre düşüp kalktıktan sonra şimdi, Anadolu'nun تنها ve özlem dolu illerinde dolaşan Servet Efendi ikide birde "Bu nasıl da yermiş, canına yandıgımın" diye başlar, arasına, şöyle iki arkadaş gidip de biraz içki, biraz çalgı arasında bir parça eğlenecek bir ev olmamasına uzun uzun küfürler ederdi. Elinde gümüş bastonu, arkasında bal renkli pardesüsü, pembe kravatında zümrüt iğnesiyle kendini iyi giyinmiş bir adam, bir şık sayan Nedim Bey "Geç öyle bir evi, yanıma hizmetçi bulamıyorum.. Ne

tutucu şey bunlar hep kendi aralarında" diye arkadaşı-
na katılıyor, bu hayata otuz senedir dayana dayana ar-
tık alışmış görünen tüccar Şakir Efendi -mıntanlı, koca-
man gümüş köstekli, cılız, uçarı bir yerli- söze karışma-
yarak yalnız gülümsüyordu.

Yürüye yürüye şimdi, büsbütün ıssız, evlerden,
ocaklardan uzak, yatkın bir kumsala gelmişlerdi. Orada
sahile çekilmiş bir balıkça kayığı yan yatmış, denizin
kıyıya attığı bir leş gibi insana çürümüş, kokmuş alda-
nışı veriyor, denizin durgun, süprüntülü kokusu sanki
hep ondan, bu kaburgadan çıkıyordu.

Dayandılar, dinlendiler...

Sıcak bir Ağustos akşamının kızıl kızgın günbatımı
uzakta, körfezin ortasında gittikçe kızılılaşarak tamam
oluyordu; sular bu akşam serpintisiz, akıntısız, bir pelte
gibi tek parça, yeni boyanmış kadar yağlı, cilâlı öyle
durgun, ölgündü ki nefes bile almıyor, kabarmıyor, yal-
nız güneşin ışıklarını göğsünde toplayarak için için ya-
nıyor, kızarıyordu. Sanki ısınan bir cam gibi insana, bir-
den, ortasından çatlayarak, parçalanacak, içerisinden
kaynayan denizi fıskırtacak duygusunu veriyordu.

Nedim Bey, "Amma güzel bir gurup..." diye söy-
lendi... Servet Efendi sigarasından şişkin, koyu, koca-
man bir bulut uçurarak: "Lâtif, lâtif!.." diyordu. Tüccar
Şakir Efendi pek önem vermeyerek ve: "Hadi bakalım,
vakt-i kerahet*, saçmayı bırakın. Dönelim!" uyarısıyla
arkadaşlarını çevirdi.

Yavaş yavaş döndüler...

Denize, renk renk günbatışlarına alışkın bu iki İs-
tanbul çocuğu, güzel manzaranın çekiciliğinden kendi-
lerini hâlâ kurtaramıyorlar, içlerinden gelen bin tatlı ha-
tıraya dalmış, ağır, neş'esiz yürüyorlardı. Şakir Efendi,
gitgide yaklaştıkları meyhane masasının keyfiyle şimdi
gevezeleniyor, geçtikleri sokakta takım takım dolaşan

(*) İcki zamanı.

kızları, açık kapılardan içerisi görünen avlularda oturup deniz seyreden kadınları göstererek: "Nasıl bu tombalak? Fena mı şu küçük?" gibi sözlerle arkadaşlarının dalgınlığını gidermeğe uğraşıyordu.

Birden Servet Efendi, yanında dimdik, ağır başlı yürüyen şık arkadaşının koluna bir dirsek vurdu: "İşte benimki! Hele bak, ne şeker şey..." dedi. Karşıdan siyah prostelâ takınmış sağlam yapılı, iri, uzun bir kız geliyordu. Bal renginde tatlı saçlarını aynı renkte iri, enli bir kordelâ ile sanki bir başlık gibi örtmüş, süslemişti. Dar fistanının meydana çıkardığı iri kalçalarını beğenildiğini bilen bir davranışla biraz fazla oynatarak yanlarından kayıtsızca geçti. Boynunda ince bir zincire takılı minimini gümüş bir haç vardı ki güneşin son kızılıtlarıyla bir mercan gibi kıpkırmızı parlıyordu.

Nedim Bey: "Ay, bu mu seninki? Tanrım, diyordu, Makariyos'un kızı Despina, mahallede ona Pandispanya derler... Bu ad sanırım yumurta sarısı renginde saçlarıyla yumuşak, gevrek vücudundan esinlenmiş olacak... Okulun öğretmeni, hani şu çapkın Rum yok mu? O anlatıyordu, her gece el ayak çekildikten sonra birkaç kız daha toplanıp evlerinin önünde denize girerlermiş... Bir kahkaha, bir keyif, bir âlemmiş ki..."

Servet Efendi: "Vay canına, vay canına" diye mırıldanıyor. Şakir Efendi de: "Hoş şey,!" diye arkadaşına yardım ediyordu.

Şimdi tekrar Balıkpazarı'na girmişlerdi. Mangalların tütsüleri, tek tük yanmaya başlayan lambaların aydınlıkları içinde daha koyu, daha keyifli yayılıyor, meyhanelerin içerisi, parıldayan kadehler, renk renk donanmış masalar, bira ilânlarının süslediği resimli duvarlar, daha canlı, daha çekici görünüyordu.

Barbanın gazinosu bunların en iyisi, denize uzanmış geniş taraçasıyla manzarası en güzel olanıydı. Önde yuvarlak, katmer katmer vücuduyla Servet Efendi,

arkasında dimdik yürüyüşle Nedim Bey, geride kuru, kavruk Şakir Efendi, içeri girdiler; halkın selâmları, garsonun telâşî arasında bilârdolu kısmı geçip dışarıya, taraçaya çıktılar.

Güneşi çekilen ufuk şimdi lambası kısık bir abajur gibi belirsiz, toz pembe bir ışıkla sanki soluk, sönüktü. Yalnız göğün bu parçasında birçok ince, uzun, karışık damarlar vardı ki; içten bir aydınlık, bir sedef parlaklığıyla henüz yanıyor; renkli, ışıklı görünüyordu. Suya yansıyor denizin de taraçaya getirdiği yetersiz ama tatlı bir ışık içinde bu gölgeli, gürültülü halk söylüyor, içiyor, gülüyordu.

Tâ uzaklarda bir lâternanın zili, tefli müziği çalkanmaktaydı.

Birbiri üzerine üç kadeh atan Servet Efendi Samatya meyhaneleri üzerine iştahlı, ayrıntılı hikâyeler anlatıyor, bir gece kendilerini kapı dışarı atan meyhaneciden intikam almak için sandalla nasıl yanaşıp gizlice içeri girdiklerini ve sabaha kadar içtikten sonra bira fiçilerini nasıl döktüklerini külhanbeyi deyimleriyle ballandıra ballandıra naklediyordu. Zaten yöredeki masalarda da böyle geveze kimseler ispirtonun etkisiyle durmamacasına konuşuyor, içmekten, söylemekten bıkmıyorlardı.

İnsanın her türlü isteğini taşıran, tutkusunu, açlığını kabartan deniz, engin Karadeniz ise, bütün bu yoksul halkın ayakları altında; taraçanın yenik direklerine sarılarak, süprüntülü kenarlara sürünerek, fırlatılan artıkları kaparak mutlu mırıldanıyor, yaltaklanıyordu.

Geç vakte kadar içtiler. Artık kelimeleri kolaylıkla bulamıyorlar, uzata, yaya, dilleri ağızlarında büyüyerek konuşuyorlardı. Deminki gürültülü sahilde birkaç ölgün fenerle dört beş gecikmiş sarhoştan başka ışık, ses, hayat kalmamıştı. Meyhanenin iri lambaları çoktan söndürüldüğü için taraça büsbütün loşlaşmış, terkedilmiş masaları, birbiri üzerine yığılmış iskemleleri ve etrafın-

da fıçırdayan deniziyle karaya vurarak parçalanmış bir gemi enkazına dönmüştü.

Artık kalkmak zamanı gelmişti. Bir idare lambasını tezgâhın üzerine koyarak paranın hesabını yapan meyhaneciye borçlarını verdiler. Salonun içinde kötü bir koku, artık mezelere, tütün zifirine, lamba isine karışmış çürük, gazlı bir hava vardı. Şakir Efendi: "Amma çok içmişiz ha, on altı şişe!" dedi.

Servet Efendi sıcaktan şikâyet ediyordu. Doğrusu kızgın bir geceydi. Dar, kuytu sokaklar insanı yakıyor, soluğunu kesiyor, terletiyordu. Nedim Bey meze ile karnınlarını doyurduklarından, hiç aç olmadıklarından söz etti. Servet Efendi, evlerin ne kadar sıcak olduğunu söyleyerek şöyle, biraz hava almak gereğini ileri sürdü. Şakir Efendi: "Haydi Burun'a kadar yürüyelim!" dedi.

Gündüz geçtikleri yollardan neş'eli olmaktan çok ümitleri kırılmış, bacakları güçsüz; keyifsiz geçiyorlar, denizin kıyısında, yalılar arasından birbirine abanmış, söz etmeyerek yürüyorlardı. Her taraf sustuktan, karardıktan sonra sularda daha kuvvetli bir ses tâ derinlerden gelen hoş, belirsiz bir aydınlık oluşmuştu.

Yörenin hareketsizliği ve karanlığı içinde; deniz sonsuz bir hayatla canlı, ışıklı, sesli idi.

Birden üç arkadaş gevrek bir kadın gülüşü, Rumca birkaç cümle, sularda bir çarpınma, çırpınış işittiler. Ne oluyor daha anlamadan Servet Efendi arkadaşlarının akşamki sırrını bir sarhoş zekasıyla derhal hatırladı: "Pandispanya yıkanıyor!" dedi.

Orada, denize bir iskele gibi sokulmuş yıkık bir ev vardı ki iri gölgesiyle önündeki suları büsbütün karartmıştı. Yıldızların karıştığı denizin engini ve sessiz sahil-ler ışıldıyor, seçiliyordu. Fakat orası bir kuyu gibi karanlık ve sanki her yerden daha derin, sanki bir uçurumdu.

Servet Efendi: "Bir şey görülmüyor!" diyordu. Evet bir şey görülmüyordu; yalnız suların çırpınışı, kısık, kesik kahkahalar, bir cıvıltı bu karanlık yerde neşeli birşeyler geçtiğini anlatıyordu.

Servet Efendi bir süre öyle, av pususundaki bir köpek gibi gözleri sesin geldiği yerde, kıvıldamadan, baştan aşağı dikkat kesilerek durdu. Sonra arkadaşlarını kollarından çekerek: "Hele gelin, çabuk!" dedi. Şimdi onları sürüklüyor, daha ötelere koşturuyordu. Sonunda akşam üstü günbatışını seyrettikleri sandalın olduğu yere geldiler. Burası Despina'nın yıkandığı yerden yüzelli metre kadar uzaktı; fakat ince kumlu küçük bir koy oluşmuştu, kayık iyi bir siper oluyordu.

Servet Efendi hiçbir şey söylemeden, açıklamağa gerek görmeden karanlığın içinde eğile kalka acele acele soyunmaya başlamıştı.

Arkadaşları: "Ne yapıyorsun? Çocuk mu oldun ya-hu! Şimdi denize girilir mi? Yarın sabah, hep beraber Gümrük kulübesinin önünde gireceğiz..." diyorlardı.

Fakat öbürü dinlemiyordu; denizden hiçbir vakit korkmamış, gece veya gündüz, soğuk veya sıcak diye bir gün itiraz ettiği görülmemişti. Tâ küçük yaşından beri Samatya'da vaktini okuldan kaçarak denizde geçirirdi. Ne oyunlar yapmazdı... Suyun altından bir balık gibi uzun süre, nefes almaya gerek görmeden gider, ümit edilmeyen bir noktadan, uzak bir yerden çıkıverirdi. İstanbul arkadaşlarınınca adı Torpil Servet'ti. Karnını çekip ellerini, bacaklarını oynatmadan denizde saatlerce, bir yatakta gibi rahat, güvenli, zevkli yatışı vardı ki seyredenlere istekler verirdi. Tek kelime ile yüz türlü yüzme bilir, dalgıçlara meydan okurdu.

Artık çırçıplak olmuştu. Karanlık içinde elbisesiz vücudu seçiliyor, iyice görünüyordu: "Hele bakınız ne yapacağım!" dedi. Ne yapacaktı? Öbürleri anlamıyordu. O zaman kızdı: "Ammma kaz şeylermişsiniz ha!! de-

di, bunda anlamayacak ne var: Suyun altından oraya, Pandispanya'nın yanına gideceğim... Kalçasına bir çimdik basayım da çığlığını buradan işitiniz!"

Diğerleri gülüyordu. Sahi, tuhaf bir şey olacaktı... Ötede, Despina'nın denize girdiği yerde hâlâ sesler, şı-pırtılar vardı. Rıhtımın taşı üzerine konmuş ufacık bir fener, oynayan çırpınan suda uzayıp yayılan çemberler, aydınlık halkalar yapıyordu.

Servet Efendi sığ sulara yürüyerek biraz gittikten sonra durdu, eğilip kulaklarını ıslattı:

— İstikâmet kız, marş marş!..

Dedi, kendisini sessizce suya bıraktı. Karanlığa alışan gözleriyle arkadaşları suyun üzerinde bir karaltının ilerlediğini gördüler. Sonra denize daldığından veya uzaklaşıp karanlığa karıştığından mı, nedir, artık bir şey seçemez oldular.

Oraya, kayığın bordasına dayanıp, patlayacak bir topu bekler gibi dikkatli, açılıp açılıp kapanan ışık halkalarının oynadığı noktaya bakıyorlardı. Bu Servet de ne yaman bir külhanbeyi, ne atak ne kabına sığmaz bir adamdı; şu çapkınlık nereden de hatırına gelmişti; ne tuhaf olacaktı; suyun içinde kıskaç gibi bir şey, şöyle yakalayınca kız kimbilir nasıl haykıracak, nasıl korkacak, rıhtıma nasıl çırpınarak kaçacaktı.

Şimdi her ikisi de dudaklarında beğenen, şaşan bir gülümseyiş, yüreklerinde kıskançlığa karışmış bir merak, konuşmadan bakıyor, kulak veriyorlardı.

Aradan hayli zaman geçtiği halde beklenen çığlık kopmadı. Şakir Efendi: "Yapamadı, dönecek!" dedi. Halbuki dönmüyordu da... Uzaktaki fener, çoktan yerinden gitmiş, nicedir kahkahalar, çırpıntılar dinmiş, yalın bir uyku kasabayı kaplamıştı. Yalnız ayakları ucunda deniz, isteksiz bir davranışla geri geri, yavaş

yavaş çekiliyor, biraz ayrıldıktan sonra, pişman olmuş gibi dönerek geliyor, hafif bir mırıltı içinde sahile vuruyor, kumların, otların arasında emilip kayboluyordu; sonra yeniden toparlanarak bu harekete ara vermeden, inatçı devam ediyordu.

Nedim Bey: "Nerede kaldı, sakın bir kazaya uğramasın!" diye söylendi. Deniz şimdi tehdit eden bir karanlıkla onlara korkunç görünüyor; dalavereci bir zekâ gibi içlerine güvensizlik, kuşku veriyordu.

Önlerinde elbise ve çamaşırların küçük, dağınık yığılı, iki arkadaş bir süre beklediler, sonra, artık dönüş ümidinin kesildiğini anlayarak karabasanların, hayaletlerin kovaladığı birer ürkek at gibi bastıkları yeri görmeyerek kalblerinde üzüntü, gözlerinde korku, karakola doğru koştular.

* * *

Fenerli sandalların dolaştığı, denizi arayıp tarakladığı bu gecenin sabahında Servet Efendinin ölüsünü dalyanın ağlarına dolanmış buldular. Anlaşılan suyun altından giderken çıkmak istemiş, fakat kocaman ağ nereden başvursa önüne engel olarak zavallıyı şaşırtmış, ürkütmüş, öldürmüştü.

Geceki araştırmalar hakkında arkadaşlarına açıklamada bulunan komiser, üzerine bir jandarma kaputu örtülü ıslak cesede arasına dönerek:

— Behey mübarek adam; gece yarılari denizin dibinde ne arıyordun?

Diye soruyor, sanki karşısında bir suçlu varmış gibi çıkışıyordu.

Sinop, 1915

KÜS ÖMER

Zehra gittikçe dar gelmeye başlayan yeleğinin iki orta düğmesini çözmeden çalışmıyordu. Bu yaz, göğsü kabarmış, katılaşmış, yürüyüşüne bir ağırlık, bakışına bir derinlik gelmişti.

Artık çeşme başlarında bakraçları bir yana bırakarak komşu çocuklarıyla yayık yayık şakalaşmıyor, mezarlık arasında beştaş oynamıyor, gaz bezi yarı düşük, göğsü yarı açık, çıplak ayaklarında takunyalar, leblebici önlerinde eğlenmiyordu. Tenha sokaklarda erkeğe rastgelince duvar tarafına dönüp durmayı, meydanda yalnız bir tek gözünü bırakarak bununla gizliden meraklı meraklı bakmayı öğrenmişti. Artık kınalı ellerini döşemesinin(*) ucuyla örtmeden dükkâncılara uzatmıyor, uzun pazarlıklar, şımarıklıklar etmiyordu.

Çünkü, Kandil hamamında hiçbir şeyden habersiz, bir elinde tas, öbüründe kil dalgın dalgın göbekaşının önünden geçerken Semercilerin Hürmüz, peştemalının ucundan tutunca çekmiş, herkesin içinde onu çıırçıplak bırakmıştı. Zehra, utancından kıpkırmızı kesilip ne yapacağını şaşırırken kadın, istifini hiç bozmadan, utanmadan bu örtüsüz vücudu bir iyi seyretmiş, sonra yandaki kadına dönüp "Kâfur gibi, dökme beyaz" demişti.

Bu olayı görücüler, sözler, dedikodular izlemiş, sonunda düğün haftaya kararlaşmıştı. Bunun içindir ki

(*) Baş ve vücudun üst kısmını örten bir mavi şal örtü.

Zehra, havadan da, işten de bir zevk duyuyor, tâ akşamlara kadar arasız, sızlanmadan çalışıyordu.

Aslında şimdi, yaz sonu olduğundan, her yer harekette, herkes iş başında idi. Harmanlar kalkıyor, bağlar bozuluyor, yemişler taşınıyordu. Bildirdanberi tembel, ağır gölgelerin sessizce dolaştığı yolları, aceleci şekiller doldurmuş; gelen, giden küfeli atlar, yüklü arabalar, telâşlı insanlar, uykulu mescitler ve kandilleri tozlanmış türbelerle dolu bu yürek sıkıcı sokakları canlandırmış, ayaklandırmıştı.

Tokmakların derin gümbürtülerle kalkıp indiği dibektaşları önünde kızlar buğday dövüyor, çeşme başında kadınlar tâ yarı yola kadar bakraçlar, çuvallar, tenekeler yaymış bulgur yıkıyor, güneşli meydancıklarda çorap ören ihtiyarlar yerlere serili taneleri bekliyordu. Hepsi konuşuyor, şakalaşıyor, haykırışıyordu. Kasabanın orta caddesinden ise birbiri arkasına dizili kağnı katarları zahire taşıyor ve tekerleklerin hırpalayıcı gıcirtıları hep birleşerek sokaklarda, bir kovan ağzı gibi korkunç, ara vermez bir uğultu dolaştırıyordu.

Havalar da o kadar rüzgârsız, durgun sanki baygın geçiyordu ki bacalar üzerinden bir türlü savrulup gidemeyen dumanlar birbiri üzerine nasıl birikiyorsa bu sesler de öyle, göğün boşluğunda toplanıyor, kolay kolay dağılmıyordu.

Zehra; bu ılık güneşten içine bir tad, bu herkesin katıldığı çalışmadan damarlarına bir kuvvet karıştığını duyarak, her yıldan daha gayretli, bir haftadır uğraşiyor, anasının iş görmesine, kız kardeşinin yorulmasına meydan bırakmıyordu. Sonunda bezgin müezzinlerin görevlerini bitirivermek için minareye kadar çıkmaya gerek duymadan son cemaat yerlerinde çabuk çabuk okuyuverdikleri ezanlarla beraber her yerde iş bitiyor; tokmak sesleri, kağnı gıcirtıları, kadın sesleri bu dinsel haykırışlarla beraber sönüp gidiyordu.

O zaman isteksiz, ışısız, bitkin bir gece başlıyordu; yalnız, en ufak patırtıdan huylanan kazlar vakit vakit kümeslerinde hep bir ağızdan bağışıyor ve uzak mahallelerden karşılık alıyorlardı.

Zehra, bu gece yorgunluğuna karşın, sürekli dönüyor, uyuyamıyordu. Şiltede yerini değiştirerek biraz serinlik arıyor, bacaklarını yataktan çıkararak yere, alçı serili döşemelere uzatıyordu. İçinin sıcaklığı karşıdaki pınarın serin ve ferah şıkırtısından zevk alıyor, sanki bu ses, damla damla yüzüne dökülüyor, bir serinlik yaylıyordu.

Göğsündeki eziklik, bu bayılır gibi oluş nedendi? Yüreğinin ateşinde bir azgınlık vardı ki bazan, elini basmadan dindiremiyordu. Bir hafta sonra, aynı gecede, yanında ipiri bir adam sımsıcak vücuduyla, kocaman nefesleriyle ona sarılıp yatacağı da ondan mı? Bunu düşünüp damarlarında tuzruhu gibi haşlayıcı bir sıcaklık dolaştırdı. Ömer herkese benzeyen bir adam değildi ki meraklanmasın, korkmasın..

Önceleri arabacılık ederdi. Fakat, bir kere, göçmen Hüsmen'in doru atları onunkileri geçmiş ve bu olay eve dönüşte ahıra sokmadan beygirleri de, yaylıyı da pazara çıkarmaya, bir daha eline araba dizgini almamaya sebep olmuştu. Çocukluğunda, güreşirken, sırtım yere geldi diye başını alıp bütün bir yaz, kasabaya uğramadan bir başına kırlarda dolaştığını, bağlarda çakal gibi yatıp kalktığını, adam yüzü görmediğini bilenler hikâye ederdi.

Aslında bunun için adına "Küs Ömer", "Küskün Ömer" derlerdi.

Yüzüne fazla bakılsa taşkın, coşkun bir kan tenini kızartır, yürüyüşü bozulurdu. Fakat atıcı, binici bir delikanlıydı. Su terazisinin saç kaplı meşe tahtasına nişan atmıya gidenler, altmış adımdan kurşunla "hu" yazdığı-

nı görürler, parmak ısırırlardı; ama ne kadar yalvarmadan, antlardan, yeminlerden sonra onu buna razı ederlerdi. Karı meclisinde sert, hemen hemen gönül kırıcı durmak, gülmemek, eğlenir görünmemek alışılmış yöntem sayılırken bir kere, fırıncı Rüstem, şöyle nasılsa kahpenin birine fazla sokulmuş, söz veya göz mü atmıştı ne; çın çın öten odadan çıkmış ve bir daha ne öyle eğlencelere ayak atmış, ne de ağzına bir kadeh rakı koymuştu. Karşısındakinin bir yumrukta göğüs tahtalarını geçertecek kadar kuvvetli olmasa belki onun bu huyunu herkes gülmeye alırdı, ama terzi Veli'nin başına kahvede nargileyi bir atış atmıştı ki, kanlı şişe parçalarını hekim iki ayda cımbızla güç ayıklayabilmişti.

Şimdi tütün kaçakçılığı yapıyordu. Kolcular bildikleri halde yolunu beklemek şöyle dursun, rasgeldikleri yerde hatırını alırlar, gönlünü hoş ederlerdi. Haftada bir, enli kuşağına silâhlarını takar, kırsağına atlar, gecenin karanlıkları içinde adı, sanı belirsiz yollardan aşar giderdi. Sonra, gene bir gece hiç korkusuz, yükü heybesinde, kaldırımları çatırdatarak evine dönerdi.

İşte, Zehra, bu gece, pınar şıpırtısını dinleyerek bunları düşünüyor; Küs Ömer'i küstürmemek için nasıl yaşayacağını bir türlü kestiremeyerek sağdan sola dönüyor, göğsünü yumruklar gibi döven yüreğine taze kınalı ellerini bastırıyordu.

Ömer'inki; kadınlar için, mahalleyi ayağa kaldıran sazlı eğlencili bir düğün sayılırdı. Kına gecesinden başlayıp üç gün elekçi karıları zilsiz, deflerini gümbürdeterrek, parmaklarını şakırdatarak "Nur ol, yaşa"larla camları zangırdattılar.

Erkeklerin ise bu şenlikte payı yoktu. Ömer kendisinin de uyması gereken her sıkıcı şeyi, bir huysuzluk çıkarmaktan korkarak, kaldırmış "Biz yaşımızı aldık!" diye savsaklayıp gürültüsüzce işin içinden kendini sıyrıştı.

Bir aydır evliydim. Zehra bu iri, kuvvetli adamın basınca benzeyen okşamalarıyla vücudunun gevşediğini, sertliğinden kaybettiğini duyuyor, çekingen, ürkek bir sevgi ile gündün güne kocasına ısınıyordu.

Kız; evinden eşyasıyla beraber kazlarını da getirmişti. İlle bir pehlivan kazı vardı ki, bütün memlekette namlıydı; güreştiği iki senedir daha yenildiğini gören yoktu; kale dibindeki anlı sanlı Kör kazın yavrusuydu. Kör kaz, artık yaşlandığından, güreşe kendisini pek atmıyor, çok defa tıslayıp bezgin bezgin geçiyordu. Zehra'nınki düşmanını görür görmez bütün tüyleri dimdik olarak silkiniyor, soluk aldırmadan, atmaca gibi atılıyordu. İki altın değeri vardı.

Sabah olunca, kocasının evinde de Zehra'nın ilk işi, önlerine bol yem verdikten sonra kapıyı açıp kazları dışarıya, sokağa salıvermek olurdu. Hayvanlar, eleklerde bulgur temizlerken çıkan hışıltıya benzer bir sesle, çabuk çabuk, karınlarını doyurup yangözle kapıyı kollarlar, gırtlaklarından kesik kesik, kısık kısık sesler, sızlanmalar çıkararak, ağır ağır, salına salına, ufak daireler çizip dolaşırlar, bekleyirdiler. Sonunda Zehra, kapıya doğru yürüyünce hafiften, sevinçli seslerle söyleşerek arkasından giderler ve kol demirinin kalkışını seyrettikten sonra hep birden kanatlarını bütün genişlikleriyle açarak ve gırtlaklarından ne kadar gürültü çıkabilirse o kadar haykırarak, gürültü kopararak, yarı havada, yarı yerde koşup kendilerini çeşmenin yalaklarına atarlardı.

Bunu, şakırtılı, serpintili, aceleci bir yıkanma izlerdi. Zehra'nın en zevk aldığı seyir de bu idi; uzaktan, hayran bakar, buz gibi sabah suyunun yağlı tüylerden pırl pırl kayıp aktığını, bazan da bir kanat vuruşu ile çatlayıp gelin başından kişniş saçılır gibi dağıldığını seyreder, bakmakla doyamazdı.

Fakat, bazan, kış sonuna doğru, pehlivan kazın yıkanışlar, haykırışlar, şakalar arasında birdenbire doğru-

lup hükümdarca bir davranışla dişilerin sırtlarına binişi, enselerinden yakalayıp ağırlığı, zoru altında onları iki kat edişi vardı ki Zehra, eskiden hayal meyal sezdiği bu zorbalığın, vücudu Ömer'in ağırlığıyla ezildiği bu vakitte anlamını en iyi biliyor, sırtında ürpermeler duyarak nasıl heyecanla, kızara kızara seyircisi oluyordu.

Arkadaşları kahvede, etrafına dizilip nargile savururlarken Ömer'i zorluyorlar: "Senin kazı bir dövüştür de seyredelim" diyorlardı. Hem yeneceği de kesindi. Kürkçüoğullarının tâ Çorum'dan getirttiği Boz kazı bile yedi dakikada kaçırılmış, dört palaz kazanmıştı. Aktarın Abbas iddialaşıyor. "Benim Hödük'ü yenemez" diyor. Yenemez mi? Değil onunla, Kör kazla tutuşsa kaçırır. İşte avcı Tahir bile "Ben de bir kaz korum!" diyor, hepsinden iyi anladığı bu sanatta Ömer tarafını tutuyordu.

Bu konuşma, bir hafta havuzlu kahvenin sermayesi oldu; Zehra bile cilveli gülüşlerle kocasına "Kapıştı da bir bakıver, nasıl kaçirtır" diye kazına güveniyor, kavgaya zorluyordu. Ömer hâlâ kararsızdı. "Vazgeçin canım, iş mi yok?" diye savsaklıyordu. Ama Kürkçüoğlu Eşref Ağa da bir gün "Ziyafet benden, toplasır bir yârenlik yaparız!" deyince artık karar verdi. Onun Eşref Ağaya bir başka türlü bağlılığı, söz dinlemesi vardı.

* * *

Şimdi bir haftadır, pehlivan kaz, dişilerden uzak, yumurta sarısı yutarak kümesin yarı karanlığı içinde şaşkın şaşkın dolaşıyor, pınar başında yıkanan eşlerinin seslerine kulak kabartarak özlemle bekliyordu.

İkindiden sonra, Saathane meydanında, havanın bozukluğuna bakmayarak elli, altmış kişi toplanmıştı. Yağmur bir pus gibi kasabaya sarılmış, her yeri ıslatmış, kışı hatırlatan bir soğuk, ilk soğuk, meydanı gocuklu, şallı insanlarla doldurmuştu.

Ömer dayatıyor, ıssız bir sokakta, sözgelimi Gukluk'taki köprünün önünde dövüştürelim diyordu;

öbürleri uyar görünüyorlar, sonra cayarak "Bizim mahalleye uzak, kaz çok yürürse hem tükenir, hem de bilmediği yollarda tedirgin olur" diyorlardı. Araya girenlerin yardımı ile iki kümese de orta bir yeri, Şadırvanlı Medrese'nin avlusunu seçtiler.

Aşağıdan gelen sürü, Ömer'in sürüsü, sanki rutubetli havanın iliklerine kadar işlemesinden zevk duyar gibi baygın tavırlarla mırıldana mırıldana yolun ortasındaki sel çukurunu izliyor, gagalarını çamurlu sulara soka soka ilerliyordu. Yukardan aktarın Hödüğü, arkasında yedi dişisiyle sökün etmişti. Şimdi iki taraf da kapışacaklarını pek iyi anladıkları halde ancak uzaktan uzağa birbirine bakarak ilgisiz görünmeye çalışıyorlar, çamurlar ortasında sanki, her zamanki gibi, ümitsiz, ümitsiz dolaşıyorlardı.

Sürülerin arasında üç arşın kalmıştı, birden aktarın kazı irkildi, silkindi; tüyleri dimdik kalkarak kayar gibi bir sür'atle öbür sürünün önüne geldi, durdu. Başını havada tutarak meydan okuyordu. Ömer'in kazı hasmının bu davranışına, bir süre gagasını çamurdan çıkarmayarak hayretle, istifini bozmadan baktı, sonra upuzun boynunu bir yılan gibi yere sürüyerek koştu, ıslık gibi bir sesle tısladı.

Derhal tutuştular.

Kenarları birer ince testereye benzeyen dişli gagalarıyla birbirlerinin kanat başlarından tutmuşlar, yerden kalkıp sert, keskin kanat çarpmaları ile vuruşuyor, dövüşüyorlardı. Dişiler ise, erkeklerinin arkasına bir sıraya dizilmişler, boyunlarını aynı yükseklikte uzatmışlar, sersem edici bir şamata ile sürekli bağırıyorlar, erkekleri kavgada kışkırtıyorlardı.

Avlu, toplaşan adamları artık alamıyordu. Medresenin sıra odalarından sarı benizli, donuk gözlü çömezler, ince kirli sarıklı kafalarını sallaya sallaya birer birer çıkıyor, "Meydan açın, meydan açın!" diye bağırın adamlardan çekinerek gerilere sokuluyorlardı.

Bir aralık Hödük yediği vuruşlardan sersemleşir gibi oldu, sendeledi, gagasını çekti; hemen kaçmak üzere idi; hatta çocuklar güreşin bittiğini sanarak haykırıştılar. Fakat dişilerden biri, zayıf kaz sırasından ayrıldı, kendisini ortaya, pehlivanların arasına attı. Bu, aktarın kazına kendini toplamak için vakit kazandırdı. Tekrar tutuştular. Halk "Aferin dişiye, nasıl kurnazmış, kişisini kurtardı" diye söyleşiyorlardı.

Ömer, kenarda, yüzü kıpkırmızı, ağzı kilitli bakıyor, ortada birbirine girmiş olan şu iki kazdan kendisininkini ayırt edemeyerek "Ne dedim de karıştım?" diye üzülüyor, pişman oluyordu.

Hükûmetten çıkan vergi memuru, muhasebe kâtibi bile, yolları rasgeldiğinden, durmuş seyrediyorlardı; duyan koşuyordu. Yolun ortasında arabalarını bırakan kağnıcılar üvendirelerine dayanarak seyre geliyorlar, şadırvanın direklerine sıralanan çocuklar "Hele bre!" sesleriyle haykırıyorlardı. İki kaz on dakikadır, önce dişilerin, sonra da halkın çizdiği daire ortasında altalta, üstüste döğüşmekte devam ediyorlarken, avlunun ulu dutları soğuktan kavrulmuş yapraklarını, bu heyecan içindeki adamların tepesine sessiz sessiz, büyük bir huzur ve ağırlıkla sürekli serpiyorlardı.

Artık kazlarda güç kalmamıştı. Kanat vurmak için kalkışlarında sendeleyip düşüyorlar, sonra zorlukla tekrar tutuşuyorlardı. Bağrıışmaktan dişiler de yorulmuştu. İçlerinden bazıları pohpohlamaktan vazgeçerek kuruyan gırtlaklarını çamurlu sularda yudum yudum ıslatıyor, uzaklaşıyorlardı.

Hödük kaçmak üzere idi! Kanatlarını açamıyor, gagasını tutturamıyor, inen silleler altında nefes alamıyordu. Şimdiye kadar meydanı bırakmayışına herkes şaşıyordu. Bu aralık yere bir deve gibi göçtü, oturdu, dinleniyordu. Ömer'in kazı işi bitiri vermek için tepesinde horozlanmış, kanat indiriyordu. Bu, yanlış bir davranış

nıştı, o da dinlenmeliydi. Eşref Ağa Ömer'in yanına yaklaşıp; "Bu ne acemilik!" dedi.

Şimdi Hödük kalkıyordu, ya kaçmak, yahut da, son kuvvetini sarfetmek istiyordu. Döğüşün en meraklı yeriydi; halk nefesini tutuyordu.

Bu ne güçsüz, ne dermansız bir kalkıştı. İki kanat yer yemez kaçacağı belliydi. Ömer'in kazı da bunu anlamış, tepesinde bekliyordu. Ama öyle olmadı, deminki dişi, pehlivanın sevgilisi -her döğüşen kazın candan bir dişisi vardır- gene gayret, fedakârlık gösterdi, ortaya atıldı, erkeğine sokulup haykırdı. Bu, bir uyarma haykırışıydı. Hödük damarlarında kalan son kuvvetle gagasını hasmının gırtlığına yapıştırdı, birbiri arkasına üç kanat vurdu!

Halk bağırttı.

Ömer'in kazı, boynunu uzatmış, tez adımlarla kaçıyor, Hödük üstünlüğünden büsbütün kuvvetlenerek ardından koşuyor, araya girmek isteyenleri aktar önleyip "Bırakın vursun!" diyordu. Sonunda yetişti, yere bastırdı, tâ tepesinden dört, beş tüy yolup bıraktı. Şimdi gagasının testeresine takılıp kalmış bir tüyle Hödük sorguçlanmış gibi gururlu dönüyor, iki sürünün de, kaz töresince kendiliklerinden, kazananın arkasına eklenecek dişilerini peşine takmış, şadırvana doğru bir zafer alayında gibi gidiyordu.

Ömer yüzüne fıskıran bir kanla kulaklarının yandığını duyuyordu. Kazı, Zehra'nın uğursuz kazı, hâlâ çömeldiği yerde duruyor, toparlak gözlerini sağa sola çevirerek kendisine bir göz atmadan uzaklaşan kahpe dişilerinin arkasından şaşkın şaşkın bakıyordu.

Ömer "Hay gidi miskin!" diye koştu, hayvanın tam başından sımsıkı tuttu. Sıktı, sonra yerden çekerek havada çevirdi, çevirdi. Kaz, iki misli uzayan boynunun ucuna asılı kocaman, iri yağlı vücuduyla fırıl fırıl dönü-

yordu. Birden Ömer'in avucu açıldı, kaz yayından kurtulan bir ok gibi fırlayarak gitti, şadırvanın mermer oluğuna hareketsiz cansız düştü.

Ömer, yanaşmaya yetişmeye korkan halkı arkasında şaşkınlıkta bırakarak çiseleyen yağmurun altında, hızlı hızlı yürüyor, çıkmaz sanılan dar, izbe, dolambaç sokakların birinden öbürüne geçerek gidiyor, koşuyordu.

Küs Ömer eve gelince bir kelime söylemeden ahırdan kısırağını çıkarmış, heybesini vurmuş, hüzünlü ezan sesleri arasında kaldırım taşlarını çatırdatarak başını alıp gitmişti.

* * *

Zehra, o günden beri, bir yıldır, kocasından doğru bir haber alamıyordu. Yalnız üç, dört vilâyet uzak memleketlerden dönen askerler, bazan, yollarda Ömer'e rastladıklarını söyleyerek, "Gidinin küskünü!" diye ekliyorlardı.

Çorum, 1916

BOZ EŞEK

Irmaktan su taşıyan çocuklar dağ yolunda ihtiyar bir adamın yattığını haber verdiler. Bir boz eşek de, başıboş, oralarda dolaşıyordu. Hüsmen hoca "Varıp bakalım" dedi.

Akşam yakındı. İki derenin birleştığı bu bataklık, çukur, sıtmal araziye çeltiklerden kalkan kokulu, ağır bir duman yayılıyor; gövdeleri yarılmış, yanmış, beş on yaşlı, cansız söğüt arkasında güneş; bulanık bir ışık uzatarak arkların durgun sularını yer yer parlatıyordu. Bu aydınlık parçalar, kül renkli rutubetli ova ortasında bulutlu bir göğün yarıklarına benziyor; yavaş yavaş bulanıyor, sönüyor, örtülüyordu.

Üç köylü, engebeli, uçurumlu bir patikadan ağır ağır birbiri arkasından çıkıyorlardı; içlerinden biri, sakılgılı at gibi, kötü kötü öksürüyordu.

Önce boz eşeği gördüler. Fundaların ortasında, tozlu, topraklı bir yer bulmuş, galiba birçok tepinmiş, yatmış, oynamış, şimdi, memnun bir davranışla yan gelip oturuyor, batan güneşini kayıtsızca seyrediyordu.

Hoca "Hadi nerdesin yolcu!" diye seslendi. Ötede, arkasını kuru bir ahıta dayamış, ihtiyar, güçsüz bir adam, sık sık soluyor, gelenlere donuk gözleriyle bakıyor, elleriyle göğsünü göstererek işaretler ediyordu. "Nen var, ne oldu dayı?" sorularına sestem çok nefes,

soluğa benzeyen üfürüklü bir hırıltı ile anlaşılamayan karşılıklar veriyordu.

Köylüler, ölüyor sanarak, çömelmişler, bekliyorlardı. Fakat, hasta iyileşiyor, canlanıyordu. Abani sarıklı, mor cübbeli, düşkün kılıklı bir ihtiyardı. Sert, kır bir sakalın örttüğü yüzünün meydanda duran kısmı, sıcak ovaların güneşiyle kavrulmuş, buruşukluklar, kıvrımlar içinde kalmıştı. Sarkık, şiş kapaklarının altında beyaza yakın açık mavi, ufacık gözleri vardı ki insana bir çocuk bakışıyla dimdik bakıyordu. Yavaş yavaş bu yüze bir renk, bu gözlere bir parlaklık geliyordu. Aynı durumda, sırtı ahlata dayanmış; ölgün sesiyle bir şeyler söylüyor, galiba uzaklardan geldiğini, uzaklara gideceğini anlatıyordu.

Hüsmen Hocanın "Odaya götürün, yatsın" teklifi üzerine yardım edip, eşeğe bindirdiler. İki taraftan tutarak düşmesine meydan vermiyorlar, taşlar topraklar kaydırarak, bin zorlukla iniyorlardı.

Güneş gitmiş, arkalarındaki sular parlamaz olmuştu. Etrafı kapatan dik, sivri dağlar; duman ve bulut sarılı kocaman başlarını birbirine dayayarak çoktan uykuya varmışlardı. Köy, kayaların kat kat gölgelerinen gömülü, ne penceresinde bir ışık ne yollarında bir ses, karanlıkta bekliyordu.

Gelenlerin gürültüsü üzerine kapılardan tek tük yüzler uzandı. Ahırlarda inekler böğürdü. Hüsmen bağılıyor; "Neredesiniz be, hele çıkın, konuk geldi!" diye haber veriyordu. Şimdi ellerindeki yanar çıralarla her taraftan beyaz bez donlu birçok insan çıkıyor, duman ve ışıktan bir çevre içinde, karanlık köşelere aydınlıklar dağıtarak, gübre yığınlarında menevişler koşturarak şaşkın şaşkın konuk odasına geliyorlardı.

Burası, en yakın kasabaya iki gün uzakta, Anadolu'nun çıplak, yolsuz, yıkık bir köyü idi. Bir vilâyetten ötekine geçen arabasız yolcular, bazan, havalar çok kurak gidip Kızılırmak geçit verirse, şoseyi bırakırlar ve

kestirmeden bu köye uğrayarak iki günlük yol kazanırlardı. İşte senede bu vesile ile beş on kişi; beş on düşkün, böyle dokunaklı bir saatte yorgun argın gelir, kapıları vururdu. O zaman muhtar Hüsmen köylülerden ikram kimin sırası ise ona haber gönderir, kendisi de, ocağında, yaz kış, sönmemesine çıra kütükleri alevlenen konuk odasına yolcuğu yerleştirirdi. Köy, dünya durumunu bu gelip geçici, cahil insanların getirdikleri yalan yanlış haberlerle öğrenirdi.

Hasta rahatlamıştı. "Göğüs, diyordu. Böyle, ikide bir tutar."

Köylülerden biri ocağın çengeline bir bakraç asmıştı. Çıraların alevi vurmuş, içindeki bir sabun köpüğü gibi renk renk kabarıyordu. İndirdiler; ihtiyara bir tas verdiler. Üfüre üfüre zevkle içiyordu. Süt henüz bitmişti ki, inatçı bir hıçkırık tuttu. Bütün vücudunu sarsıyor, o; her sarsıntıda bir "Elhamdülillâh" diyordu. Köylüler, tam karşısına bağdaş kurmuşlar, konuşmaya fırsat arayarak sabırsızca bekliyorlardı; gençler kapı önünde, ayakta dizilmişler, uyku isteyen gözleri küçülmüş, bu sessiz, hastalıklı konuktan bir şey anlamıyorlardı.

Hıçkırık kesilmiyor, tersine sıklaşıyor, sertleşiyordu... Hasta bir aralık elleriyle "Gelin, yaklaşın!" diye işaret etti. Hüsmen önde öbür ihtiyarlar arkada etrafını aldılar. Gençler merak içinde, fakat yaklaşmaya cesaret edemeyerek kapıda duruyorlardı; herhalde yolcu zorlukla bir iş anlatıyordu. Belki de vasiyet ediyordu: Hüsmen'in ikide birde "Merak etme, gönlünü ferah tut, biz bakarız" dediğini duyuyorlardı. Birden ihtiyarlar yere mindere eğildiler. Sonra sessiz kalktılar.

Hüsmen "Hakka kavuştu!" diye mırıldandı. Ocakta kütüklerden biri çarpıldı, keskin bir aydınlıkla ölünün yüzünü parlattı, söndü. Dışarıda bir inek uzun uzun böğürüyordu.

Yolcu, son isteğini anlatmaya vakit bulmuştu. Ke-

merinde dizili sekiz altınıyla altındaki boz eşeği Mekte'ye vakfediyordu.

Mezarlıktan dönen köylüler, ellerinde kalan bu liralarla merkebi ne yapacaklarını, bu emri yerine nasıl getireceklerini kestiremiyorlar, asmanın altında birleşip söyleşiyorlardı. Sonunda, bir kez kazaya varıp kadiya danışmaya karar verdiler. Hafta içinde Hüsmen eşeği yanına alıp yola çıkacaktı.

Hayvan bir önem kazanmıştı; önüne bol yem dökülüyor, mısır sapları yığılıyordu. Bu, dinsel bir ödev gibi sızılısız, saygıyla, saati saatine yapılıyordu. Köylüler sık sık hatırlatıyorlar; "Boz eşek suya götürüldü mü, arpası döküldü mü?" diye birbirlerinden soruyorlardı.

Bir sabah, Hüsmen Hocayı alaca karanlıkta hep birden değirmenin önüne kadar götürdüler; selâmetlediler. Boz eşek, hocanın merkebine bağlı kuyruğunu oynatarak rahat, yüksüz arkada gidiyor; yeni doğan sırma telli bir güneş, palanının soluk keçesini kadife gibi parlatıyordu.

Bu, ne uzun, ne can sıkıcı bir yoldu. Durgun sular-dan fıskırmış pirinç başaklarıyla arklar boyunca giden kamışların yeşilliği yamaçlar ardında görünmez olunca kurak düz bir toprak, iki gün hiçbir köye, hiçbir değirmene, hattâ iki cılız söğüdün gölgelediği bir su başına bile uğramadan, ıssız, kavruk, sürüp gidiyordu. Sonra dik kayalı bir yokuş, korkunç bir boğaz aşıyor, tepesine yaklaştıkça serin bir rüzgarla beraber hoş bir manzara başlıyordu. Kısa, bir kılıç sırtı gibi parlayan ince bir dere, ayvalıklar, elmalıklar ortasında yemyeşil, sulak ve bereketli, göze gülüyordu; telgraf direklerinin sıralandığı beyaz, düzgün bir şose kıvrıla kıvrıla dönerek dağlara tırmanıyordu.

Hüsmen, handa geçirdiği gecenin sabahı, erkenden hükûmete yollandı.

Minimini kasabanın balkonlu, kuleli gazinoya benzeyen kocaman bir konağı vardı. Ama tamamlanamamıştı. Sıvanamayan kerpiç duvarlar yer yer açılmış, kumrulara yuva olmuştu. Üst kat, penceresiz, sıvasız, tahta örtülerle bekliyordu. Kenarda battal bir kireç ocağı, biraz ötesinde işçilerin çalıştığı zamandan kalma bir sundurma, bugün de öyle, öylece duruyordu. Bina çoktan yıkıntılaşmıştı.

Ceketsiz, kalpaksız bir jandarma çavuşu ne istediğini sordu. Hoca tâ baştan, ırmaktan su taşıyan çocukların gelip nasıl haber verdiklerinden tutturarak anlatıyordu. Hikâyesi daha yarıyı bulmadan karşısındaki uzaklaşmış, derede yüzen ördeklere ekmek atıyor, köşede çardağın altında nargilesini höpürteden bir sarıklıya "Ne o, hacı efendi sabah keyfi mi!" diye sesleniyordu.

Kadı'nın izinle İstanbul'a gittiğini öğrenen Hüsmen, bir defa da kaymakama işini anlatmak istedi. Kundurlarını kapıda çıkarıp, parmaklarını meydanda bırakan yırtık çoraplı ayaklarıyla, çekine çekine, elleri karnında yürüdü, hikâyeye başladı.

Kaymakam, arkasında çividi dalgalanmış bir keten ceket, bıyıkları boyalı, dişsiz, hımhım bir adamdı. İşin tamamını dinlemek dayanısı göstermeden "Çağırın çavuşu!" diye seslendi.

Beş gündür, Hüsmen Hoca önüne gelen adama derdini anlatarak, kasabada dolaşıyordu. Jandarma çavuşu ne merkebi alıyor, ne de kendisini bırakıyordu. Sonunda durumuna acıyan biri çıktı: "Gitsin de, iki hafta sonra gelir, işi kadıya bırakalım!" dedi, kandırdı.

Aslında buranın kadısı ünlüydü, "Kabak Kadı" derlerdi. Her işi yoluna kor, her kördüğümü çözerdi. Arkasına turuncu bir maşlah giyerek, kırmızı şemsiyesiyle çarşıdan bir geçişi, kocaman gövdesini tutarak olur olmaz şeylere bir gülüşü vardı ki, halk bayılırdı.

Aynı yollardan, aynı durumda boz eşek terkiye bağlı döndüler. Hüsmen Hocanın ve iyi beslenmesi gereken eşeğin boğazına orada, katığın ve arpanın pahalı olduğu kazada hayli masraf edilmişti. Meclis kuran köylüler bunu: "Kutsal yere bağlı, bakmak borcumuz!" diye çok görmediler. Hüsmen de yorgunluğundan sızlanmıyor, hak uğruna çalışmak ona yol sıkıntılarını unutturuyordu.

Ama, ikinci seferin haftasında, gene merkep ardında dönmeğe mecbur oldu. Kadı henüz gelmemiştir; jandarma çavuşu hocaya çıkmış. "Hödük herif, acelen ne!" demiştir. Köylüler, vakfedilmiş bir hayvanın işe kullanılıp kullanılmayacağından kuşku duyuyor, boz eşeğe ilişmiyorlardı.

Üçüncü yolculuğun dönüşü, gene öyle, eşek arkadaş oldu. Uzaktan, keskin gözüyle biri boz eşeğin geri geldiğini görmüş, köye yaymıştı. Halk şimdi, şaşırmış, merakla bekliyordu. Hüsmen daha inmeden, kaygısız bir sesle: "Ne ettik be, şahit götürecektik" diye bir solukta olayı anlattı. "Sahi, nasıl düşünmemişlerdi? Zarar yok, merkebi kadı kabul edecek, belgesini düzenleyecekti ya, haftaya üç kişi giderler, gerekirse yemin de ederlerdi..."

Boz eşek, arasıra yaptığı yüksüz seyahatlara karşı önüne dökülen bol yemden yiye yiye semiriyor, suya götürülürken kancıkların üzerine koşuyor, hırçınlaşıyordu. Böyle iki buçuk ay geçmişti.

Artık son sefer hazırlandı. Değirmenin önünde yolcu edilirken yeni doğan güneş bu küçük topluluğun kaldırdığı tozları parlatıyor, yaldızlı bir bulut içinde yokuşa tırmanan köylüler geride kalanlara sanki yükseliyor, göklere kalkıyor gibi görünüyordu.

Boz eşek bir daha dönmedi. Köy halkı, yapılan belgelere, basılan mühürlere bakarak merkebin ikramlar göre göre, yavaş yavaş yüksüz ve sıkıntısız tâ Hi-

caz'a kadar gideceğine, orada zemzem taşıyacağına inanmışlardı. Hatta Hüsmen, bir gece rüyasında eşeğin palanını yeşil bir kadifeyle kaplı görmüş, inancı pekleşmişti.

Aslında, hepsi, görevlerini yapmaktan doğan bir sevinçle sık sık eşeğin sözünü ediyorlar, kancıklara saldırıldığını unutmuş görünerek ahırda, kendi kendine kalınca, iki tarafa başını sallayıp Tanrıya dua ettiğini anlatıyorlar, birbirlerini kandırıyorlardı.

* * *

Fakat olayın yılında, kasabaya pirincini satmaya giden Hüsmen Hoca aptallaşmış gibi dönmüştü: Pazar yerinin tam kalabalık zamanında uzaktan bir "Savulun değmesin!" bağırışı duyulmuş, halk ikiye ayrılmış ve Kabak Kadı, altında boz eşek arkasında bilinen turuncu maşlâh*, iri gövdesini sarsan, bir hızla yöresine selâmlar dağıtarak geçip gitmişti.

Bilecik, 1918

(*) Bir çeşit cüppe, üstlük.

YATIR

Harman sonunda ambarlarını zahire ile doldurup kilerlerine pastırmalarını, avlularına odunlarını istif eden halk, hükûmet konağı altındaki sıra kahvelere toplanır, gevezelik ederek kışı tasasızca karşılardı.

Yenecek ve yakacak ne gerekse Eylül içinde hazırlamak, soğuk aylara kaygusuz bir düşünce, rahat bir yürekle girmek memleketin geleneğiydi. "Etlik" dedikleri bu iş kırk gün sürer, kırk gün kasabada peri, dev masallarındaki şehzade düğünlerini andıran bir hazırlıktır giderdi. Bacaların boğula tıkana tüttüğü, kazanların taşa köpüre kaydığı, evlerin sucuk dizileriyle çepeçevre donandığı bu gürültülü, telâşlı günlerin arkasından ortalığa, hemen, güz yağmurlarıyla birlikte derin bir uyuşukluk çökerdi.

Artık satır sesleriyle değirmen taşlarının uğultusu diner, baltaların çalışması biterdi. Dolu ambarları ve tavana kadar yetmiş odunluklarıyla vücutlarının, ocaklarının yiyeceğini hazırlamış olan bu halk, kahvelere dolarak vakitlerini nargile hüpürdetmek, öksürükler, tıksırıklarla sık sık kesintiye uğrayan anlamsız sohbetlere dalmakla geçirirlerdi.

Dışarıda ister kış bir sonbahar gibi ılık geçsin, Aralık, Ocak ayları içinde kızılıklar sapsarı donanıp asmalar filiz versin; ister kar adam boyu yığılıp yolları ört-sün, fırtınalar telgraf direklerini devirip kasabanın

dünya ile ilişkisini kessin, onlar iri saç sobaların nar gibi kızardığı kahvelerde toplaşarak, ocaklarında kütükler alevlenen yer odalarında hindi doldurup birbirlerine ziyafetler çekerek kendi evrenlerinde kaygusuz yaşarlar, öz sınırlarından ötesini düşünmezlerdi.

Ama bu yıl, çoktan beri başlayan odun sıkıntısı artık kıtlık derecesini bulmuştu; sobaların kızaracağı, odunların parlayacağı kuşkuluydu. Çünkü girdiği köyde boynuzlu bir çift hayvan bile koymayan yaman bir vebâ, bu yöreyi eli böğründe bırakmış, her işi yüzükoyun sermişti. On sekiz saat ötedeki ormanlardan kasabaya odun indirecek acar öküzler nerede? Derileri tulum, kemikleri tarlaların çevresine çit olmuştu... Savaşta rastlayan bu yılda, aslında delikanlılar da azalmış, köyler boşalmıştı. Eşeklerin sırtına beş, on çürük dal vuran kadınlar, eskiden bir arabaya istedikleri parayı alamayınca mallarını satmıyorlardı. Daha kimse odununu alamamış, bir çare bulamamıştı.

Bu yıl odun kıtlığı çok can yakacak, çok ocak söndürecekti.

İki sene için peşin para ile kiraladığı hamamı, yakacak bulamadığından kapatmak zorunda kalan İlistir Nuri:

— Ah şu Maslaktaki orman!.. Ne etsek de köylüyü kandırsak? Kasabaya dört saat... Benim hamama da yeter, sizin evlere de!..

Diye ikide birde söyleniyor, bir yol gösteriyorsa da kimse yanaşmıyor, kimse bunun çıkar bir iş olduğuna kanmıyordu.

Çünkü içinde bir yatır, yani bir mezar, bir evliya vardı ve mânevî silâhlarıyla bu ormanı hükûmetin korucularından ve yasaklarından daha iyi koruyordu. Bir dalı kopmamış, bir ufak kütüğüne balta dokunmamıştı. Dağların ağaçlarla örtülü olduğu bereket zamanlarından yadigâr gibi kalmış; çıplak tepeler, kayalı ya-

maçlar arasında gözleri dinlendiren yayvan gölgesiyle bütün ovaya bir şirinlik vermişti. Yanındaki köy halkı, Maslaklılar, iki gün öteden odun getirir, tezek kurutur, saman yakar, yatacın yurtluğuna dokunmayı hatırlardan geçirmezdi. Mescidin mimberini yakmakla bu ormanın ağacını baltalamak arasında bir fark görmüyorlardı. Hele biri, bir yabancı ilişsin alimallah, hükûmet zindana atacak olsa bile gene parçalarlardı.

Bu, küçük bir çam ormanı idi. Yazın kasabanın boğucu sıcağından kaçanlar gelirler, çadır kurarak gölgesinde serin günler geçirirlerdi. Tam ortasında mini-mini bir kaynak yaz kış artıp azalmayan reçine kokulu duru sızıntısıyla bu ziyaretçilere açlık, sağlık verirdi. Suyun yanında dedenin mezarı vardı. Halk özenmiş, bezenmiş, çevresine yeşil boyalı bir tahta parmaklık çekmişti. Gül dikmişler, fener de koymuşlardı.

Tam baş tarafında, güneşsizlikten büyüemeyen cinsi belirsiz, cılız, bücür bir ağaç yeşermişti. Renk renk paçavralarla donanmış olan iğri büğrü dalları onu, sıcak memleketlerin yaz kış çiçeğini dökmeyen tuhaf bir fidanına benzetiyordu. Fenerin altındaki taş, çıra isinden kararmış, şem'alı(*) kibrit uçları yapışarak, mumlar eriyip taşarak kirlenmişti. Devrilmiş bir pirinç şamdan, dipleri kırık iki, üç kandil, durmaksızın dökülen kuru çam yapraklarıyla her gün biraz daha örtülüyordu.

Yıllar yaşamış, yorgun davranışlı, bezgin sesli çamlar bu ıssız kabrin başına dolmuşlar, en durgun havada bile işitilen ahret fısıltılarıyla dervişler gibi, durup dinlenmeden sanki dua ederlerdi. Ormanın bu en loş, en kuytu parçasında öbür dünyayı hatırlatan, insanı ölüme yaklaştıran, gönlüne üzüntüler veren bir hal, dinsel bir etki vardı.

İşte İlistir Nuri'nin Maslaktaki orman dediği bu çam korusuydu. İlistir, memleket dilinde süzgeç

(*) Sert yerlere sürtünce yanan bir kibrit türü.

demektir. Bu takma ad belki yüzünün delik deşik denecek kadar çiçek bozuğu olmasından verilmişti. Vaktini kahvelerde, gezmelerde, rakı âlemlerinde geçirir, işsiz güçsüz yaşardı. Kendine göre bir kuşak sarışı, bir püskül sarkıtışı, hele diz kapaklarını dik dik tuta tuta topalimsı bir yürüyüşü vardı ki; Kasaba halkını katıltırdı. Zaten herkesin huyuna göre şerbet verdiğiinden bütün kaza halkının dostu, her eğlencenin davetlisi, her yolcunun kılavuzuydu. Kasabaya inen yabancılar karşılığında onu bulurlar, bildiklerini ona söylerler, anlayacaklarını ondan öğrenirlerdi. Yöredeki üç vilâyetin haberlerini abartarak, abartılı eklemelerle büyütüp kahve kahve yayan hep Nuri idi. Kırk yılda bir, iş tutayım demiş, hamamcılığa karar vermiş, fakat odun yokluğuna rastgelerek bu terslik onu bir daha kâr peşinde koşmaktan vazgeçirmişti.

Bir kurtuluş yolu bulamazsa hamam, ona tarlalarını sattırarak, İlistir'i batıracaktı. Haftalardan beri bir yol arıyor, dalgın dalgın dolaşıyordu. Arkadaşları şakalaşıyorlar:

— Şeytanın bilmediğini bilirdin ülen İlistir, şimdiye dek ormana bir çark takamadın mı?

Diyorlardı.

Ekim içinde fırtınalı bir yağmur, iki günde ağaçları yapraklarından soymuş, çevredeki dağların tepelerine kardan beyaz takkelerini giydirmişti. Tüten soba boruları, buğulanan camlar, gocuklu insanlarla kasaba kış durumunu almıştı. Herhal, bu yıl, soğuk aman dedirtecekti.

Bu yörelerde, ara sıra, ne sürekli, ne inatçı bir kış olurdu. Bembeyaz, dümdüz ova ortasında kasaba her gün biraz daha gömülerek insana sanki, böyle örtüle ezile, siline ufala bitecek, bahar gelince eriyen karların içinde bulunmaz olacak duygusunu verirdi. Nisan yağmurlarına kadar böyle yarı saklı, yarı canlı bir ömürle

bekleyen kasabanın dolambaç, dar sokaklarında, dört, beş ay hayat, hareket kesilir; ne kağnılar geçer, ne manda sürüleri dolaşır, ne at şakırtıları duyulurdu. Yalnız, bazı günler bir tabut arkasında mezarlığa yollanan ufak bir kalabalık karları hışırdatarak, öksüre öksüre isteksiz, konuşmaksızın geçip giderdi. Sonra gene sessizlik, karların büsbütün derin, korkunç ettiği bir durgunluk, deniz gibi gelir, bu sisli izi çarçabuk örterdi.

Kasabaya, böyle günlerde, bir hayat, biraz can veren bacalardı. Rüzgârın önüne katılarak yassılana uzana, genişleye serpiledi sürekli hareket eden dumanlar, uzaktan, bu donmuş ova ortasında kemiklerinin içi titreyen garip yolculara ne keyifli görünürdü.

Halbuki bu yıl bacalar eskisi gibi taşta taşta tütme-yecek, ocak içleri rüzgârlara karşı meydan okuyarak alevlene alevlene homurdanamayacaktı.

* * *

Bir gün Nuri sevinçli bir yüzle kahveden içeri girdi, oturan halkı, çekmece başındaki mal sahibine şöyle bir çember işaretiyle göstererek:

— Yap ağalara benden birer kahve!..

Dedi. Ne olmuştu? Soranlara: "Hiç diyordu, öyle de battık, böyle de, bari arkadaş kazanalım!.." Öbürleri kuşkuluyorlar: "Bir iş çevirdi ama nasıl anlasak" diye düşünüyorlardı.

Anlaması uzun sürmedi; ertesi gün gelen bir haber kahvelerde çalkalandı, halkı dışarı uğrattı: Maslak ormanından, hemen de yatırın tam ucundan beş at çam kütüğü gelmiş, doğruca İlistir'in hamamına istif edilmişti. İşitenler:

— Etme be, gerçek mi?

Diye şaşarak fırlıyorlar, bakmaya gidiyorlardı.

Haber doğruydur. Külhanın iştihasını getirecek kadar çıralı, kalın, sağlam kütükler birbirlerine dayan-

mış; çiseleyen yağmurun altında yağlı vücutlarından güzel bir koku salarak bekliyorlardı.

İlistir kasabanın pazar yerinde bir sabah Abdi Hocaya rastgelmişti. Abdi Hoca, Maslak köyünden ak sakallı, yeşil sarıklı, titiz, sofu bir adamdı

. Elinden tesbih, ağzından dua düşmezdi. Halkın büyük bir kayıtsızlıkla "Çiçek" ismini verdikleri frengiye nefes eder, tütsü yapardı. Zelzele gibi, kolera ve savaş gibi felâketleri önceden haber vermek, kışın şiddetini yazdan, yazın kurağını kıştan anlamak gibi ermişlik halleri onu yalnız köyde değil, kazada bile sözü geçen bir mevkie çıkarmıştı. İstanbul zelzelesini aynı gün, aynı saatte dendiğine göre, *sanki anlamış, kahvedeki minderli, pöstekili özel köşesinde yarı uykulu yarı kendinden geçmiş sessiz dururken birden:*

— Aha yazık oldu gözüm yere...

Diye haykırmıştı. Belki bunu kasabada Belediye'nin yıktığı eski kadı köşkünü hatırlayarak söylemişti; fakat ertesi günü olayı öğrenen köylüler gezdikleri yerde Abdi Hoca'nın:

— Aha yazık oldu gözüm memlekete...

Dediğini yaymışlardı. Onlar hocalarıyla övünürlerdi.

İşte İlistir'in rast geldiği Abdi Hoca böyle yarı ermiş bir köylüydü. Hemen koşup elinden öptü, boynunu büküp durdu. Hoca bu saygıya karşılık tesbihsiz sol eliyle İlistir'in arkasını sıvadı, geçtiler.

Fakat bu rastlayış Nuri'nin beyinde derhal bir ışık çaktırdı; sanki haftalardan beri kafasının içini çekmez bir ocak gibi dolduran isler, dumanlar sıyrılıp gitti, bir açıklık oldu. "Acaba, diyordu, kandırabilir miyim?"

Geri döndü, pazar yerini altüst ediyor, aranıyordu, sonunda gördü. Abdi Hoca, halkın selâmlarına yarıbu-

çok karşılık vererek ağır ağır gidiyordu. Koştu, bir şey söylemek ister gibi önünde durdu. Elleri göğsünde, gözleri yerde, korkar gibi bekliyordu.

— Ne var İlistir, bir zorun mu var?

İlistir arasına, alay olsun diye hocaya leyleklerin essah hacı olup olmadıklarına, domatesin hınzır eti kadar günâh sayılıp sayılmayacağına dair zor sorular sorar, tâ köye kadar yollanarak ırmak boyunda bu sene kırağı yağacaksa boş yere bağları belletmiş olmamak için danışmaya geldiğini söylerdi. Fakat bunları o kadar ustalıkla, belirsiz yapardı ki hoca kanar, İlistir'i kendi ermişliğine inananların en bağılısı sayardı.

Bugün:

— Söyle bakalım, ne danışacaksın?

Sorusuna karşı biraz kekeledikten, öksürerek vakit kazandıktan sonra anlattı: Üç gecedir sürekli rüyasında kendisini karanlık, sık bir orman içinde kaybolmuş görüyormuş; amma ne orman?... Sağına dönüyor, ağaçlar önünü kapatıyor, soluna koşuyor, dallar ayaklarına dolanıyormuş... Kan ter içinde böyle uğraşırken birden karşısında beyaz arakiyeli, yeşil cübbeli, nur yüzlü bir ihtiyar peyda oluyor:

— Bekle oğlum, Abdi Hoca yakında seni de feraha çıkaracak beni de...

Diyormuş... Böyle uyanıyor, bakıyormuş ki sabah ezanları okunuyormuş. Merak etmiş, Kadirî şeyhine uğramış anlatmış! Bir iyi dinledikten sonra demiş ki:

— Bunu git bileninden, Hocadan sor; elbette Maslak Dede, benden, senden önce o cennetlik kişinin içine doğmuştur. Yatırlar karanlık, nemli yerlerden, en çok da çam korusundan hiç hoşlanmazlar. Onlar servi ile gül severler; eskiden ben Malatya'da dervişken bir ermiş hepimizin rüyasına girer, "Ferahlatın beni!" diye seslenirdi. Türbesinin etrafındaki ağaçları baltalama-

dıkça bizi rahat bırakmadı. Belki bu da öyle bir şeydir, "Allahü âlem bissavab..." Ben de üç gecedir aynı rüyayı görüyorum... Gene de Abdi Hoca bilir...

Abdi Hoca şaşalayarak dinliyordu. İlistir vakit kaybetmeden saf bir yüzle hemen sordu: "Hocaya da malûm olmuş muydu?" Bunu merak ediyordu.

İlistir Nuri'nin bu yalın, fakat cevap isteyen sorusu karşısında hoca yutkundu; düşündü. Hayır, diyemezdi, İlistir'e, Kadirî şeyhine, belki de daha başkalarına görünen ermişin ona daha önce görünmesi gerekmez miydi? Hem mademki onlara da Abdi Hocanın ismini vererek belirmişti, bilmez görünmek dal budak salan adına tâ dibinden bir balta vurmak demektir... İyisi mi, baltayı ormana vuracaktı; hem çoktandır köylünün şurada burada yayıp gezeceği önemli bir iş, bir ermişlik göstermemişti, arasıra kendisinden söz ettirmese unutulacağı kuşkusuzdu; bu uygun bir durumdu, yararlanmalıydı.

Anlamlı yapmaya çalıştığı bir gülümsemeyle, ağırbaşlılığını bozmadan İlistir'in arkasını bir daha sıvadı:

— Sen rahat ol, oğul. Ben dedenin emrini çoktan aldım!..

Dedi; dudaklarında tehli (*), parmaklarında tesbih, uzaklaştı. İlistir, sevincinden bastığı yeri görmeyerek koştu, kahveye kendini attı ve bildiğimiz gibi:

— Yap ağalara benden bir kahve!..

Diye haykırdı.

Ertesi gün Maslak köylüsü, Abdi Hocanın: "Haydi evlâtlar, bize bir görev düştü başlangıcıyla verdiği emri, karşı koymağı hatırlarından geçirmeden yerine getirmeğe koşmuşlar, asırlar görmüş ulu çamlara, dinsel bir boyun eğişle ve sevinçle baltalarını sallamışlardı. Akşam mezarın etrafında iki dönüm kadar yer açılmıştı.

(*) Kelime-i Şahadet.

Odunun fazlasını satarak türbeye bir lâhit yaptırmayı düşünürlerken İlistir yetişmiş, hemen pey sürerek elli at yükünün pazarlığını bitirmişti.

* * *

İşte külhanın önüne yığılan odunların hikâyesi bu idi. Fakat bir defa kutsallığı ve ruhaniliği kaybolan mezar, artık eski kuvvetini gösterememiş, baltaların saldırısından ormanı kurtaramamıştı. O güzel çam korusundan üç yıl sonra çıplak bir tepe ile çıplak bir mezar kalmıştı.

Kaynak bile damlalarını azalta azalta sonunda, bir Temmuz içinde kurumuş, kaybolmuştu; sanki o reçine kokulu, parlak suyunu çamların damarlarından çekip çıkarıyor, çamların özünü topluyordu. Hatta Rumeli göçmenleri yeşil parmaklıklarını da sökmüşlerdi. Bunu işiten Abdi Hoca:

— Dünyanın kötülüğü arttı, Maslak Dede artık bizden elini çekmek, nam ü nişanını kaybetmek istiyor.

Diye uydurmağa kalkışmıştı amma, ünü gittikçe azaldığından buna kulak asan olmadı.

Ankara, 1916

KOMŞU NAMUSU

Ağır muşamba perdeler ikinci güneşine karşı indirilince ufak kalem odasına biraz gölge, biraz serinlik yayıldı. Şimdi her taraf esmer bir renkte idi. Yalnız pervaz aralarında uzanan tozlu siyah çizgileri şurada bir kâğıt makası, ötede bir kutu raptiye, köşede bir boş bardak bulup parlatıyor ve yarı karanlık içinde bu ufak tefek, acıklı ışıklar çoğu kandilleri sönmüş bir minare şerefesi gibi iç karartıcı, eksik gözüküyordu.

Herkes köşesinde, kanapesinde bitkin, birbirine sanki yabancıydı; kimse işiyle uğraşmıyordu. Yalnız Temmuz geldiği halde henüz kıvrılıp kaldırılmamış aba perde kapının yanında, her gün Eyüp'teki Hamidiye köyünden gelen ve hep boynunda bellâdon yağlı kirli bir tülbent taşıyan kayıt memuru Mümtaz Efendi büyük bir deftere rakkam döküyor, yanına çömelen bir odacı, mümeyyiz(*) efendiden artan şerbete galeta kırıklarını batırarak sessizce emiyordu. Koridorda arasına çınıraklar çalınıyor, bunu ayak sesleri izliyor, avluya bakan pencerenin altında iki gün önce bir araba tekerleğinin kötürüm ettiği köpek yavrusunun iniltileri işitiliyordu.

Boş kalan bir sandalyeye ayaklarını uzatarak rahat bir durum alan Şakir Efendi yeleğini, pantolonunun kopçasını açmakla da kalmıyor, yan gözle mümeyyize

(*) Kalemde, yazılanı düzelten kıdemli memur.

bakarak, usul usul hilâhî gömleğinin ön düğmelerini çözüyor, elini siper alarak kıllı göğsünü üflüyordu.

Bu sırada iyice dalga geçen memur adayı Osman Bey, çenesini koluna dayayıp uykulu gözlerle, duvardaki yelkenlerini şişirmiş, mor denize yan yatmış bir taş baskı gemi resmine özlemle baktıktan sonra ona eğildi ve ikinci mümeyyiz Baki Efendinin kadife koltuğunu gözüyle işaret ederek: "Bu akşam meseleyi açarız, yazık canım, acıyorum!" dedi. Öteki ilgili görüldüğü bir konu üzerine artık göğsünü üflemeden vazgeçerek: "Peki amma, kim söyleyecek?"

— Ben, fakat bu hususta emin misin? Gözlerinle gördün mü?

— Elbet, elbet, her şeylerini öğrendim; kırmızı beyaz işaretler mi? Parolalar mı? Neler varsa... Kadın çok akıllı şey; trenlerde gördüğün işaretleri rengi rengine uyguluyor. Beyaz mendil pencereden uzandı mı "Gel, senim, teslimim" demek; her sabah bir kerecik bakarım; kırmızı ise, boş yere hiç rahatsız olmam, seyredeceğim diye pencerelerde beklemem; fakat beyaz ise yatsıyı kılar, gazımı söndürür, kafesi yarı indirir beklerim. O gece köşküdedir. Üçe yakın(*) herifin gölgesi köşebaşını döner, kapının önünde biraz durur; sonra birden tam kapının hizasında içeriye giriverir. Benim de uykum gelir, bilmem sonra ne olur?..

Osman Bey elliden fazla işittiği bu hikâyeden her defa ayrı bir tad aldığından yüzündeki dalgın görünümü artık attı, çapkın bir gülümseyişle "Ötesi belli, canım!" dedi. Birbirlerine bakiştılar; her ikisinin gözlerinde de tutkuya varan bir istek vardı; bunu farkedenden Şakir Efendi, ahlâklı bir kişi davranışıyla söylendi:

— Allah korusun. Çok güç şey!..

Baş mümeyyiz; masa arkasında otururken çok uzun boylu gibi duran, fakat ayağa kalkınca kısacık ka-

(*) Gün batımından üç saat sonra (alaturka saat).

lan bir Tatar, serili gazetesi üzerinde sanki uyuyor, sabahleyin taze mürekkeple doldurulmuş hokkalarla güneşli perdeler üzerinde gölgelerini gezdiren sineklerin arasına yaptıkları saldırılar altında uyanacak gibi bir ses çıkarıyor, parmağının ucunu, omuzbaşını, dudaklarının birini oynatıyor, sonra gene dalıyordu; Osman Bey onu seyrediyor, bir oyunda imiş gibi eğleniyordu.

Birden dışarıda, koca dairenin anlaşılmaz bir yönünden ikinci ezanı okunmaya başladı. İki arkadaş bunu sebep tutarak kalktılar; sandık, heybe yığılı merdivenlerden cami katına geldiler. Orada poyraza karşı açık bir pencere vardı, sıcak bir rüzgâr esiyor, Şakir Efendinin ıslak fanilasını teninden çekiyordu. Osman Bey gene de: "Aman yanlış bir iş yapmayalım; eşime soruyorum, çok iyi kadındır, diyor. Bilmem ama, bizimki de biraz anlar" diye söyleniyordu.

Bunun üzerine Şakir Efendi hiddetlendi:

— İnanmazsa bu akşam gizlice bizim eve gelsin, sabahleyin işaret beyazdı, demek Baki eve gitmeyecek ve herif gelecek, gözleriyle görür.

Osman Bey artık inandı. Yavaşça indiler ve akşam kalemden çıkarken Baki'yi bir birahaneye götürerek durumu kendisine açmağı kararlaştırdılar.

Saat onu(*) geçiyordu. Başmümeyyiz yerinden kalktı; o sabahleyin oturduğu bu iskemleden akşam üzeri gitmek için ayrılır ve hiçbir işe yaramadığından üstleri bütün gün onu rahat bırakırdı.

Baki Efendi, pencereye astığı ıslak mendilinin kurduğunu anlayınca katladı, cebine koydu, yeleşinin katmerleri arasına biriken mavi rıhları silkti, gidiyordu; hazır duran Şakir Efendi ile Osman Bey, arkasından yetiştiler ve pek teklifsizce "Canım, şurada bir tek atalım, serinleriz, konuşuruz" dediler.

(*) Alaturka saat. gün batımından 2 saat önce.

Şakir Efendinin Sirkeci'de tanıdığı bir birahane vardı. Gündüzleri dört tabak yemeği beş kuruşa veren, bu kalabalık ticarethanenin sahibi eskiden Tokatlıyanda aşçılık yaptığından, her gelişinde ondan yemek pişirme tarifleri alır, cuma günleri evde mutfağa girer, denemeler yapardı.

Birçok masaya oturup kalktıktan, her keresinde beğenmeyerek köşelere göz attıktan sonra gittiler, kimse bulunmayan bir bölmenin arkasına yerleştiler.

Bir süre söz eden olmadı. Şakir Efendi; gözleri, kendine pek benzeyen Salvator(*) ilânının koca sakallı papazında, hafiften oflayıp pofluyor, sigarasının söndüğünü unutacak kadar dalıyordu. Bir zaman gene konuşulmadı. Osman Bey, soğuk bir duş yapmaya mecbur bir adam gibi ellerini omuzbaşlarından bir geçirdi, sonra kollarını kavuşturdu, titrer gibi bir hayli büzüldükten sonra kollarını kavuşturdu, titrer gibi bir hayli büzüldükten sonra sonunda birden, dedi ki:

— Biliyor musun Baki, sana bu akşam önemli bir şeyden bahsedeceğiz...

Şakir Efendi ekledi:

— Bir namus meselesinden...

Öbürü önce hiçbir şey anlamadı, cümlelerin bitmesini bekledi; sonra her ikisinin de, boş bir deponun borusunda kalmış son suyunu harcaıyveren bir musluk gibi durduğunu görünce: "Anlamadım, ne?" dedi.

O zaman Osman Bey, kelimelerini arayarak, daima şişman arkadaşını şahit tutarak, erdemden, ahlâktan söz ederek anlattı, anlattı. Zavallının bir kelime söylemeden dinlediğini gördükçe söylevinin henüz yeterli bir etki uyandırmadığını sanarak tekrar başladı; eklemeler yaptı.

(*) Bir bira markası.

Baki'nin bakışları bira kadehlerine dikilmiş, sanki köpüklerin yavaş yavaş nasıl açıldığını, zümrüt yakut gözlü balonların birer birer nasıl patlayıp kaybolduğunu düşünüyor; sanki onları dinlemiyordu. Neden sonra çok durmuş, paslanmış bir sesle, gözlerini arkadaşlarına çevirmekten korkarak sordu:

— Söylediklerinizden emin misiniz?

Her ikisi de, haykırdılar:

— Ne demek, elbette, elbette!..

O akşam son trenle gidip isterse Şakir Efendinin evine gizlenerek gözleriyle görmesini teklif ediyorlardı. Baki: "Peki, öyle olsun" dedi. Şimdi ağır, ağır ağlıyor, karısından ayrılmış gibi; geçmiş çekisiyle söz ederek: "Ah, bilemezsiniz, ben ona ne iyi bakardım, onun için nasıl rahatımı feda ettim" diyordu; sonra anlatıyordu.

— Aldığım zaman on dört yaşında idi, on senedir beraber yaşıyorduk. Elbise der yapardım, para der verirdim, hizmetçi, aşçı der tutardım; onun rahatı için aldığım aylığı sonuna dek harcardım. İşte biliyorsunuz, ne evim var, ne bir gelirim!..

Şakir Efendi durmadan Salvatorun papazına bakıyor, bir âşık gibi karşısında göğsünü şişiriyordu.

Gazlar(*) yanmıştı; çıktılar; paraları Osman Bey verdi.

Sirkeci caddesi kalabalıktı, çok bayağı idi, mangallarını yol ortasına koyup midye tavası, ateş balığı pişiren bakkal dükkânları yanında kahve içenler, gramofon dinleyerek nefesleniyor, ferahlıyorlardı. Tramvay boruları(**), vapur düdükları arasında zurna sesi, bir Yahudi taklidine karışıyor, daha ötede Karmen'in Toreador'u çalınıyordu. Çevrede zelzeleden korkarak sokaklara dökülmüş bir yoksul memleket durumu vardı.

(*) Havagazlı sokak lâmbaları.

(**) Boru ile yol isteyen atlı tramvay.

Baki Efendi her akşam karısına ait ufak tefeklerle dolu paketi elinde; tozlu, sıcak ayakkaplarını sürterek geçtiği yolların şimdi sanki yabancı idi. Garip bir şaşkınlıkla çevresine bakıyor, her yeri başka türlü, değişik, kederli görüyordu. Bir saatte kendisi o kadar değişmiş, eski kişiliğinden o derece çıkmış, uzaklaşmıştı ki sanki bu gece bütün mutluluğunu gömdüğü uzun, felâketli bir seyahatten dönüyor, hatırasında dünkü günün bu saati, yirmi sene önceki bir mutlu gün gibi ona uzak, erişilmez görünüyordu.

Bundan sonra ne yapacaktı? Eğer doğru ise karısını terkedecek, fakat üç ufak çocuğunu nasıl besleyecek, nasıl eğitecek, onlara analarını nasıl unutturacaktı. Hem bütün bu ayrılmalar, yalnızlıklardan sonra, uzun bir kadınsızlık, bu kargaşalık, ne dayanılmaz bir rahatsızlıktı!

Birden her şeyi unutarak sevgilisinin kim olabileceğini düşündü, bununla o kadar uğraştı ki ne Osman Beyin ayrıldığını, ne trene bindiklerini, ne de Yedikule'ye yanaştıklarını farkettiler. Karısının bu rakibe daha şehvetli, daha taşkın görüneceğini düşünerek kızdı.

Yanyana gidiyorlardı. Baki, Şakir Efendiye sokulmuş, öksüz tavrı almıştı.

Demek bu gece evine girmeğe hakkı yoktu. Artık kendi fikriyle değil, arkadaşlarının uyarıları ile yaşamaya, davranışlarından onlara bilgi vermeğe mecburdu. Şimdi her şeyi unutarak gidip kendi kapısını çalmasına şu koca karınlı hiçten adam engel oluyor, rastgele öğrendiği bir sır onu hâkim, kendisini mahkûm ediyordu. Bu işe karışmak hakkını ona kim veriyordu? Bu, komşusunu, kalemdeki arkadaşını değil de, herkesi ilgilendiren genel bir sorun muydu?

O zaman düşündü ki insanlar yalnız kendi mutluluklarını iyice duymak için, başkalarının felâketini arar ve bencilliklerinin böyle bazı çeşitlerine erdem adı vere-

rek meselâ aldatılan bir kocayı uyarmayı "ahlâk" sayarlar. Halbuki bunun aslı, başkasının felâketinden duyulan vahşî zevk, kendisini ondan mutlu görmek için hazırlanmış çarpik bir delildir.

Köşeyi dönmüşlerdi; evinin yukarı kısmında ışık yoktu; yalnız bodrum katındaki yemek odasının pencereleeri biraz, pek hafif, sanki bir idare kandiliyle aydınlatılmıştı. Düşündü, bu aydınlığın mutfaktaki lambadan yansıdığını, bu saatte aşçı kadının sofrayı kurduğunu hatırladı, evine özlem duydu.

Şakir Efendi anahtarıyla kapısını açmış, karısı evde olmadıkça merdivenin ilk basamağına bıraktığı şamdan ile kibrit kutusunu aramıştı. pencereleri sımsıkı kapanmış bu dar yerde hava kızmış, karanlığı bir cisim gibi ısıtmıştı.

Baki hiç aç değildi. Şakir Efendi yemeklerini mal-tızın kenarına dizdi, mutfakta çalışmaktan alışıla gelen bir zevkle kollarını sıvadı, fesini attı. Konuğu ile pek az ilgileniyor, "Benim için değil ya, kendi işi için!.." diyor, aşağıda yukarıda dolaşarak dolapları karıştırıyor, bakırları takırdatıyordu.

Uzaklarda bir satıcı sesi duyuldu, bunu işiten Şakir Efendi koştu, Baki'ye dedi ki:

— Vakit yaklaştı, dondurmacının sesini duydum, bu geçince artık pencerede beklemedi.

Biraz sonra haykıran satıcı köşeyi döndü, fenerinin ışığı tabaklarıyla kuşaklı belinin tam ortasını aydınlatarak geçti, uzaklaştı. Kümeste tavuklar çırpınıyor, uzaktan rampaya tırmanan bir yük katırının solukları duyuluyordu.

Baki sordu:

— Ne taraftan gelir?

— Bakkalın sırasından...

Bir süre sonra tıknaz bir şeklin ağır ağır, komşudan evine dönen bir adam gibi sessiz, ortadan ortadan yürüdüğü görüldü.

— Bu mu?

— Evet.

Yabancı korkusuzdu. Evin sırasını bulunca döndü, yaklaştı, çingırağa dokunmadan açılan kapının karanlığında birden görünmez oldu. Artık kuşku yoktu, karısı kötülemiş, Şakir Efendinin düşüncesine göre komşu namusu kaybedilmişti. Şimdi, komşuluk hakkına, bu işe karışmış olmaktan memnundu.

— Nasıl, gördün mü?

— Evet.

— Ne yapacaksın?

— Boşayacağım!..

Her ikisi de, bu kısa kararı uygun bulup, susuyordu.

Birden Baki ayağa kalktı, ceketinin düğmelerini ilikledi, hiç bakmadan Şakir Efendiye bir "Allahaismarladık!" fırlattı ve merdivenlere doğru yürüdü. öbürü "Nereye?" diye acele acele soruyor, fakat Baki kapının demirini açmakla uğraşır görünerek karşılık vermiyordu.

Yere bir şey vurdu, madenî bir ses çıktı, sonra anahtarın iki defa döndüğü işitildi. Şimdi Şakir Efendi sokaktan yansıyan yarı bir aydınlık içinde merdivene yaslanmış, ne olacağını bekliyordu. Kapı açık kalmıştı.

Baki doğru kendi evine yürüdü, eli zile uzandı. Şakir Efendi artık ne gözlerine inanıyor, ne de gürültüsünü iyice duyduğu çingirak seslerine...

Yukarıdan bir lamba aydınlığı kapı camına uzandı. Bir ses "Kim o?" diye sordu; Baki'nin "Ben, ben!.. dediği de iyice duyuldu... Şimdi sokak boştu. Şakir Efendi

bir bağırma, bir silâh sesi işiteceğine kesin inanmış, merdivene yarı asılı, bekliyordu. Bir iki dakika gürültüsüz geçti; o zaman sabırsızlanarak yerinden ayrıldı, başını uzatarak komşusunun evini dinledi. Hiçbir şey duyulmuyordu. Yalnız bu gece nedense kümeslerinde rahat etmeyen tavukların sürekli kanatlarını vurdukları işitilmekteydi. Şakir Efendi bu sırada onları, tavuklarını, kendi malını düşünüyor: "Sıcaktan, belki de pireden..." diyordu.

Sonunda ayakta beklemekten usandı; kapıyı usulca örttü, odasına çıktı. Artık hemen hemen yatmaya hazırlanıyordu, sokakta bir ses oldu; baktı; Baki Efendinin kapısını, tutulan bir ufak lamba ile aydınlanmış gördü, hayretle göz kapaklarını açtı: Arkadaşı biraz önce giren adamla, o her gecenin adamıyla, selâmlaşıyor ve "Zahmet oldu, size çok yorgunluk oldu!" diyordu. Hâlâ seçemediği öbürü nazik karşılıklar veriyor, ayrılmakta acele ediyordu.

Şakir Efendi biraz sonra derin bir sessizliğe gömülen komşusunun evine kuşkulu bakışlar atarak söyleniyor: "Olur şey değil vallahi!" diyor, bir açıklama almak için sabırsız, ertesi günü bekliyordu.

* * *

Baki Efendi bugün kalemde iş üstündeydi, geceki olaydan konuşmağa istekli görünmüyordu. Fakat Şakir Efendi çözemediği bu anlaşılmasız iş karşısında çok üzülüyordu. Sonunda, hattâ hakaret görmeğe de razı, yerinden usulca, resmî bir şey soracak gibi kalktı. Masasının kenarına kocaman tüylü ellerini dayadı, eğildi.

Baki gözlüğünün üzerinden arkadaşına, bu, kendinden ufak memura nefretle bakarak:

— Ne istiyorsunuz? dedi. Öbürü cevap bulamadı, şaşırды, neden sonra, bacağı ezik köpeğin süregelen iniltilerinden yararlanarak:

— Şu zavallı hayvanı, oradan kaldırırsak... dedi, sonra birden cesaret bularak önemsizce ekledi:

— Ha, dün gece merakta kaldım, iş ne oldu?

Baki kızardı; rahatını feda etmemek, alıştığı rahat-tan, durgun, düzgün, gürültüsüz hayattan ayrılmamak için her şeye katlanmış bir adam durumuyla, en açık bir hileye aldanmış görünerek:

— Boş yere tasalanmışız, dedi, gelen doktormuş, bizim doktor Hüsnü Bey... Eşim sancılanmış da...

Erenköy, 1908

YILDA BİR

Oluktan artık hiç un akılmıyordu; aralarında buğday tanesi kalmayan değirmen taşları birbirlerine çarparak çok gürültü yapıyor, kıvılcımlar fırlatıyordu.

Zaten akşam olmuş, harap bacanın üzerine yuva kuran leylekler çoktan yerlerine dönerek gagalarını vurmaya başlamıştı. İki dağ arasına sıkışmış sulak toprakların, ufacık sinekler titreyen durgun havasında, bu koca kuşların şamatası, değirmen ve su gürültüsünü bastırarak bir hamam yankısıyla taşlara çarpıyor; kulakları sabunlanmış bir adamın duyduğu uzak, fakat korkulu bir uğultu, yuvarlanan bir bakır tas gibi uzaklara koşuyordu.

Burası köylerden hayli içeride bir su değirmeniydi. Güneş sırtın arkasındaki boşluğa gömülünce sular kararır; yalnız yüksek kavakların dumanlı tepelerinde yapraklar birer renkli fener gibi bir süre aydınlık kalırdı. Sonra onlar da söner; bu dar, rutubetli yer; bir hamam gibi en ufak sesi genişleten, büyülten bir yetenekle, sabaha kadar yatağından taşan derenin şakırtısını dinlerdi.

Tesalyalı değirmenci Bekir(*) tekneye biriken sıcak ve çakmak kokulu unları alışkanlıkla bir daha avuçladıktan sonra durdu ve çuvala doldurulmasını ertesi güne bırakarak gitti, derenin köpükler içinde çevir-

(*) Not: İlk baskısında Yani.

diği pervaneyi durdurdu. Şimdi başıboş kalan sular, birden kesilen gürültüden kurtularak aşağı akıyor, iki yönü, sarı susamların altında kapkara kaldığı halde köpüksüz, kırıksız ve yağ gibi parlak olan ortasında, akşamın nereden yansıdığı bilinmeyen alaca aydınlığı bir çatlak kubbe gibi göğü gösteriyordu.

Sıcak, dumanlı bir gece başlayacak, biraz sonra kavakların tepeleri bile güç seçilecekti.

Bekir içeri giriyordu, uzaktan bir ses duydu; dinledi, bakındı, sonra değirmene doğru birkaç kişinin geldiğini gördü. Seyretmek için biraz yüksekte olan patikaya tırmandı.

Kalın ve örtülü şekillerini iyice seçtiği iki kadın gölgesi arkasından dört köylü, dört efe sigaralarının alevlerini parlatarak ve yüksek sesle konuşarak yolu izliyorlardı. Onlar dağa kadın oynatmaya giden "Alaylı" çapkınlarıydı. Beş on dakika sonra Aydın'a özgü iniltili, uyumsuz zuma ve nâra, zil sesleri ucra dağların tavşanlarını titretecek, gecenin kara görünümü üstünde, yanan fundaların ateşi parlayacaktı.

Bekir'in göğsü; özlemle, sert ve kin dolu bir kadın ihtiyacıyla doldu, gözlerinde kıvılcımlar parladı; incir ağacını siper alarak yere sindi, gençlere, kadınlara baktı. Yıllardan beri onlardan yoksundu, yıllardan beri bu uzak çukur değirmenine tane getiren kocakarılarından başka kimseyi görmüyor; Tesalya'nın bir köyünde bıraktığı karısının anılarıyla biraz ahmaklaşmış, bilmem; neyi bekliyordu...

Bazan böğürtlenlerle yaban susamlarının fazla koktuğu çok sıcak gecelerde kadınsızlıktan o kadar harap oluyordu ki uyuyamıyor, başı açık, sırtı çıplak, Adem gibi Havva'sına kavuşmak için Hind'leri aşacak bir güçle dağlara tırmanıyordu. O zaman ışıkları sönmüş köylerde uyumuş kadınları düşünerek, takı liralarla süslenmiş gerdanlar hayalleyerek kıvranıyor; sonun-

da; fırtınaların devirdiği bir kuru ağaç yanında kendisini uyanmış, güneşi hayli yükselmiş buluyordu.

Gençti, kuvvetliydi. Memleketinde iken o da kızları yakalar, adam boyu yükselmiş başakların arasına taşır-
dı. Sonra güneşin altında terledikleri zaman gider, ya-
bani zeytin ağaçlarıyla örtülü dereciklerde sevgilisinin
yıkandığını, uzun, ıslak saçlarını parmaklarıyla taradığı-
nı seyrederdi. Köylü kızların biraz yağlı ciltleri üzerin-
den su damlaları birer kırağı gibi toparlak, yuvarlanır;
birden belleriyle bacaklarının birleştiği yerde durur,
orada durgun, belki de ılık bir su birikintisi oluştururdu.

Tesalya'da kadınlar, eğlenceler boldu. Ateş gecesi
köylüler toplanır, defne yığınlarının hoş kokulu alevleri
üzerinden atarlardı; genç kızların kendinden parlayan
mavi gözlerinden ateşin tatlı yansımaları, durgun deniz-
lere vurmuş kandiller gibi tâ derinlerde oynar, kolların-
daki cam bileziklerin renkleri tırnaklarını sedefledi.
Sonra yavaş yavaş ateşler küllenir, kararan ovada ni-
şanlıların kolkola evlerine döndükleri görülürdü. Böyle
gecelerde papazlar karanlık, gölgeli yerlerden geçerler-
ken adımlarını sıklaştırırlar, kulaklarını elleriyle örterler-
di. Daha sonra kış gelir, kar eğlenceleri başlar; üzüm
vakti bağlarda yatılır; baharda tarlalara toprak toprak,
çiçek kokan küme küme taze otlar yığılırdı. Ve bunların
hepsi gençleri birbirine yaklaştıran etkenler olurdu.

Köylüler çoktan geçip gitmişti; şimdi büsbütün
yalnızdı. Bir zaman onları izlemeyi, bir haydut gibi vu-
ruşmayı düşündü; sonra bunun tehlikesinden ürkeren
en yakındaki köye doğru yürümek istedi; fakat sonun-
da gene her zamaki gibi beceriksiz, dermansız, kapının
önündeki kerevete uzandı. Uyumaya çalıştı.

Biraz sonra kalktı, dereye doğru çamurların rutu-
betini duymaktan tad alarak yalınayak yürüdü, gecenin
içinde büsbütün kayboldu...

Ertesi sabah insan sesleriyle uyandı ve her sene

gelip değirmenin biraz ötesinde yirmi dört saat kadar dinlenen çingenelerin döndüğünü gördü.

Kadın erkek birçok kişi henüz kurulmamış beş altı siyah çadır yığını etrafında dolaşüyor; yeni doğan sarı bir güneş altında köpekler uyuyor, şurada burada ağır, ağır dumanlar yükseliyordu.

Karşiki yamaçların sırtında kısırak sürüleri çanlarını sallayarak otluyor, yükseklerde keçiler haykırıyordu.

Bekir, ömürleri yollarda geçen ve her çadır kurdukları yerde bir mal sahibi gibi davranan bu göçebe insanlar hakkında pek çok şey bilmezdi. Onları durmadan çalışır, hemen hiçbir işini kendi görmeğe alışık olmayan yerli halka hizmet eder görürdü.

Şimdiye kadar Aydın'ın en umulmaz, insansız köşelerinde bile çadırlarına rastlamıştı. Onu asıl memnun eden görenekleriydi. Kadınlar örülü ipek saçlarını meydana bırakırlar, başlarına boyunları altından bağlanmış zarif oyalı yemeniler bağlarlar, fes giyerlerdi. Dar yelekleri, iki yönden ayrık şalvarları altından göğüslerinin, kalçalarının şekli görünürdü. Genç kızlar, delikanlılarla serbest oynayırlar; dağ tepelerindeki kaynaklardan su getirmek için beraber yola çıkarlardı. Tâ ıssız kayalarda, vahşi dere içlerinde rastgelenen, yağmurlardan solmuş yemeniler, sırmaları kurşun rengine girmiş çürük çevreler, kuşkusuz bu gibi gezintilerin değirmenciye çok düşündüren belirtilerdir.

Bekir, nedense anlayamadığı bir sevinç duyuyordu... Onlara doğru yürüdü. Selâmlaştılar, tanıştılar. Biraz sonra çeribaşı, "Değirmen işliyor mu?" diye sordu, "Evet" cevabını alınca oradan geçen bir kıza bağırırdı:

— Elif, dedi, dayının çuvallarını eşeğe sırtla da değirmene götürüver.

Derenin kış yaz kurumayan suları, böğürtlen fidanlarını yükseltmiş, iki yöne yemiş dolu bir koyu yeşil çit

çekmişti. Elif, eşeğin arkasından çıplak ve kirli ayaklarını çamurlara basarak koşuyor, sonra arasına durup fidanlara sokularak iştaha veren yemişlerden koparıyordu. Bekir, daha önde, kulaklarında bir uğultu, uyuşuk bir hayvan gibi başı sarkık yürüyor, sınırlarının gevşediğini duyuyordu. Sanki uykusu gelmişti; esniyordu. Sıcak, dumanlı güneş derenin, tam değirmene yakın genişleyen yüzünde sallanıyor, susamlar arasında şimdiden öğle böcekleri ötüyordu.

Taşlar dönmeğe başlamıştı.

Elif, pencerelerden birinin kenarına oturmuş, odanın ortasındaki kırık tahta altından suyun uğultulu ve köpüklü akıntısını seyrediyordu. Bekir, kolları sıvalı, başı açık, dünden dolan un çuvallarını köşeye sıralıyor, bunu sonra kadının altın bakışları karşısında işsiz kalıp sıkılmamak için çok ağır yapıyordu. Kalbinde bir üzüntü, bir istek, vücudunda yatıştırılmak istenilen bir açlık vardı.

Biraz sonra nefeslerinde garip bir düzensizlikle çuvalları bıraktı. O da bir pencereye oturdu. Şimdi yalnız kızı seyrediyordu. Kız da ona, erkeğe bakıyordu; hırslı gözleri, değirmencinin pazuları şişkin kollarında, sert hatlı yüzünde, sağlam görünümünde beğenerek dinliyordu.

Bundan cesaret alan Bekir, karşısındaki genç kızın başına, sonra garip bir ateşle yanan gözlerine yeniden baktı, bu bakıştan hoşlanmış gibi açılan dudakların ilgisine kapılarak gülümsedi. Sonunda boğuk bir sesle:

— Kız, dedi; öyle ne bakıyorsun?

Elif, gerinir gibi kollarını ileri geri hareket ettirdi. Pek yorgun gibi altın gözlerini süzdü. Sonra bir yeri acıyormuş gibi dudaklarını kıstı; ağır ağır cevap verdi:

— Seni seyrediyorum...

Tekrar gülüştüler, Bekir yerinden doğruldu. Kaçır-maktan korkar gibi pek hafif adımlar, pek sokulgan ba-kışlarla ona doğru yürüdü. Elif kıyımdanmadan duru-yordu. Kollarından çekti; öbürü karşı koymadı.

* * *

Berberce yükledikleri eşek epeyi ilerlemişti. Kız, Bekir'in kollarından kurtulmak isteyerek:

— Canım, bırak, diyordu, geciktim.

Öbürü soruyordu:

— Ne zaman geleceksin, bir daha ne zaman.

— Gene, demet vakti, bir yıl sonra, biz hep bu yol-dan geçeriz.

Kızın ince kaşları kıvrılıyor, "Ne çok, ne uzak!" di-ye söylenen adamın acısına aldırılmıyordu. Sonunda ay-rıldılar.

Elif, böğürtlen toplayarak gidiyor, süslü başı çitin üzerinde iri bir kelebek gibi havanın buharı ve maviliği arasında görünmez oluyordu.

Koca bir yıl, yağmurları, karları, ıssızlığıyla uzun bir yıl onu beklemeğe mahkûmdu. Tâ gelecek demet vakti, diyordu, acaba o kadar beklemek mümkün olur mu?

Akşama doğru, serinlikte yol almak için, çingene-ler toplandılar ve dağın eteğinden öbür ovaya indiler. Güneş çekildi, her tarafa gölgeler doldu; kavakların yüksek yaprakları yeniden aydınlandı. Leylekler gaga-larını vuruyor, tüneklerinde tavuklar, sıcaktan şikâyetçi kanatlarını çarpıyordu. Bekir'in kulakları etrafında sivri-sinekler dönüyordu.

Bu ilk geceyi, değirmenci derin bir uyku içinde geçirdi; mutluydu, durgun bir katlanışla onu, her gün, sı-kılmayarak, sızlanmayarak bekleyecekti.

Ovada işler başlamıştı. Tarlalar sürülüyor, taneler atılıyor, yağmurlar yağıyordu. Derenin suları incirlerin yapraklarına kadar yükseldiğinden değirmen işleyemiyordu. Bir gün artık leylekler dönmedi, fırtına yuvalarını düşürdü. Ve, karlar yağdı, her taraf dondu, geceleri tâ yakından kurtların sesleri duyuldu..

* * *

Bir gün güneş çıktı, haftalarca, sürekli bulutlardan kurtuldu. Ova yeşilleniyo; sıcaklar başlıyordu. Komşu çiftliklere kafile kafile orakçılar gidiyor, Bekir bunların geçtiğini gördükçe "Yaklaştı, gelecek" diyordu.

Gece gündüz hiç tepelerden aşağı inmiyor, değirmende işleri olan kocakarılar onun ansızın dışarıya doğru, uzaklara baktığını gördükçe şaşıyorlar "Delirecek!" diye düşünüyorlardı.

Bir gece sesler duyuldu, yerinden fırladı. Köpekler haykırıyordu. Kuşkusuz gelmişlerdi...

Kapıyı usulca açtı, çıplak ayak yürüdü. Karanlığa sokulan gözleri birçok oynak gölgeler seçinceye kadar uzaklarda dolaştı. Başiboş köpeklerden korkuyordu; yoksa şimdiden oraya giderdi.

Ertesi günü Elif geldi, gene pencerelere oturdular; yeniden başlar gibi birbirlerine uzun uzun baktılar... Bu yıl kız daha çapkın, daha tecrübeli olmuştu; gülüyor, artık gözlerini koluyla örtmüyordu...

* * *

Bir yıl sonra çingeneler gene unlarını o değirmende öğüttüler. Bu kere Bekir, Elif'in vücudunda kapanmış bir bıçak yarası gördü; parmağını oraya dokundurdu, "Nedir bu?" diye sordu. Bu soruda sanki hakkı yenilmiş bir adamın öfkesi vardı. Kadın güldü. Gözlerinin altın renkli esrarı içinde, gülümser bir yıldız parladı, hiç cevap vermedi...

Ertesi yıl, Bekir, aynı yere konaklayan çadırlara sokulduğu zaman Elif'e rastlamadı. Merakla sordu. Çeribaşı kayıtsız cevap verdi:

— Ha o mu? Kasabada kaldı, kötüledi...

Sonra ayakta işsiz duran iyice kocamış, çok yaşlı bir kadına haykırdı:

— Keziban nine, çuvalları eşeğe sırtla da değirme-
ne çek götürüver!..

Darmara Çiftliği, 1910

SUS PAYI

Saatçioğullarının ipek fabrikası bu rüzgârsız öğle güneşi altında ağırlaşan havayı, uzaklarda dönen bir uskur uğultusuyla sarsıyor; mini mini çocuklar, ateşler içinde yanan yoksul mahallenin bu nöbetli nabzını dinleyerek tahta beşiklerinde uyukluyordu.

Aşağıda, Bursa'da, müezzinler ezanlarını okumuşlar, bu yönde fabrikalar kalın düdükleriyle öğle dinlenmesinin bittiğini haber vermişlerdi. Artık tâ akşama kadar, işleyen çarklardan başka bir ses duyulmayacak, yalnız bacalar ateşli nefesleriyle sıcak sıcak soluyacaktı.

İşçi başı Hasip Efendi her yönü bir kere dolaşmış, kaynar su buharlarının, sıcak hava borularının ısıttığı kırk derecede bunalan genç kızlara bir iki haykırdıktan sonra odasına gelmiş, köşe minderine uzanmıştı. Fakat muşamba perdeleri kızdırarak döşemeye yansıyan gölgesiz çıplak güneşten rahat edemiyor; yeleşimin düğmeleri çözülmüş patiska mintanı pantolonundan taşmış dağınık, ezgin bir durumda dışarıya bakıyordu.

Keşişdağının(*) ağır başlı şekli, bir gazometre gibi sanki geriliyor, şişiyor; patlayacak bir barut deposu, bir taşocağı gibi, koparacağı gürültülerden önceki o korkunç susuşuyla; gözdağı vererek bekliyordu. Aşağılarda fabrikaların ziftle boyanmış saç bacaları, ağızların-

(*) Uludağ.

dan hemen koparak aydınlığa karışan duman dilleriyle boşlukları yalıyor; koza saklamaya yarayan böcekhaneler, geniş girişlerinden içerilerinin gölge ve serinliğini göstererek bu sıcak çevre içinde durgun, tatlı bir uyku ile dinleniyordu.

Hasip Efendi böcekhanelerden birine çekilerek şu kızgın odadan, cehennem nefeslerini duyduğu manci-nıklardan(*) uzakta bir iki saat dinlenmeğe karar verdi. Yoluna rastlayan pencerelerden içeri göz gezdirerek yürüdü. Avluda çemberlerinden ayrılmış fıçılar, gaz tenekeleri, üzerinde yeni kesilmiş karpuz kabukları ısınan gübre yığınları vardı; köşedeki maden kömürlerine yansıyan güneş, kaldırımlarda menevişleniyor, sineklerin, ince zar kanatlarını göstermeyen parlak bir ışıkla kayarak tâ aşağıya, ovaya doluyordu. Oraları daha sıcak, daha havasızdı; Yıldırım Beyazıt camii'nin geçen fırtınalardan kurşunu kalkan kubbesi parça parça, gaz dökülmüş bir havuz gibi parlıyor, gökte ışıktan mızraklar dolaşıyordu.

Böcekhaneye serindi; üst katta kozaları boşaltılmış, henüz yıkanmış bir bölme vardı. Hasip Efendi oraya upuzun yattı, serinliğe koşan sineklerden rahatsız olmamak için yüzüne mendilini örttü; uykuyu bekledi.

Hasip Efendi kırk yıldır böcekçiliğe bağladığı hayatını, şimdi hasta yatan Fotika'sını, bu katil fabrikaların öldürdüğünü, öldüreceği kızları düşünüyordu.

Kuşkusuz görüyordu, inanıyordu, artık inanmıştı, her ay bir genç kız zayıflayarak, öksürerek, terlemiş şakaklarına saçları yapışarak, sabırlı, dayanıklı eriyor, bir gün artık evinden çıkamayarak köşesinde ölüyordu. Kırk yıldır böyle kaç gencin acıklı ölümlerini seyretmiş, kaç genç tabutunun arkasından yürümüştü. Üç dört kuruşa karşı on dört saat kaynar sular başında, pis kokular, hasta nefesler emerek zehirlenen, tazeliğinden,

(*) İpekçi çıkıncık atölyesi

kızlığından, gözlerinin pırıltısından her gün bir zerre kaybederek toprak olan vücutlara çok acıyor, bu dertlere alışamıyordu.

Özellikle bugünlerde, sevgilisinin de hastalandığı bu korkunç haftalarda; fabrikanın cinayetlerine ne kadar lânet okuyor, biraz da kendisi aracı olduğundan dolayı ne derece acı çekiyordu. Artık iyice anlaşılıyordu: O geçerken, torunlarını gömmüş yaşlı nineler, başlarını çeviriyorlar, sonra bir ök dolu gözle kendisini uzun uzun inceliyorlardı. Bu beyaz hâleler içinde donuk, kirpiksiz hasta gözler! Onların ne acıklı bir bakışı, ne sessiz bir feryadı vardı; bunları hissettiği, bakışlarından üzüntü içinde kaldığı halde "Öldüren ben değilim!" diye haykıramamak ne kadar gücüne gidiyordu.

Hasip Efendi uyuyamıyordu; işçilerini düşünüyordu. Ah zavallılar!..

Bir gün kırmızı kordelâsının süslediği ipek saçlar altında sevine sevine, neş'eli, kuvvetli gelen yeniler, biri iki yıl sonra güçsüz ayaklarını, nalçalı kunduralarını taş kaldırımlar üstünde zorla sürükleyerek kulübelerine çekilirdi. Ağrıyan başlarını, yanan göğüslerini dinlendirmek için yalnız altı saat süreleri vardı; gülmek ve konuşmak için değil! Kim bilir ertesi sabah bu hasta, yorgun gözler ne kadar güç açılır, her kemiği ayrı sızlayan bu zavallı vücutlar, fabrikanın düdüğüne ne zorlukla uyardı? Kim bilir bu hastalıklı sabahlar ne kadar göz yaşları döktürürdü, bu halsiz vücutları sürüklemek ne zordu?..

Birden, hep düşündüklerini bıraktı, Fotika'yı hatırladı. O da artık hastalanmıştı. O da artık yatağından pek az çıkıyordu. Bu kızcağızı çok severdi. Balikesir depreminde ölen karısına benzeterek hattâ bazı akşamlar, mancinıklar boşalınca, ağlardı. Onun fabrikaya ilk girdiği gün ince endamına, hafif, soluk yüzüne bakarak pek çok acımış; kızın nazik ve uysal bakışları düşkün

tavırları karşısında acıması yavaş yavaş sevgi derecesini bulmuştu.

Bir buçuk yıldır onunla ilgileniyordu, kalbi yalnız onun üzerine titriyor, onun yanında, yakınında buldukça her iş kolay ve sıkıntısız geliyordu. Fotika arasıra evinden çıkar, kimi gün şehre, yahut köydeki akrabasına inerdi. O günler Hasip Efendiye karanlık, kederli gelir; çalışamaz, işsiz, dalgın gözleriyle penceresinden uzaklara bakardı. Aslında bu mesele biraz da etraftan duyulmuş, koza ayıran mahalle ihtiyarları birbirlerine bunu fısıldamışlardı.

İşçibaşı, başka kızlarda görmediği şeyleri Fotika'da buluyor, gözleri uzun süre onun iki mavi boncukla süslenmiş ayakkaplarında, taşları düşmüş tarağında dinleniyordu. Bazı durumlar olurdu ki işçiler hep birden güler, yahut bir yere bakardı; Hasip Efendi bu sırada yalnız sevgilisini, onun parlak dişlerini, koyu elâ gözlerini seyreder, o ne kadar lezzet alırsa ve yahut şaşarsa kendisi de okadar memnun olur, onun kadar şaşardı.

Bu aşk bazı güzel geceler tatlı bir rüya gibi onun özlemle, istekle yanan göz kapaklarını dinlendirir, bazı zamanlar ise bir sancı gibi uykularını kaçırdı. Sonunda bir buçuk yıldır neden beklediğini çözemeyerek evlenmeğe karar vermişti. Bir hafta başı, işçinin ücretlerini dağıtırken usulca ona doğru eğilmiş hazırladığı dört çil çeyreği Fotika'nın sıcak sular içinde körpeliğini kaybetmiş yumuk avucuna sıkıştırarak "Bu da fazlası, benim bahşişim!" demişti.

Kız, baştan bunu bekliyormuş gibi almış, kuşkusuz pek iyi anladığını, bu aşktan nefret etmediğini göstermek için gözlerini kaldırarak ona bakmıştı. Hasip Efendi bu teşekkür karşısında anlayamadığı bir sebeple kızarmış, utanmış; ertesi gün Fotika'nın yanından geçerken onun koluyla kendisine süründüğünü sezince sevinçli bir gece geçirmişti.

O sırada aşağı fabrikada hastalanan bir genç kız iki ayın içinde ölüvermişti. Hasip Efendi bunun üzerine Fotika'yı her gün bin korku ile süzüyor, her gün biraz daha halsiz görüyordu. Sonra iyice farketmişti: Fotika rahatsızdı, Fotika sararıyor, eriyordu. Fotika ölecekti... O zaman uykularını harap eden düşüncelerle karar vermiş, onu kozahaneden alarak daha kolay, daha temiz havalı bir işe, iplikhaneye koymuştu... Kız artık yüzgöz olmuş, hiçten sebeplerle işini bırakarak onunla konuşmaya, yüzüne gülmeğe başlamıştı.

Hattâ bir sabah pek erken, karanlık odada, onun neş'esinden, şakalarından pek çok hoşlanarak, şımaraarak kendisini zorla öptürmüştü.

Halbuki Fotika birden hastalanmıştı; Hasip Efendi onun gelmediğini göreyerek sordurduğu vakit: "Çok baş ağrıyor" cevabını almıştı, "Eyvah!" diyordu. Artık kız yatıyordu. Ninesi iyi olur ümidiyle fabrikaya gelerek, kovmasınlar diye işçi başına yalvarıyordu. Hasip Efendi, teminat veriyor, para gönderiyor, fakat onun her hafta biraz daha kötüleştiğini, biraz daha mezara yaklaştığını haber alarak fabrika sahiplerine küfürler ediyordu.

İşte bu sabah, gene ninesi gelmiş, onunla dertleşmişti. Hasip, doktor getirilmesini söylemiş, "Parasını ben veririm, ilaçlarını da yaptırım!" demişti. Akşam işi bittikten sonra Mecidiye caddesindeki Ermeni doktoru bulacak, korkularını halledecekti. Acaba kurtulabilir miydi? Gene pek yakında ince endamıyla, elâ gözleriyle dolaşarak karanlıklarda ona ateş gibi yanan yanaklarını uzatacak mıydı?

Tahta sedirden yavaşça kalktı, geniş nefesliğin önüne geldi. Aşağıda, Mudanya'ya inen ıssız ve güneşli yol üzerinde bir duman koşuyor, Fildar köyünün teneke damları bıçak sırtı gibi keskin yansımalarla parlıyordu.

Şimdi ovanın hemen her yolu üzerinde çırpınan bir

toz bulutu vardı; rüzgâr çıkacaktı. Birden yapraklar şiddetli bir titreme içinde hışırdadı; bacanın altında biriken tozlar daha henüz her yerde hiss olunmayan bir rüzgâr parçası savurdu, topladı, sonra mintanını kabartan, yüzünü sıcak bir nefesle yakan hava her tarafa hücum etti.

Saat dokuza(*) yaklaşmış olmalıydı; meltem çıkmıştı.

* * *

Uzun karlı günleri izleyen yıldızlı bir gök altında, bu gece, gene yoksul mahallede bir ölü vardı. Sonunda Fotika, aylarca öksürdükten, sızlandıktan sonra artık susuyordu; ölmüştü.

İhtiyar ninesi, avucunda tuttuğu elin soğuduğunu hissedince hastanın, suya gömülü yuvarlak vapur camları gibi kirli bir saydamlıkla dumanlanan gözlerinin dikilip kaldığını gördü. Usulcacık, incitmekten korkarak kapaklarını indirdi, sonra ağır ağır gitti, Meryem'in resmi önünde diz çöktü.

Evet, Fotika ölmüştü. Yarın akşam, bu saatte, yarı yıldır köşeyi dolduran yatağı artık boştur; ocakta yanan çırallar, şakakları terlemiş zayıf yüzüne artık renk veremez. Meryem Ana kandilinin inatçı gözü artık hastadan dua dilenemez. Sobanın buğularıyla pembeleştirdiği beyaz gözkapakları artık hep kapalıdır; artık odanın esrarlı ağzı o zavallı öksürüklerden şikâyet getiremeyecektir.

Hasip Efendi, ertesi sabah bu haberi alınca o kadar üzüldü ki yerinden kıyılayamadı; buğulu gözlerinden koşarcasına iri yaşlar döküldü...

İpekçi kızlar birer ikişer kömür tozlarıyla kirlenmiş karlara basarak fabrikaya giriyorlar, kümeslerine dönen bir ördek sürüsü gibi kalçalarını sallayarak işlerine

(*) Alaturka saat, gün batımından 3 saat önce.

dağılıyorlardı. Kapıdan çıkarken papaza rastladı. Bu, ihtiyar, uzun yüzlü, iri kemikli bir adamdı, gırtlığında oynayan sivri çıkıntısıyla olabildiğince uzun, kirli, çürük dişleri ile konuşurken karşısındakilerin gözlerini alır, ayrıldıktan sonra bile insanın hayalinde bir zamanlar bunlar canlı kalırdı. Acele işler arkasında koşmakla geçen ömrü, her zaman onu coştururdu. Yürürken, en durgun havalarda bile uzun, lekeli eteklerini havalandıran bir rüzgâr yapardı.

Selâmlaştılar, konuşmaları gerekmiş gibi durdular, Hasip Efendi dedi ki:

— Çok acıdım zavallı kıza...

Öbürü cevap verdi:

— Evet, ben de...

Gene durdular; ayrılamıyorlardı. Her ikisi de sanki bu geçen olay üzerine birbirlerinden açıklama isteyeceklerdi. Gene işçi başı Hasip Efendi söze başladı:

— Ben, elimden geleni yaptım, dedi. Doktor getirdim, ilaçlarını verdim; nafakalarını yolladım.

Papaz, titreyen bir sesle söylendi:

— Doğru, fakat bunlar fayda vermedi; onu da, hepsi gibi sizin fabrikalarınız öldürdü; daha da çok öldürecek...

Hasip Efendi hiddetle karşısındakine baktı; kendisinin de teslim ettiği bir hakikati şu adamdan işitmek, suçlu bulunmak ona ağır geliyordu.

Papaz şimdi Avrupa fabrikalarını anlatıyor; karşısındakinin bilgisizliğine karşı, bilgiç bir tutumla, çalışma saatleri, ücretleri, bütün bu yoldaki kanunları, kavgaları, isyanları hepsini birer birer, önemli kelimelerin üzerinde dura dura açıklıyordu. Sonra bu güne dek, devam eden kayıtsızlığa karşı duyduğu nefretlerini, şüphelerini söyledi; fabrika sahiplerinin bugünkü durumda

kalmak için başvurdukları oyunları, tek yönlü davranışlarını anlattı; sonra ayrılırken:

— Daha çok öldüreceksiniz! diye söylendi.

Hasip Efendi bugüne kadar sanırdı ki hükûmetin bu işe karışmaya hakkı yoktur. Bunlar yalnız fabrika sahiplerinin görüşüne, acımasına; halkın ricasına, yalvarmasına bağlıdır; işçi korunmasızdır, ölüme mahkûmdur, emreden hep, zenginlerdir. Şimdi anlıyordu ki milletin çıkarları üzerine titreyen kuvvetli bir kalp gerekti, onu uyarmalı, zorlamalıydı. Birden fabrika sahiplerini hatırlayarak: "Hainler", dedi, "acaba siz işçiyi bu korunmadan yoksun bırakmak için hangi önlemi buldunuz?"

Ertesi gün Fotika gömüldü. Çan kulesinin sesine her taraftan koşan işçiler, haçlar, resimler dolu, günlük kokularıyla mum dumanlarına boğulmuş loş kilisede birleşiyorlar, işliklerine yetişmek için duanın bitmesini bekliyordular. Dışarıda, nalçalı ayak izlerini örten yumuşak bir kar dökülüyordu. Mahallenin mezarlığını ilk kış fırtınaları harap etmiş, duvarların bazı yerlerini çatlatmış, haçları eğrilmişti. Onun cesedini getirenler, ziyaretten faydalanmış, aile mezarları üzerine eğilerek yerlerinden oynayan tahta haçları, ilgisizce düzeltilmişlerdi.

Hasip Efendi, akşamı, fabrika sahibi Saatçioğlu Hidayet Beyin gelmesini bekledi. Saat on birdi; her zamanki gibi zeytin rengi kupası(*) kaldırımlar üzerinde, kara rağmen, gür bir ses çıkararak dairenin önünde durdu. Sahi o ne sevimsiz bir adamdı; şimdiye kadar bunu niçin bu derece farketmemişti? İri karnı, yassı vücuduyla, sonra kavun kafası, mini mini kirpiksiz gözleriyle Hidayet Bey, kurşun kalemleri üzerindeki hayvan resmine, timsaha benziyordu.

Hesaplara baktılar, iş üzerine birçok konuştular, gidiyordu. Hasip Efendi kayıtsız gibi pencereden baka-

(*) Kupa arabası.

rak garip bir sesle "Fotika öldü!" dedi; sonra odada tuhaf bir uyumla inleyen kendi sesine de yabancı kaldı. Öbürü hatırlamadı: "Fotika mı, dedi, kim o?..."

Hasip, ateş gibi kızardı, hiddetle cevap verdi:

— Burada çalışan bir kız, güzel bir kız, altı aydır yatıyordu.

Hidayet Bey: "Ya? Öyle mi?" dedi, kapıya doğru yürüdü. İşçi başı yerinden kımıldamadı, fakat hâkim bir sesle söylendi:

— Onu burası, bu fabrika öldürdü; her yıl bir iki kurban veriyoruz, günahını çekeceğiz.

Fabrikatör döndü, şaşırarak üzüntüyle memura baktı, sonra mırıldandı:

— Buna biz ne yapabiliriz, hastalık, vakti gelmiş!

— Yok, Efendim, yok, ecel değil, hastalık değil!...

Şimdi anlatıyordu! Dün öğrendiklerini, düşündüklerini, hiç saklamayarak, en şiddetli kelimeleri kullanmaktan çekinmeyerek söylüyordu, öteki ayakta; susuyor, dinliyordu.

Mangalı küllenmiş, bu soğuk, karanlık odada Hasip hep camdan; yağın kara, Fotika'nın mezarını örten iri kara bakıyordu; Saatçioğlu bir cevap bulmak, bir şey söylemek isteğiyle hâlâ duruyor, arıyordu. Hasip'i kolundan tutup bir işçi kızı gibi sokağa atmak kolay değildi; çünkü iş zamanı fabrika ustasız kalacaktı; çünkü bu fikirlerle, bu isyan fikirleriyle kovulan adamlardan daima çekinmek lâzımdı. Şimdi yapılacak muamele uysallık, durmak ve beklemektir. İşte bu düşünce ile döndü, kapıyı açtı ve yavaş bir sesle:

— Çok hiddetlenmişsin, Hasip Efendi, dedi, yarın akşama konuşuruz; ben sana, maaşına dair iyi bir haber getirecektim...

İşçi başı yerinden fırladı:

— Yok, dedi, benim hesabımı verin, çıkacağım.

Oysa ki öbürü hiç dinlemedi, yürüdü, paltosunun yakasını kaldırarak avluyu geçti. Orada arabacı, kapıcı ve makinist duruyor, onun iltifatını bekliyorlardı. Hasip Efendi artık cesaret edemedi, hatta yaptıklarına biraz pişman koridorda kaldı. Bütün bu gürültülerin üzerinde tek bir şey vardı; Fotika'nın ölümü.

* * *

İki gün Saatçioğlu Hidayet Bey fabrikaya uğramadı. Hattâ evinde de yoktu, çiftliğe gitmişti. İşçi başı uykusuz bir uzun geceden sonra sanki rahatlamıştı. Öbürünün yumuşaklığı kendisinin şiddeti arasında birçok karşılaştırma yaptı, bazı bahaneler buldu, kabahati her tarafa dağıttı, garip bir pişmanlıkla işine başladı. Dört gün sonra maaşı artmıştı; şimdi sekiz lira kazanıyordu; işçi kızlar, ölenin yerine geçmek için, o dolaşırken hafif hafif sürtünüyorlar, gülüşüyorlar, kırmızı kordelâ, cam bilezik takıyorlardı. Hayat gene önceki durgunluğuyla, gene önceki tatsızlığıya başlamıştı.

* * *

Bir yıldızlı gece, ovada kurbağa sesleri duyuluyordu, ılık bir bahar karanlığı altında havada olgun bir meyva kokusu vardı; yaz geliyordu. Hasip Efendi kırlarda dolaşmaya çıktı; dağa tırmanan şosede yükseldikçe aşağıda, şehrin aydınlık bölümü toplanıyor, daraldıkça daha ışıklı, daha canlı görünüyordu. Saat dörde doğru fabrikaya dönerken, dar, engebeli sokakta aceleci bir gölge ile karşı karşıya geldi, bakıştılar; Papaz, galiba bir ölü evine yetişiyordu. Hasip Efendi birden Fotika'sını düşündü, onu dima sevdiğini anlayarak, geçmiş günleri hatırladı; sonra kendisini bu aşka rağmen fabrikaya bağlayan kuvveti, artan maaşının ağırlığını düşündü. Bu bir sus payı idi. İşte susturuyordu; halbuki onun acımasız ve kuvvetli etkisi altında değil yalnız kendisi, asıl daha yüksektekiler susmuşlardı; da-

ha yükseklerde bile etkisini gösteren bu önlem; sermaye sahiplerine altın, mezarlara ölü yetiştiriyordu.

Hasip Efendi bu fikirlerle biraz avundu, gene bunları düşünerek fabrikanın önüne geldi, arka kapıdan içeri girdi.

Çok güzel bir geceydi, hattâ avlunun her zaman ham ipek ve çirkef kokan karanlığında bile ovadaki o olgun meyva kokusu dolaşıyordu. Kuşkusuz, Bursa'nın bu yıldızlı bahar göğü altında bir şeftali bahçesi gibi hoş kokulu sık dutluklarında, sevdikleriyle buluşanlar, bu aşktan, doyumsuzca tadıyorlardı.

Erenköy, 1909

KUVVETE KARŞI

Amerikan Elçiliği hizmet vapuruna bağlı dokuz gemici idiler.

Her pazar gecesi, ceplerini dolduran İngiliz liralarnı Tarlabasının karanlık sokaklarıyla Tokatlıyan'ın buğulu camları arkasında dağıtırlar, tâ sabaha karşı sandık sepet birbiri üstüne dolarak pis kira arabalarıyla Fındıklı'ya, rıhtıma inerlerdi. O zaman soğuk sular üzerinde sisleri, yağmurları iterek esen kış rüzgârı, uykusuzluktan kızaran gözlerini, içkiden kuruyan dudaklarını serinletir; biraz önce Yeniçarşıdan geçerken yalnız çerçeve kenarları parlayan pencerelere karşı at, öküz sesleri çıkararak, ısıklar, düdükler çalarak çılgınlıklar yapan beyinlerine deniz havası bir durgunluk verirdi. Kendilerini gemiye götüren sandalın içinde hepsi durgun, uysal; dalgalara bakarak iyi şeyler düşünürler, memleketlerini hatırlar, içlerinde sanki deliliklerine çıkan gizli bir ses duyarlardı.

Onlar, zengin ve başka bir millettendi. Bizim askerlerimizin çevreleri ucuna bağlanmış zavallı silik mecidiyelerine(*) alışan halkımız, onların yelek ceplerinde dizili liralarnı karşısında küçülür, bunlar kadar harcayamadıklarına üzgün, onurlarından bir şeyin eksildiğini duyarlardı. Bu haşarılar, kolluk kuvvetlerinin yalnız onlara tanıdığı hürriyetten, köye inmiş şehirliler gibi, Rum

(*) Gümüş 20 kuruş.

kızlarına büyük caddede "diavolo" şarkısını söyleterek, mutasarrıflığın(*) önünde bağırsıp koşuşarak yararlanırlar, en temiz gazinoları gemici meyhanelerine çevirirlerdi.

Bir Ermeni bankerin, bir Rum dükkâncının, bir gazete müdürünün çalımla kurulup oturduğu, önemli görünmek, önemli bulunmak istediği tiyatrodaki onlar panayır palyaçolarına benzer tuhafliklara başlarlar, birbirlerinin açık başlarına gizliden tokatlar atıp sonra saklanarak, arkalarına ilânlar iğneleyerek, sahnedeki aktrise soğuk lâflar atarak kendi özelliklerinde yaşarlardı.

Bazan izleyicilerden bir itiraz yükselmek ister, fakat sonuçta herkes hazmetmeyi yeğler; susardı. Bunu gemiciler de pek iyi anlıyorlardı.

Her hafta, yanlarında; meselâ değişmiş şapkası, rutubetten kurtulmuş rugan iskarpinli ayakları, işçi ellerini örten manşonları, çürük boyunlarına sarılan boalarıyla yenileşen, kibarlaşmaya çalışan Rum kızları, Yani'nin namuslu müşterileri yanında keyiflenemezlerse viski, bira kadehlerine saldıran bu adamlar, kalabalıktan uzak olmak için arabalar ile tâ Kâğıthane tepesine kadar uzanan gece gezmelerine başlarlar, bundan aldıkları zevki tamamlamak için bir süre ıssız sokaklar, fenersiz yokuşlar, kapıları seçilemeyen mahalleler içinde kaybolurlardı.

Bazı geceler ise kadınsız Tokatlıyan'a gelirler, bayığı davranışlar, şimendifer, vapur, düdüklerini taklit eden seslerle herkesi kaçırlırlardı.

Suphi, Tepebaşı'nda iyi bir piyes oynanacağını sabahleyin geçerken görmüş ve İzmir'e uğrayarak akşam beraber tiyatroya gideceklerini söylemişti. İkisinin de, üç aydır, sevdikleri birkaç oyun vardı ki her tekrarımda kaçırmak istemezler, gündüz en önde biletlerini alarak akşam tam dokuzda yerlerine gelirlerdi.

(*) Galatasaray'daki eski Beyoğlu Kaymakamlığı.

İzmaro, Hamalbaşı Sokağı'nda bir evde oturuyordu; hiç sert olmayan teyze dediği ihtiyar kadın, evin pek eskisi ve en kibar ziyaretçisi olan Suphi ile onu, her zaman metresi gibi serbest bırakırdı.

Tiyatro kalabalıktı. Amerika'lı gemiciler hep lâcivert sivil elbise giymişler, bir sıra dokuz koltuğa yerleşmişlerdi; onların tarafında gürültüler, kahkahalar, hayvan sesleri vardı; yakın olanların yüzlerinde engellemekten doğan bir düşmanlık kırışıyordu; zavallılar dinleyemiyorlardı; pipo dumanları arasında çıplak kafatasları, traşlı esmer yüzleri, ufak yeşil gözleri farkedilen bu koca adamları tokatlamak ihtiyacıyla yanan, bükülen eller kuvvete karşı, ezilmek korkusu içinde, hareketsiz kalıyordu.

Suphi de böyle idi. Sık sık arkasına dönüyor, dışlerini kısıyor, etraftan yardımcı bekliyordu; onun en büyük ümidi en arka sıralarda idi. Halbuki susuyorlardı; en ufak sebeplerle şımarıklık yapan bu büyük kalabalığın, düşündü ki, kuvvet belini büküyordu; o, yalnız güçsüze karşı kabarıyordu, yalnız kazanma ümidini görünce saldırıyordu.

Bu gece hiç rahat değildi, gülemiyordu, hatta İzmaro'nun sözlerine bile cevap veremiyordu, ta kalbinin sızladığını, beyninin şiddetli bir baskı altında iş göremeyecek kadar ezili kaldığını duyuyordu.

Gemiciler perde aralarında, hatta bazan biraz önce çıkıyorlar, birbir üstüne birçok ispirto yuttuktan sonra at cambazhanesi sahnesine giren bir palyaço topluluğu gürültüsüyle kanapelerine düşüyorlardı.

Bunlar, hükûmetin güçsüzlüğünden acımasızca yararlanıyorlar, bu güçsüzlüğün hükmünde yaşayan insanları hiç, bir hiç sayıyorlardı. Suphi kötü şeyler düşünüyor, kötü örnekler buluyordu. Biz, diyordu, şimdi burada ağıla çekilmiş bir koyun sürüsü gibiyiz; bu gemiciler köyün meyhanesinde şişeleri doldurup ahırımızda

eğlentiye hazırlanan eşkiya çetesine benziyor; bağıracaklar, gülecekler, biz zavallı gözlerimizi sahneye dikiyerek, kulaklarımızı dolduran gürültülerden baygınlaşarak, o koyunlar gibi esir, zoraki uyuklayacağız.

Şimdi tiyatro gözünden silinmişti. Ücra dağlar başında siyah kiremitli bir karanlık ağıl görüyordu; dışarıda şimşekler, yağmurlar vardı; içeride ıslak, yorgun hasta koyunlar başlarını birbirinden çevirmişler, uyu-mak istiyorlardı. Tâ kenarda kocaman bir ateş yanıyor, kötü giyimli birçok adam yaygaralar kopararak tanımadığı vahşi bir dilde türkü söylüyorlardı. Yukarıda, otan bir yataklık üstünde vücudu gölgelere karışmış ihtiyar bir çoban, eşkiyanın yaktığı ateşin ışığıyla yüzü tu-tuşmuş, söküklerini dikiyordu. Bu garip bir hayal idi.

İzmaro duygusuz duruyor, sanırım alışmış olduğundan bu durumu önemsiz görüyordu; yüksek sesle gülmemek için kendisini zorladığından bütün vücudunu titreten gizlenilmiş çapkın kahkahalarıyla Suphi'ye sokuluyor: "Ah ne güzel, ne güzel!" diyordu. Halbuki sahnedeki komik bile hiddetli duruyor, gemicilerden çıkan her garip sesle kocaman yüzü kızarıyor, kanlanıyordu.

Hareketleri, dudakları tuhafıklar eden bu adamın beyninden geçen önemli düşünceleri çözmeğe uğraşan Suphi, bütün bu kızarışların, düşkün, güçsüz bir milleti güldürmeğe katlanmasından ileri geldiğini sanıyor, hiddetinden titriyordu. Halbuki işte kendisi de onlardandı. Susuyordu, kıvranıyordu; fakat bir şey yapamıyordu.

Artık iyice rahatsızlanmıştı, sapsarıydı. Oyun bitip çıkarken gözlerinde intihar ederken kurtarılan adamlarınki gibi memnunlukla karışık bir üzüntü kalmıştı. Memnundu, çünkü sonra pişman olacağı bir olaya meydan vermemişti, fakat aynı zamanda üzgündü, çünkü çaresizliğini duyuyordu.

İzmaro kalabalık içinde sordu:

— Tokatlıyan'a gideceğiz değil mi Suphi?

Evet, dedi, yürüdü, tasalarını, duygularını anlamayan bu kadınla birden bire karşı karşıya gelmekten, ona uymaya mecbur olmaktan, onunla yalnız kalmaktan korkuyordu.

Tiyatrolardan çıkanlar koşmuş, birahaneyi doldurmuştu. Aydınlığın altında geniş bir sigara dalgası açılıyor, içinde kocaman kadın şapkaları deniz otları gibi sağa sola ağır ağır sallanıyordu. Suphi bütün bu uyuşuk, güçsüz insanlarla çürümüş bir gemi enkazına sıkışan şişkin cesetler arasında benzeyiş buluyordu. Bu gece her şeyi kötü görüyor, kötü buluyor, fenalık seyretmek istiyordu. Geniş bir mermer masaya oturdular, orası nasılsa boş kalmıştı... Ortadaki kapı döndükçe içeri bir insan, garip bir şekil, ne olduğu, nasıl yaşadığı bilinmeyen, kafasında neler dolaştığı anlaşılmayan bir bilinmez giriyordu. Acaba onun da eziyetleri, böyle hastalıkları, dertleri var mıydı? Yaşamaktan, daima kasılmalar içinde çırpınmaktan, her zaman yenilgiye mahkûm bulunmaktan bir intikam hissi duymuyor muydu?

Birden, tramvay borularıyla araba gürültüleri içinden bir gürültü yükseldi, kapı yıkılır gibi açıldı, gemiciler içeri girdi. Yalnız Suphi ile İzmaro'nun oturdukları geniş masa boştu. Oraya geldiler. Eğer çaylar ısmarlanmamış veyahut gelmemiş olsaydı hemen kalkacak, kaçacaktı. Dişlerini kilitledi ve yanındaki kadınla ilgili görünmek için öte beri konuştu.

Bu gece askerler çıldırmıştı. Amerika'da zengin ailelere mensup oldukları söylenen bu adamları gurbet değiştirmişti. Belki onlar Çin'de, Singapur'da, Filipin adalarında seyahat eden vatandaşlarının hikâyelerini burada uygulamak, burada da o çılgın, şımarık serüvenleri yaşamak isteği duyuyorlardı.

Suphi bunlara o kadar yakındı ki tütün, ispirto kokularından rahatsız oluyor, hırsından ağlayacak kadar

sinirleniyordu. Gemicilerden kırmızı saçlı, sarı çipil gözlü bir adam, sandalyesini iterek İzmara'ya sokuluyor, sahte bir âşık tavrıyla başını arkaya sarkıtarak "Oh!... Oh!..." diyordu. Öbürleri lambaları titreten kahkahalarla gülüyorlar, dışisine eziyet edilen bağlı bir köpeğe çevrilen bakışlarla Suphi'yi süzüyorlardı.

Beş dakika içinde sarhoşluk o derece arttı ki İzmara bile bir tehlike çıkacağını anlayarak kalkmak istedi; Suphi paltosunu getirtti; gidiyorlardı. Bu sırada gemicilerden biri yerinden fırladı, masa üzerinde duran fesi, Suphi'nin fesini kaptı, başına geçirdi, arkadaşlarının alkışları arasında öbürünün bıraktığı sandalyeye oturdu.

O, ayakta idi; İzmara dönmüş, korkmuş, gözlerinde dökülmeğe hazır yaşlarla etrafına bakıyor, her kadın gibi yardım bekliyordu. Suphi bile önce imdat isteyen gözlerle bakındı ve herkesin kendisini seyrettiğini farkedince tâ kalbinden yaralandı: "Bir polis yok mu? Bu rezalettir!" diye haykırdı. Bu bağırış, durmuş çatal bıçak sesleri, susmuş dudaklar, dikilmiş gözler karşısında; korkunç ve acıklı bir inilti gibi yankılandı. Hiç kimse kımıldamadı, bir şey söyleyemedi, herkes başını önüne eğdi; belki gülenler bile vardı.

O zaman kendi içlerinden biri, artık bu maskaralığa son vermek için fesi kaptı, masaya fırlattı, sonra sarı herifi kolundan yakalayarak aralarına aldı. Suphi serbest kalınca, İzmara'yu çekti, çevresine hiç bakmayarak, yüzlerce sandalye arasında dar, karışık yollar bularak yürüdü, adamlara çarparak, ayaklara basarak soğa fırladı.

Kuruyan boğazında bir kelime söylemeğe güç yoktu, İzmara sürekli ağlıyor, önden koşarak sanki kaçıyor.

Eve girdikleri zaman uşaktan başka kimseye rastlamadılar, doğru odaya çıktılar. Birahaneden kaçtıklarından beri ikisi de tek kelime söylememişlerdi. Suphi,

kapı perdelerinin yanında utangaç duruyor, çarçabuk soyunan, daha geniş ağlamak için yatağa girmeğe hazırlanan kadına bakıyordu: Ne bir kelime, ne bir ufak davet... İzmaro dekolte halde, koltuğa kapanmış ve elleriyle yüzünü örtmüştü.

Suphi şimdi bu sessiz odada aşığılanmayı daha iyi duydu. Davranışından dolayı pişman oldu. Müthiş bir kinle gemicileri düşündü; uğuldayan kulaklarında onların kahkahasını duydu. Yumruklarını sıkarak, durduğu yerde kıvranarak Türklüğüne memleketine acıdı; bütün gazino halkını mermer gibi yerinde donduran, kendisini dilsiz, ölü eden kuvvete karşı büyük bir gazap duyuyordu... Sonra kanepede ağlayan Rum kızına baktı, onun gözünde bile bir hiç olduğunu düşünerek: "Eyvah!" dedi. Gemicilerin gene orada içip kudurduklarını düşündü.

Beynini yakan bir şimşekle karar verdi. "Şimdi gelirim!" dedi, merdivenleri dörder dörder atladı, kapıyı açtırıp sokağa fırladı. Tokatlıyan'ın camına dayandı, kendisini öldüren haksız, alçak kuvvete, bir anarşist kinle baktı. Zamanı gelmiş olduğundan içerde bazı lambalar söndürülüyordu. Suphi ellerini kilitleyerek bir iki adım yürüdü, onların nereden dönebileceklerini düşündü, sonra gitti, Yeniçarşı'nın köşesinde durdu. Büyük Cadde'ye koca bir sisin yayıldığını, gazinonun önünü gösteremeyecek kadar ağırlaştığını görüyor, başka bir şey seçemiyordu. Hattâ şimdi ne evini, ne İzmaro'yu, ne de kendisini düşünüyor, beyni yalnız bir noktaya dikilmiş "Ah gelseler!" diyordu.

Aşağı doğru yürüdü döndü, birden gemicileri kendisine çok yakın gördü; havagazı lambasının altına gelmelerini bekledi, sonra kırmızı herifi aralarında seçemeyince fırsatı kaybetmek korkusuyla gerildi, kolunun olanca kuvvetiyle içlerinden birine güçlü bir yumruk indirdi. Şimdi elleriyle, bacaklarıyla, yandan, arkadan tekmeleriyle hepsine, önüne gelene vuruyor, gözlerini

kapayarak yakaladığı bir eli, sert bir yumruğu ısırıyordu. Daha sonra nasıl oldu, anlayamadı, ensesine inen bir yumruğun etkisiyle yere kapandı, her tarafının tek-meler altında ezildiğini, kırıldığını duydu; çırpındı, kalk-maya uğraştı; fakat beceremedi; keskin bir şeyin beyni üzerinden geçtiğini anlar gibi olurken yüzüstü çamurlara düştü, kaldı.

* * *

İzmaro uzun süre bekledi; sonunda gecelik gömle-ği altında kollarının çıplak kaldığını, üşüdüğünü duya-rak yatağına girdi.

Sahi, artık havalar serinleşiyor, kış geliyordu.

Erenköy, 1909

CER HOCASI

Mülkiye Okulu'nun "320 senesi mezunuydu; mabeyincilerden(*) birinin akrabası olduğu için maarifte bir memuriyet bulmuş, fakat meşrutiyet ilân olunca ilk tasfiyede açığa çıkarılmıştı. Bin kuruş maaş alıp konakta yatıp, kalktığı, her taraftan kolaylık gördüğü eski devirde bile iyi kalbi onu kötülöklere âlet olmaktan kurtarmış, durgun, uysal ahlâkiyle o kadar dikkate çarpmıyarak rahat yaşamıştı.

Sırf "mensup" diye yeteneğine, ahlâkına rağmen memuriyetinden kovulması ve mabeyincinin anlaşılmayan bir beceri ile yirmi beş kişilik ailesiyle İstanbul'dan kaçması aynı zamana rastlayınca; gidecek köyü, bu millî bağınazlık coşkusunda, saraya bağılı olmakla suçlandığından, başvurulacak kimsesi de olmayan zavallı Asım, on günde serseri halini aldı.

Orta bir otelde yatmaya başladığının sekizinci gününü cebinde bir mecdiye kaldı; o sabah yağmurlar yağdı, açık gri elbisesi, beyaz iskarpinleri ile şemsiyesi olmadığından kötü bir gün geçirdi. Saatini sattı, sıcaklar devam ettiğinden sürekli kirlenen kolluklarını, yakalığını, gömleğini değıştirdi; yemeğinden, sigarasından ufak bir tasarruf yaptı, otelini ucuzlattı, fakat gene de aç, yersiz kimsesiz, büsbütün ümitsiz kaldı. O zaman Vezirhanı'nda oturan hemşerilerine başvurmayı düşündü.

(*) Sarayın bir tür, iç ve dış ilişkiler özel personeli

Paşanın Bebek'teki yalısında, Fındıklı'daki konağında, Erenköy'ndeki köşkünde yatar kalkar, onur ve ağırılanma görürken bu hocalara ufak tefek iyilikler eder, para, erzak gönderir, dış kirası veririr, hattâ birisine müezzinlik ettirirdi.

Son akşam üç buçuk kuruşla sokakta kaldı, saat altıya kadar bir kahvede oturdu, sonra çıktı, güneş doğuncaya kadar sokaklarda, evinen dönen bir adam davranışlariyle gezindi, henüz dükkânlar açılmadan uykusuzluktan kan içinde kalan gözleri, açlıktan sararan yüzü, kirli yakalığı, buruşuk elbisesiyle yoksul bir halde hana girdi.

Kaleme giderken iki ayda bir uğrayıp hatırlarını aldığı bu adamların ne ile yaşadıklarını hiç merak etmemişti; yalnız her zaman paraya muhtaç olduklarını biliyordu. Avluyu geçti; merdivenleri çıktı, kirli hücreye yaklaştı. Açık kapının önünde müezzin olan arkadaşı Osman, çömelmiş, küçük bir ibrikten sıvanmış kollarına su döküyor, abdest alıyordu. İçeride Ahmet, hazırlanmış iki heybeden bir şey çıkarmağa uğraşüyor, köşeye yakın bir yerde daha genç ve ablak yüzlü biri, Feyzi sarığını devşiriyordu.

Kibar hemşerilerinin bu vakitsiz gelişi hepsini hayrete düşürdü.

Asım uzun bir süre nefsiyle didiştii, hattâ gördüğü bu yoksulluk, bu hayat kendisini korkuttu; bir şey söylemeden, geldiğinden daha hasta, ümitsiz sınışmayı düşündü. Sonunda uykuya, bir mindere o kadar ihtiyacı olduğunu anladı ki, dışarıda bunu da bulamayacağını hatırlıyarak hikâyesini anlattı, onlarla hayatını birleştirmeye gelmiş gibi değil, hemşerileri olduğu için derdini döker gibi göründü; belki öbürleri onu gene her zaman ki gibi biraz sonra gidecek sanıyorlardı. Kendilerinde böyle bir sanı olabileceğini düşününce kıpkırmızı oldu; gene kaçmak, ayrılmak istedi; oysa ki en zekileri, en iş

bilenleri olan Osman her şeyi anladı ve "Ne yapacaksın?" diye sordu.

Bu soru, bu anlaşılmak, daha fazla açıklamadan kurtulmak Asım'ı sevindirdi: "Bilmem ki ne olacak, işte böyle kaldım!" dedi, sonra ağlar gibi mindere kapandı. O zaman üçü de çevresine geçip çömelerek kaba, hiç-ten kelimelerle, duaya benzeyen anlaşılmaz ezberleme cümlelerle onu avutmağa başladılar.

Kırışıklıklar içinde kalmış yüzünden iri yaşlar kilitlenmiş ellerine düşüyor, hışkırıklar arasında: "Ne yapacağım, ne yapacağım?" diye söyleniyordu. Hemşerileri çözümüne olanak bulunmayan bu durum karşısında şaşkın, kendiliğinden açılması gereken bir baygın karşısında gibi seyirci, bekleşiyorlardı.

Böyle bir yarım saat geçti. Osman, kazaya kalan namazını daha çok geciktirmekten korkarak ayağa kalktı; hemen geleceğini söyleyerek karşıdaki mescide gitti. Ahmet üzüm, peynir almak için sokağa fırladı. Odada Feyzi ile yalnız kalmıştı.

Ne kadar, ne kadar yıllar vardı ki han köşelerinde böyle adamlarla yaşamamış; yağ mumu, lâpçin, heybe kokan yerlerde küf, is içinde bulunmamıştı. Onun yoksulluğu İstanbul'a sekiz yaşında gelmesiyle bitmiş, son han gecesi, Trabzon'da vapura bineceği gece olmuştu. Bu günden başlayarak hep iyi, temiz, gereksinimsiz yaşamıştı. Yalıda ayrı odası, yörede komşuları hattâ seviştiği bir de kolacının kızı vardı. Bu felâket zamanı, İstematina'sını daha çok düşünmeğe başlamıştı. Ah, o ne kadar çapkın, fakat paraya düşkün bir kızdı; şimdi onu böyle kirli gömleğiyle han köşesinde görse yüzüne bile bakmaz, artık ütü masasını siper ederek dizlerinin üstüne usulca oturmazdı.

Yerinden doğruldu; yaşayacağı yeri daha iyi anlamak için koridora baktı; öteye beriye sabah çayı götüren İranlılar; öksüre tüküre gezinen softalar, sıvası dö-

külmüş duvarlar, dizi dizi kapılar kendisine bir gezide bulunuyorum aldanişı verdi. Odadan çıkarak parmaklığa dayandı, aşağıdaki avluyu seyretti.

İki iri dalı olan dökük, hasta yapraklı bir çınara birkaç eşek bağlanmıştı; onlara yakın bir yerde dört kişi kahve içiyor, sohbet ediyordu; köşede bir ayak berberi çirkin bir herifin kafasını traş ediyor, beş altı köpek, kimi üstünde, kimi aşağıda kenardaki süprüntü arabasını eşeliyor, aralarında da serçeler dolaşıyordu.

Karşiki odaların açık kapılarından içerleri görünüyör, namaz kılan, iş gören çömelerek dertleşen adamların karanlık şekilleri seçiliyordu. Damdan aşan bir güneş parçası binanın yüzünü yalayarak açık kapılardan içeri giriyor, tozları parlatarak avluya, süprüntü arabasına yansiyordu. Dışarıda göçmen arabalarının sarsıcı kırık dökük sesleri, köpeklerin bağırışları, kavga eden adamların gürültüleri iştiliyordu.

Ne yapacaktı? Burada mı yaşayacaktı? Aslında bu bile mümkün değildi. Çünkü hemşerileri iki gün sonra cerre çıkıyorlar, beş on meci diye koparabilmek ümidiyle köyleri dolaşmaya başlıyorlardı. Üfak kasabalara, köylere yayılan bu softalar her sene ramazan sonunda beş on para elde edebilirler, bedava yerler, içerlerdi. Bunların içinde mescitlerde vaaz edenden, imam efendiye, köylüye hizmet edenlere kadar vardı; talihe ne çıkarsa... Bazan iyi iş yapılırsa beş on para sahibi olurlardı, hattâ yerleşilirdi.

Mescitten dönen Osman, bu konuda açıklama yaparken Asım gözlerini kapamış, düşünüyor; köyler, vâdiler, yollar görüyor, omuzunda heybesi, elinde değneği günlerce, günlerce yokuş tırmanan sarıklıları düşünüyordu.

Aç kalmak, yersiz kalmak, sonra kendini tanıyan cahil bile, aptal bile olsa bu adamlardan uzak bulunmak onu korkutuyordu; özellikle açlık, serserilik dola-

yısıyle kendini bunlara o kadar yakın, o kadar candan buluyordu ki ayrılmamaya bir bahane arıyordu. Birden söylemeye cesaret edemeyerek: "Ben ne yapacağım, sizensiz ne olacağım?" diye sordu; sonra cevap alamayınca "Beraber gitsek, olmaz mı?" diye ekledi.

Osman, olanak görmediği bu söze inanamıyor gibi öbürlerinin yüzüne bakıyor, anlamaya çalışıyordu. Asım, fikrini birçok sözlerle sağlamlamaya uğraşırken arada "Olmaz mı? Ne dersiniz?" gibi sorular soruyor, cevap istiyordu.

Uzun bir konuşma, danışma başladı, bir saat sürdü. Asım hiçbir yere başvuramazdı; ne tanıdığı taraf, ne bildiği adam, ne de candan arkadaşı vardı; bütün o tanıdıkları şimdi o kadar vatansever ve meşrutiyete âşık olmuşlardı ki kendisini kovmıya hazırlanmışlardı; bunu pek iyi hissediyor, onlardan, bütün bu bağınazlık ve sarhoşluk devresi geçiren İstanbul halkından öğreniyordu...

Sonunda karar verildi, Asım da beraber gidecekti. Üzerindeki bu elbise hemen satılacak, yerine cübbe, sarık, mintan, alınacaktı; eğer para artarsa o da yolda nafakaya sarfolunacaktı.

Şimdi, bu karardan sonra sert ve dik konuşmaya başlayan Osman diyordu ki:

— Yol uzundur, sefer güçtür; hep yürüyeceksin, oralara gelince de gözünü açıp bir yer bulmaya çalışacaksın! Bak, ben karışmam, köyümü bulunca senden ayrılırım, dargınlık olmaz, açlık belâsı... Anlaşıldı mı?..

Asım hep kabul ediyor, ne derse, ne denirse "Pe-ki" diyordu. Köylerde ne yapacağını sordu; anlattılar. Namaz kıldırılmalı, Kur'ân okunmalı, vaaz etmeli, köylünün işine yaramalı, kendini sevdirmeli, asıl imamla iyi geçinmeli... Hattâ onun ayağına karpuz kabuğu koymalı; o zaman iş âlâ, insan ölünceye kadar geçinir, gider...

Zavallı adam, uyuyup dinlenmesi için odada yalnız bırakıldı. On beş gün evvel Bristol otelinde temiz bir gece geçiren Asım, başının altına heybeyi alarak min-dere uzandı, ateş gibi yanan gözlerini dinlendirmek için göz kapaklarını indirdi.

Şimdi düşünüyordu: Bu uzun sefere, bu garip yol-culuğa nasıl razı olmuştu. İstanbul'da on beş gün içinde beceriksiz ve utangaç ve aç kaldığı, bir iş yapamadığı, hattâ ufak bir tecrübesi bulunmadığı halde, cer mollası olacak kadar nasıl ataklık göstermişti. Bu durum, büt-ün duygularının bir anda değiştiğini, heybeleri hazır hemşerilerinin karşısında —dışardaki bir milyon yaban-cının, düşmanın, kötü adamların onu tersliyen suratları-nı düşünerek— birdenbire on yaşındaki eski köy çocu-ğu olduğunu anlatıyordu. Demek İstanbul'da geçen on beş yılı, on beş yıllık eğitimi onu tekrar, önceki duru-muna dönmekten alakoyamayacak kadar eksik ve güç-süzdü.

Bu hükmü verdikten sonra artık arkadaşları kadar atılgan olmaya karar verdi. Biraz sonra uyanır gibi ol-du. Mülkiye Okuluna pek yakın olduğunu düşündü ve yalıda çekmenin gözünde kalan diplomasını hatırladı. Etrafına göz gezdirdi; köşede rahle üzerinde bir mushaf duruyordu; şaşkınlıkla, yakınlıkla ona, bu yoksul hücre içinde yücelik tertemiz bir avunma vaadeden bu kitaba uzun uzun baktı... O zaman, bunca gündür ilk defa aç kalmayacağına inanmış, tekrar gözlerini kapadı.

* * *

Kartal ve Gebze'ye uğrayarak on bir günde, yaya, İzmit'i buldular ve Osman'ın gayretiyle hâkim efendi-den birer izinname aldılar, Asım şimdi bir rekâtını bile kaçırmıyarak, düzenli beş vakit namazını kılıyor ve uğ-radıkları küçük köy mescidinde kendisini buralara yol-layan meşrutiyet üzerine iyi vaızlar veriyordu.

Onun gayet tatlı ve ahenkli bir dili, açık Türkçe anlatımı vardı. İki dizinin üzerine oturup çevresinde bir

halka oluşturan köylüye cana yakın, özlem dolu tiz sesi, az Arapçalı ve gürültüsüz anlatımı ile nutka başlayınca dinleyenler, camilerde bu yolda vaaz edilmesine şaşıyor, bütün bu güzel sözleri pek iyi anladığı halde bir vaızın esrarlı ve karanlık lezzetini bulamıyarak yeni yenilen bir yemeğin tadına bakar gibi bir onu, bir de kendini dinliyor, fakat bir süre sonra, yıllardan beri işitemediği bir ana sesine kavuşur gibi tâ kalbinden duygulu ve memnun zevkine varıyordu. Asım da gitgide biraz daha cer mollası oluyor ve Osman'ın beğenisini kazanıyordu.

İzmit'ten bindikleri bir körfez vapuru onları parasız Karamürsel'e bıraktı, tekrar yolculuk başladı. Lâcivert renkli funda ve kocayemiş örtülü dağlar arasında kırmızı topraktan yollar vardı ki belki bu dolaşık ve kumsal patikaları kış selleri, kar suları, fırtınalar açmış; geçen köylünün, arabanın, sürünün izi buraları yol yapmıştı. Sonbahar sabahları yamaçları sise boğuyor, gece yıldızlı gökten inen bir nem, yoksul evlerin damlarını gümüşlüyordu. Tarlalar yeşillenmek için bir yağmur daha bekliyordu.

Hayli içerilere girmişlerdi. Türklerin eline geçtiği sıralarda bu yerler, vatandan uzak kalmış kaplan şaşkınlığıyla çadırları etrafında kulakları tetikte dolaşan savaşçılara hizmet etmişti.

Bir gece, gök gürültüleriyle yağmur başladı, dağlardan seller, taşlar aktı, üç gün sürdü, bu üç gün vakit kazanmak ümidiyle durmamacasına yola devam eden ufak kafileyi harap etti. Asım, yatağa düşecek kadar hastalandı, rasladıkları bir köyde kalmıya, imamın evinde bir köşede dinlenmeye mecbur oldu. Arkadaşları köylüye yük olmamak için vedalaşıp ayrıldılar.

Asım çok hasta idi, ateş içinde yanıyor, gözlerini açamıyor, harareten ölüyor, kemikleri içinde sızılar duyuyordu, alt katta, ahırla mutfağın arasında ocağı ateş-

siz, toprak döşeli bir oda vardı, yere bir çul attılar ve ona: "İşte yat" dediler. Yaralı ve ıslak bir kedi gibi kıvrıldı, heybesini başının altına çekti ve dişlerini sıkarak, öyle baygın kaldı.

Şimdi, gidilmeyecek kadar uzakta, İstanbul'da acaba yağmur var mıydı? Beyaz, rahat, serin karyolası daha kim bilir ne zaman ve belki büsbütün boş kalacaktı? İstematina'nın damı gene akıyor, gene gömlekleri kirletiyor muydu?

İki sarı böcek kanadı gibi kuruyan dudaklarına ellerini sürdü, her şeye, bütün bildiklerine özlem çekerek ağladı. Ertesi sabah Ramazan oldu, dediler. Asım İstanbul'un Ramazanını düşündü. Sergiyi, sergide satılan maden sularını, şurupları hatırladı. Mahyalar, aydınlık sokaklar, allı pullu tiyatro kapıları gördü. Akşama yalvardı biraz çorba istedi.

İmam, ellisini pek geçkin, saç ve sakal içinde, kısa boylu, oynak, sarı, sevimsiz gözlü bir adamdı. Asım kırka yakın ateşle ve İstanbul özlemiyle yanarken odaya girdi, korkutucu bir sesle:

— Bana bak, dedi, iyi olunca, yarın, öbür gün, buradan çekil, işine git! Bizim köyümüz hoca, molla istemez, çoluk çocuğa para vermez!..

Asım, eğer başını kaldıramayacak kadar hasta olmasaydı, bu gece kesinlikle intihar ederdi, kesinlikle bu ezintiye son verirdi. Sayıklamalar, karabasanlar arasında zehirler hazırladı. Konakta başağaya hediye ettiği tabancasını hatırladı. Üç gün ateş sürdü. Havaların açılmasıyla beraber de azaldı, ağrılar durdu; ertesi günü kalkacak bir duruma geldi, imamla vedalaştı, çıktı.

Burası köyün ortası idi, bir meydandı. İleride çardaklı iki kahve, bir bakkal dükkânı, bir de nalbant görünüyor, bütün adamlar peykelerinde, iskemlelerinde uyumuş, oturuyorlardı. Dört beş köpek, gezinen tavuklar arasında yere yatmış uyuyor, etrafa küme küme

yığılan gübrelerle pis bir lâğım yatağı kenarında ördekler, kazlar dolaşıyordu.

Bu köy, oldukça zengin, sevimliydi. Küçük bir ormanı, yağmur sularıyla şimdi büsbütün coşmuş hoş bir deresi, önünde kocaman yeşil bir otağı vardı. Elvan elvan renkleriyle bir ressam paletine benziyordu. Evlerinin bacalarından ağır ağır dumanlar çıkıyor, kafessiz camlar arkasında beyaz perdeler görünüyor, bunlar zavallı Asım'a dinlenme ihtiyacı, burada kalmak ve ayrılmamak isteği veriyordu.

Yavaşça yürüyerek, selâm vererek kahveye girdi, önüne gelen ilk iskemleye oturdu. merhabalaştılar. Herkes susuyor, kimi eliyle bacağına yakalamış, kimi ensesiyle duvar arasına kilitlenmiş ellerini bir yastık yapmış, köşesine büzülmüş, esneye esneye gözleri ufalmış, uyur gibi düşünüyordu. Dışarıda da tavuklarla ördeklerden başka her şey, tâ ilerilere kadar hareketsiz, fakat yağmurdan sonra gelen tazelik ile parlak duruyordu. Sessizlik uzun bir zaman sürdü. Sonunda köyün arka tarafından öğle ezanı sesi geldi. Bugün cuma idi. Köylüler namazı bekliyordu. Bu sırada Asım'ın, kalemdeki odacıya benzettiği yanları ustura ile beyaz şerit gibi kesilmiş çember sakallı kısa boylu bir adam ona seslendi: "İmamın evinde yatan molla sen misin?" dedi. Asım cevap verdi ve sözün arkası gelsin diye sordu:

— Burası ne köyüdür?

— Pınarlı. Sen nerelisin?

— İstanbul'luyum, dersten mezunum. Her sene orada vaaza çıkardım. Bu sene köyleri dolaşıyorum.

— Ahmet hocayı tanır mısın Süleymaniye camiinde...

— Evet, benim hocamdır.

Asım yalan söylüyordu, fakat köylülerin dikkatini çekiyordu. Gene o çember sakallı adam dedi ki:

— Bugün bizim imam cumadan sonra kasabaya gidecek; çık da bize vaaz et!..

Asım, memnun, kabul etti. Şimdi konuşuyorlar, birer ikişer mescide doğru gidiyorlardı. Yolları üzerinde çeşitli gübre yığınları, hep bir ömek tavuklar, açık kapılardan karanlık tavan tahtaları görünen ahırlar, gezinen çocuklar vardı. Bir çeşme başında beli peştemalli; başı siyah bir örtü ile tamamiyle kapalı üç, dört kadın şekli duruyor, erkekler geçerken bunlar arkalarını dönüyor, kafalarını birbirine yaklaştırıyordu; kocaman çıplak bacakları tâ diz kapaklarına yakın, açıkta kalıyordu.

Ağaçlar içinde kaybolan ahşap mescidin şadırvanı bile yoktu. Sııklı ve odun bedenli kuyudan çekilen su bir kütüğün oyulmasıyla yapılmış olan yalağa dökülüyor, sular taşarak yöresinde birçok yeri çamurluyordu. Bütün bu halk oraya gelince sağa sola sığıyor, zıplıyor, şikâyet ediyordu. Asım, bir ufak hendek kazılarak düzeltilebilecek bu zorluğun düşünülememesine şaşıyor, acıyordu.

Namaz kılındı ve bitince bazı gençler dışarı çıktı. Vaazı duyan halkın çoğunluğu tahta çekmenin, rahlenin etrafında dizildi. Asım minbere oturdu, bir süre sarmaşıklarla örtülü yeşil pencerelere, süzülerek içeri sokulan güneşe, açık kapıdan ilk ağaçları görünen koruya baktı. Sonra o güzel Türkçesi, uysal, tatlı uyumlu sesi ile vaaza başladı.

Her zamanki gibi o ilk anlaşılmazlık burada da görüldü; yüzler şaşkınlıkla kırıştı. Bir süre bu halde kaldı; sonra kırışıklar açıldı, açıldı, merak içinde kalmış bir yüz durumu aldı. Köyün muhtarı, olduğunu haber aldığı çember sakallı —bu sefer dikkat etti— çuha şalvarlı adam, gözlerini kapamış, her beğendiği, iyi anladığı sözün arkasından başını sallıyor, içini çekiyordu. Bu; vaaza Meşrutiyetin Şeriat ve Kanuna uygunluğundan başladı, çeşitli yönlere girdi ve bir buçuk saat sürdü. Asım

zaten din kurallarına ait birçok kitaplar okuduğundan, bir hayli fıkralar bildiğinden bunları birer birer harcadı. En parlak, en iyi bir yerinde hiç bakmadığı, bir sayfasını bile kımıldatmadığı kitabı kapadı, sustu.

Çember sakallı adam, Lâzoğlu, onu yanına çağırdı ve kesin bir ifade ile "Ramazanı burada geçir, benim evimde yat, kalk!" dedi. Asım hemen kabul etti. O akşam kasabadan dönen imam, cer mollasını Lâzoğlu'nun yanında, kahve köşesinde, oldukça kalabalık bir halkaya başkanlık eder gördü. Sözlerine dikkat etti: Bu genç adam doğrusu tatlı anlatıyordu.

Akşam, gün kararırken sürüler dönüyor, inek, buzağı sesleri gurbet, acısını kalbe bir hançer gibi saplıyordu. Gece beyaz ve kapalı perdeler arkasında gölgeler dolaşüyor, ay ışığında çınarların artık yapraksız kalan dallarının yansımalarını sallıyordu.

* * *

Ramazan bitmişti. Onu gene bırakmadılar. Mektup yazıyor, herkes onunla danışıyor, asıl imamın hükmü, gücü hep buna, bu cer mollasına kayıyordu. Jandarma kolu gelince bununla konuşuyor, öşürcüler buna dert anlatıyor, kolcular tarlada rastlayınca buna selâm veriyordu. Okulda alfabe okutuyor, artık evinden çıkmak istemeyen imama vekâlet ediyordu.

Bir gün nahiyeye müdürü köye geldi. O gün Asım eski bir okul arkadaşına benzettiği bu adamın yanına çıkmadı, penceresinden, jandarma ile dolaşan bu reidingotu yağlı, tüysüz çocuğa hırsla baktı.

Sonunda bir akşam ihtiyar kurulunun, kendisinin imamlığa atanması için bir kâğıt mühürlediklerini Asım'a müjdelediler. Asım, onu artık buraya bağlamak isteyen haber karşısında şaşırды: "Nasıl, artık sürekli mi böyle, burada..." diye düşündü, kendi kendine: "Olmaz, olanaksız!" dedi. Fakat bütün bir gece yağın karla esen rüzgârın tehditlerini duyarak işe razı oldu.

Bir gece sonra, imamın küçük oğlu onu kahveden çağırdı ve babasının yanına götürdü.

Zavallı adam, yatağında hasta idi. Yüzünde öyle derin bir keder gölgesi vardı ki, ocakta yanan köklerin ışığı yüzüne vurduğu zaman ölü bir kafayı aydınlatır gibi oluyordu. Kurumuş gırtlığından bir hırıltı çıktı. Sonra yavaş yavaş anlaşılmaya başlayan bu sesle yalvardı:

— Oğlum, diyordu, sen gençsin, bilgin var, hünerin var, her yerde geçinir, kendini sevdirebilirsin. Bak, ben yaşıyorum, altı çocuğum, iki karım aç kalıyor, çoluğum, çocuğum sokağa düşüyor. Bu karda, bu kışta ben ne yaparım? Nereye giderim? Nasıl para bulurum? Bana acı, buradan git, yerimi kapma, ekmeğimi alma, beni sokakta bırakmaya sebep olma...

Sonra, tekrar hırıltılara gömülerek:

— Yaptığın günahdır, cezasını çekersin! dedi.

Asım; şaşıtı, üzüntü içinde kaldı, cevap bulamadı. Yan odalardan çocuk sesleri geliyor, dışarıda fırtına kıyamet koparıyordu; karşısındaki ise gittikçe korkunç bir hal almaktaydı. Bir iki kelime söyledi, çıktı. Artık kahveye uğramıyarak odasına dönmüştü.

Vezirhan'ındaki arkadaşlarını düşündü bir daha kendisini aramaya gelmediklerine şaşıtı. Sonra İstanbul'a, İstematina'sına özlem duyarak bütün gece ağladı. Ruhunda bütün rahata rağmen şu vesile ile bu köyden ayrılmaya, cebindeki otuz mecediyesiyle İstanbul'a dönmeye bir ihtiyaç duydu. Sonra imamı, açlığını, hastalığını, çocuklarını düşündü, bu çaresiz adamı, bu yoksun ve yoksul ihtiyarı feda eden köy halkını ayıpladı. Bu sırada kendini böyle sokağa atan hükümeti hatırladı, insan kalbinde daima, yer bulan kötülükçülüğe, kıyıcılığa karşı uzun süre şaşkınlıkla düşündü, çözemedi...

Sonra imamı kovan köy halkıyla memuriyetinden kovulmasına sebep olanlardan büyük bir intikam almak isteği duydu.

Sabah olurken kalktı, cübbesini giydi, yüzüne atkısını sardı, heybenin gözünde saklı mecdiyelerini aldı, sokağa fırladı.

Aşağıda, tarlalar içinde kömür arabaları yola koyulmuştu. Bir horoz öttü, yakın evlerden bir, iki öksürük duyuldu; sonra gene her şey sustu.

Asım, gecenin bütün şiddetine rağmen karın pek az sanki çamuru ancak örtecek kadar yağdığını, hafif bir buz tabakasıyla derenin, batakların kapandığını gördü. Gittikçe mavileşen göğe, artık hiç esmiyen rüzgâra baktı. Sonra yokuşu indi. Bir hasta kadar ateş içinde, ne düşündüğünü, ne yapacağını bilmeyerek yola çıktı...

Tarlalar, kar altında çok geniş sonsuz sanılıyor, telgraf telleri binlerce işaret parmağı gibi bir noktaya dikili; ona İstanbul'un, açlığın kıyıcılığın yolunu gösteriyordu.

Erenköy, 1909

GARİP BİR HEDİYE(*)

Çarşıdaki kuyumcu dükkânları önünde Feridun iki saattir dolaşıyor, hiçbirine girmeğe cesaret edemiyordu. Satacağı bir şeyi kalmamıştı; yalnız cebinde bir traş fırçası vardı ki onun bir değeri olup olmadığını sormak istiyordu. Fildişi saplı, nakışlı, işlemeli de olsa, bir traş fırçasının değeri ne olabilirdi? Bunu sormaktan utanıyordu. Hem yalnız utanmak değil, biraz da korkuyordu. Kuşkusuz beş para etmiyecekti: Ona vaktiyle bunu hediye eden Yahudi "Değerlidir, kadrini bil, sakın atma, zamanında işe yarar!" dediğinde muhakkak eğlenmişti; bu bir şakaydı. Şimdi ona güvenerek nasıl soracaktı.

Bir aralık içine öyle bir hüzün, bir ümitsizlik doldu ki hemen oraya çökmek ve ağlaya ağlaya erimek, tükenmek istedi... Aşlında aylardan beri dertler, tasalar içinde garip bir baygınlık gelip çatıyor, yüreğinde bir erime, bir tükenme seziyordu; bu belki bir kalp bozukluğuydu, beklenilmeyen bir zamanda ölebilirdi. Ne iyi olacaktı. Keşke şimdi, şuracıkta düşüp kalsaydı, kurtulsaydı...

Cebinden fırçayı bir kere daha çıkardı, baktı: Sıradan, herkesteki gibi, beş on kuruşluk bir maldı, buna bir değer verebilmek için insan ya deli olmalı, yahut kendisi gibi artık, açlık ve yoksulluk içinde aklını yarı kaybedip hayallere kapılmış bulunmalıydı.

(*) Bu hikâye 2. baskıya eklenmiştir.

Dönmeğe karar verdi, sonra vazgeçti, büyük mağazalara giremeyeceğini anlıyarak camekânında sekiz, on gümüş halka, birkaç kâse Yemen taşı duran ufacak bir dükkânın kapısını itti, bir çingirak öttü, içeride, mavi ışıklı bir ispirto lambasının üzerine eğilmiş gözlüklü, keten önlüklü, kart, kırçıl bir kuyumcu, loşluğa gömülü işiyle uğraşıyordu. Gözlerini kaldırıp gelen adamı süzdü, sonra, isteksiz, hattâ biraz da ürkekçe: "Nedir, ne istersin?" diye sordu Feridun fırçayı uzattı: "Vaktiyle birisi hediye etmişti, dedi, kıymetli olduğunu söylemişti, acaba hakikaten bir değeri var mı? Bakar mısınız?"

Öbürü merakla eline aldı, evirdi, çevirdi, salladı, tırnağıyla kazıdı, sonra geri verdi:

— Beş para etmez, mezat malında eşi çok! dedi. Feridun kekeliye kekeliye, özür dileyerek çıktı... Kendi kendisine: "Hain Yahudi, diyordu, beni meğerse aldatmış, az daha onun uğrunda ölüyordum da..."

Hakikaten öyle de oluyordu ya... Bundan, on yıl önceydi, Feridun, Mısır'dan Selâniğe dönüyordu, limana demir atmışlardı. Yolculardan kılıksız bir ihtiyar Yahudi, güvertede dünyadan habersiz, hırs ve heyecan içinde eşyalarını istif etmekle meşgul iken vincin altına girmiş ve tam o sırada demir kancadan kurtulan bir iri denk olanca ağırlığıyla herifin başına inerken o, eşi bulunmaz bir çeviklikle hemen fırlamış, kucaklayınca Yahudiyi ölümden kurtarmıştı. Fakat yük Feridun'un tam omuzunun yanından asker kaputunu yırtarak geçmişti. Kendine gelen Yahudi eşyalarının arasından bir kocaman kutu açmış, sıra sıra dizilmiş traş fırçalarından bir tanesini ayırmış ve ona uzatarak:

— Değerlidir, kadrini bil, sakın atma, zamanında işine yarar; demişti.

Ufak tefek eşya satan bu yoksul adamdan aslında ne beklenirdi? Fakat niçin öyle söylemiş, neden bu oyunu etmişti? Hoş, Feridun da o zaman bu söze önem

vermemişti ya! Fırçayı almış, bir tarafa atmış, hattâ bavuluna koyarak, savaşta, esirlikte, üç sene sürekli kullanmış; değeri olacağını hatırına getirmemişti. Fakat bugün uzun bir savaş, bir esaret ve felâket devresinden sonra İstanbul'a dönüp de yarı sakat, işsiz, parasız kalınca ve bütün malını, eşyasını elinden çıkarıp bir dilim ekmeğe muhtaç bir hale düşünce bu olayı ve Yahudinin sözlerini hatırlamış, sonunda işte gelip fırçanın kıymetini sormuştu. Demek beş paralık bir değeri yoktu ha... *Atmak için hazırlandı, köşeye bırakıverecekti, fakat ne olsa bir traş fırçasına gerek duyabileceğini düşünerek bu fikrinden vazgeçti, cebine soktu, yürüdü.*

Serencebey yokuşundaki kocaman evlerini elden çıkarıp Ahırkapı feneri arkasına düşen çukur ve rutubetli fakir mahallelerinden birine taşındıkları günden beri yoksulluk büsbütün yakalarına yapışmıştı. Ana oğul ıslak ve iç karartıcı bir evde solucan gibi kıvrılarak ne eziyetli, ne matemli bir ömür sürüyorlardı. Bu akşam, çarşıdan dönüşünde Feridun yoksulluğun bütün ağırlığını yüreğine bir tortu gibi çökmüş buldu, annesine, kısaca:

— Beş para etmiyor, boş yere hülya kurmuşuz!...

Dedikten sonra yukarıya, odaya çıktı, kafesi sürdü, nefes almak ihtiyacıyla dışarıya sarktı. Belliydi ki yüksek yerlerde henüz güneş, neşe ve hayat vardı. Fakat buradan, çukur bostanlarla yıkık kale duvarları arasına gömülü şu izbe mahalleden renk ve ışık çoktan elini çekmiş, bodur, sarsak ve kara evler tepesindeki görkemli cami kubbelerinin yüklü gölgesi altında çoktan seçilmez olmuştu. Henüz lâmbaların bile yanmadığı şu erken saatte bir bodrum kapanıklığı duyulan sokaklara karanlık başka türlü, yüreğe kaygı dolar gibi çöküyor, ağızlarına kadar taşkın bostan kuyularından yöreye kemirici bir yaşlık yayılarak vücuttan önce ruha işliyordu. Bu sarnıç kadar kapanık ve ıslak mahalleye şu

saatte hiçbir köşeden aydınlık sızıyor, hiçbir yerden ışık damlamıyordu.

Halbuki denizin öbür yakasında Kadıköy, batan güneşin ışıklarına boyalı yüzünü, aynaya eğilmiş bir şuh kadın gibi, uzatmış, renkler içinde mutlu bir gülüşle parlıyor, için için kızarıyordu. Bu kuytu, karanlık dehlinin karşısında orası hayal şehirler gösteren bir sinema şeridi gibi alacalı inanılmayacak kadar şen, aydınlık görünüyordu. Feridun şimdi bunu düşünerek, vücudunda mahallenin karanlığı ve gözlerinde Kadıköyü'nün ışıkları öyle ölüvermek isteğiyle yanıyordu.

Birden kızdı, elini tekrar cebine soktu; haftalardan beri kendisinde hiç olmazsa ufak bir değer var sayarak bütün ümitlerini bağladığı hediye onu sanki yakıyordu; Yahudinin uzun ve seyrek sakallı, buruşuk, kirpiksiz yüzü karanlığın içinde ürkütücü bir belirginlikle canlanarak hain hain gülüyor, ırkının kandırmağa pek elverişle olan yayvan şivesiyle:

— Aldattım seni... diyordu... Evet, aldatmıştı, en muhtaç, en düşkün zamanında... Fakat insan, bir traş fırçasından yardım ummak, bir servet beklemek için ne kadar aptal olmalıydı... Kollarından yakalayıp pencereden uzattı; aşağıda kale duvarlarına yakın bir iri yalak taşı vardı; ortasını nişanladı, parmağını sokmuş bir akrebi silker gibi hızla attı ve görmek için dikkat kesilip baktı.

Fırçanın kemik sapı sert bir ses çıkardı. Sonra büsbütün çökmüş, koyulaşmış olan karanlığın içinde yan yana iki göz nokta parladı. Feridun bunlara, bu maviye yakın bir renkle ışıldıyan şeylere uzaktan bir süre şaşarak baktı, sonra birden yüreğini akıl almaz bir ümidin kapan gibi sıkıldığını duydu; merdivenleri dörder dörder atlayarak aşağıya koştu, sokağa fırladı, eğildi, göğün bellisiz aydınlığını yüreğinde toplayarak süprütüler içinde hâlâ pırıl pırıl yanan bu iki ufak şeyi, iki kü-

çük taş parçasını ellerine aldı, gene koşarak içeriye döndü.

İdare lâmbasının ölgün ışığına tutup baktığı zaman bunların birer elmas parçası olduğunu anlamıştı. Fakat acaba sahte miydi? Yahudinin burada da bir oyunu, bir aldatması mı vardı? Bütün gece gözüne uyku girmedi, sabahleyin alaca karanlıkta gitti, bir gün önce uğradığı dükkânın önünde bekledi, kart ve kırçıl kuyumcu görününce hemen, dükkânı açmasını bile beklemeyerek taşları çıkardı:

— Bunlar ne eder?

Dedi. Öbürü, önce kayıtsızca bir göz attı, sonra gözlüğünü taktı, dikkatlice inceledi, güneşe tuttu, elinden bırakmamak ister gibi, biraz çekingen ve nazik dedi ki:

— Temiz maldır, alıcısını bulursa iyi para eder, hele girin dükkâna bir daha görelim, bir kıymet biçelim!

* * *

Feridun neden Yahudinin bir adi traş fırçasına böyle değer biçilmez iki taş saklamış olduğunu uzun süre anlayamadı, fakat bir gün rasgele öğrendi ki gümrükten mal kaçırmak için bazan en akla gelmez dolaplara başvurulur ve işte böyle bir traş fırçasının sapına, biner liralık iki pırlanta konulduğu da olurmuş!

Feneryolu, 1919

BİR SALDIRI(*)

Boğaziçi'nin Anadolu kıyısındaki ıssız, bayır ve yarı boş köylerinden birinde huysuz bir kış akşamıydı. Ayrıca yağmur yağıyordu. Fakat rüzgâr öyle ıslak esiyor ve her tarafı öyle sırsıklam ediyordu ki yokuşlardan sürekli seller akıyor ve oluklardan kesintisiz sular boşanıyordu. Bir haftadanberi sürüp giden bu kapanık ve yaş hava altında ahşap evler sünger gibi rutubeti çekmişler, şişip doymuşlardı; artık suları ememiyorlar, dışarıya veriyorlardı.

Yıkık yalılar, şişmiş ve çürümüş cesetler gibi suların keyfine uymuş aşağıda kıyıya vura vura, cansız ve çürük, yalpalar görünürken yukarıda, tepedeki kara ve ufak evler, kargalar gibi simsiyah, sanki bu cesetlerin üzerine incek zamanı kolluyor ve kayalara konarak, havanın pusu içinde kabarmış, hareketsiz bekliyorlardı. Gökte rüzgârın, aşağıda denizin çalkaladığı ve yükseklerde tepelerin indirdiği bu su bolluğu, bu yaşlık içinde köy, gecenin ıslak abasını çekerek şu yalçın kaya dibinde bir serseri gibi çömelip kayıtsız bir uykuya varmıştı; ne ses, ne aydınlık vardı...

Birden, havada karanlığı bir ustura gibi acısız ve belirsiz yaran bir beyaz şimşek parladı, rüzgârın ıslaklığı içinde dumandan bir kol, bir ışıklı sis sütunu, keramet gösteren ışıktan bir asâ gibi uzandı; hemen köyün

(*) Bu hikâye 2. baskıya eklenmiştir.

bir yerinde, içinde, pelte gibi bir şeker parlaklığı ve tutkal yapışkanlığı sezilen tatlı, cilâlı bir güneş açtı; sonra gene karanlık çöktü... Son vapur, elinde aydınlık sopsiyle yolunu arıyarak ve bununla karanlıkları kakarak geliyordu. Düdük; yaş gök ve ıslak hava içinde, çürük bir tülbendin yırtılışı gibi yankısız, isteksiz bir hırıltı gibi dağlarda bunaldı.

İskeleye ancak dört yolcu çıkmıştı. Bunlar bir süre aynı sokakta yürüdüktan sonra yan yollara saptılar, gözden kayboldular.

Hayrullah Efendi her akşamki gibi, bayırına tek başına tırmanmağa başladı. Aklı İnebolu'ya gönderdiği kereste kayıklarıyla motorunda idi; bu fırtınanın kendisine zararlı olabileceğini düşünerek tasalanıyordu, canı sıkılmış bir halde, etrafından habersiz, başı muşambasının kukuletasına gömülü, elindeki elektrik fenerini yoluna yansıtı, yansıtı ağır ağır çıkıyordu.

Tam fıstığın altına, o dik ve dolambaç yere gelmişti, birden gırtlığına bir elin yapıştığını ve alnına soğuk bir demirin dayandığını duydu, gerilemek istedi, yapamadı, ilerleyeyim dedi, kımıldanamadı; boyun eğmiş, güçsüz, durmağa mecbur oldu, bekledi. Rüzgârın uğultusu içinde boğuk bir ses:

"— Cüzdanını!.."

Diye emretti. Hayrullah Efendi şakağına uzanan tabancaya rağmen canına ilişmek istenilmediğini anlayınca, bu ümitle helecanla:

"— Aman, dedi, peki, vereyim!"

Fakat gırtlığı hâlâ o demir kıskaç içinde sıkışmış olduğundan bu cümlesinin işitilip işitilmediğini anlamadı; yalnız bir eliyle cüzdanını çıkardı ve ötekine uzattı. Hemen serbest kalmak ve uzaklaşmak istiyordu. Cüzdanda altı tane yüzlük ve birçok da beşlik banknotlar vardı. Yedi yüz liradan fazla idi. Fakat canından iyi

mi idi? Sağlık olsun, gene kazanırdı, tek hayatına ilişmesin de...

Hırsız, karanlığın içinde telâşla, cüzdanını açtı. Hayrullah Efendinin elinden elektrik lâmbasını kapıp bir atkı ile sarılı olan yüzünü göstermemeye çalışarak içini acele acele yokladı. Kâğıtların üzerindeki yüz rakamı bu keskin ışık altında daha çekici ve daha anlamlı görünüyor, büyür gibi canlı duruyordu. Herif, vahşi sesiyle:

— Kımıldarsan vururum!

Dedi. Eli bir süre, kâğıtların üzerinde örümcek gibi korkunç, kararsız, şaşkın düşünceli dolaştı, dolaştı, parmaklar büküldü, tereddüt eder gibi durdu, sonra yalnız bir tanesini, bir beş liralığı çekti, cüzdanı kapadı ve geri, sahibine, Hayrullah Efendiye uzattı. Şimdi ışık sönmüş ve hırsız yokuştan aşağı çılgın gibi koşarak arkasına bakmadan, kaçmaya başlamıştı.

Hayrullah Efendi korkaktı; fakat hem dinç, hem de çok meraklı, araştırmacı bir adamdı. Şu acemi ve acaip hırsız, geçirdiği korkuya rağmen, kovalamak isteğine karşı koyamadı, rahat koşmak için kukuletasını indirdi ve daha fazla düşünmeden merakın ve memnunluğun verdiği bir cesaret ve atılımla kaçanın arkasına düştü; yuvarlanır gibi sür'atle bayırı indi, karaltılar içinde, bastığı yeri görmeyerek, koşuyor, yetişmeye çalışıyordu.

Aşağı inmişti, birden aydınlık bir pencere altında ötekinin hızlı hızlı çarşıya doğru gittiğini gördü, izlendiğinin farkında değildi; artık koşmuyor ve telâş göstermiyordu. O önde, bu arkada çamurlu ve selli sokakları döndüler, döndüler, sonunda iki açık bakkal dükkânıyla bir kahvenin şenlendirdiği aydınlık bir meydana, köyün ufacık çarşısına geldiler.

Hırsız dosdoğru bir bakkala girdi.

Hayrullah Efendi, duvar dibinden sinsi sinsi yürüyerek cama yaklaştı ve eğilip iki turşu kavanozunun

arasından içerisine göz attı. Herif atkının ucu ile terlerini siliyordu, beti, benzi uçmuş, hasta yüzlü, traşı uzun, zayıf, acınacak bir adamdı, arkasında asker kaputu bozmasından yarı palto, yarı hırka garip bir elbise vardı. Sık sık soluduğu ve etrafına şaşırılmış gibi baktığı dışarıdan bile fark olunuyordu. Bakkal raftan bir okka ekmek aldı ve ona uzattı; öteki bunu derhal kaptı, bir ucundan koparıp koca bir lokmayı hemen ağzına attı. Bir taraftan yiyor, bir taraftan kâh zeytin çanağını, kâh sucuk halkasını göstere göstere başka şeyler ısmarlıyordu. Bu ne acemi, ne aç, ne zavallı bir hırsızdı. Hayrullah Efendi, yüreğinin ezildiğini duyarak ve kendisini göstermeyerek herifin çıkmasını bekledi.

Rahatlamış gibi telâşsız uzaklaştığı zaman artık arkasından gitmeyi gereksiz buldu, dükkâna girdi:

— Bu çıkan adam kimdir?

Diye sordu: Aldığı cevaptan anladı ki ona bu gece, bayırda, fıstığın dibinde tabanca uzatıp gırtlığına yapışan ve sonra yedi yüz liranın içinden beş lirasını alarak kaçan bir hırsız değil, namuslu bir aç adamdı. Kimbilir ne vicdan azaplarından, ne mücadelelerden ve kaç günün açlığından sonra, her atılımı, her başvuruyu deneyip ümitsiz, eli böğründe kalıp bu saldırıya karar vermişti...

Çünkü mütareke yıllarında bulunuyorlardı; cephe-den veya esaretten sıskası çıkmış dönen, hastahane-den tedavisi bitmeden sakat ve illetli olarak kapı dışarı edilen nice yedeksubaylar vardı ki, ne maaş alabiliyorlar, ne iş bulabiliyorlardı. Yıllarca özlemini çekerek, yaşadıkları hudutlardan, evlerine dönünce açlıktan ve yoksulluktan bir tutam mutluluk ve rahata kavuşamamışlardı. Bu öyle bir devir idi ki, yalnız askeri bir felâkete bağlı kalmıyordu; sosyal bakımdan da dünyanın en korkunç, usandırıcı ve kemirici bir devresi idi; koca bir insan soyu, dermansız babalar, ezgin analar,

gıdasız çocuklarla, özellikle bozulan bir ahlâk ile kavruk, yatkın çürük kalmıştı.

Demin gırtlığına sarılan adam, kendisi burada kârına bakıp işini yoluna koyduğu sıralarda, dört yıl göğsünü; o işin rahatça görülmesine, tâ uzaktan, savaş meydanlarında siper yapmıştı. Zorla aldığı para bir pay, bir hak idi.

* * *

Hayrullah Efendi, ertesi gün bir kayık erzak hazırlattı ve onun evine gönderdi; götüren adam dönüşünde anlatıyordu:

"— Kapıyı bir kadın açtı, "Olamaz bizim efendinin şimdi bunları alacak vakti yok, yanlış getirdiniz!" diyor-du. O sırada kocası geldi, "Kim gönderdi?" diye sordu, biz söylemedik fakat anlamış olacak ki, dayatmadı, başını öte yana çevirdi, peki iyi göremedim ama sanırım ağlıyordu!

AYŞE'NİN YAZGISI(*)

Anası, Antikacıların evini oğmak için gittikten sonra yalnız kalan Ayşe bahçedeki çukruklu kuyudan çektiği suyu sabahtan beri ocağın üstünde duran kazana döktü ve patiska entarisinin eteklerini kuşağına sıkıştırıp çömeldi; sepetteki çamaşırları çitilemeye başladı.

Ana kız "Abdinin köşkü" denilen bu yıkık, korkunç, yalnız kovukta bekçi gibi oturuyorlardı. Bundan kırk sene önce, kimbilir nasıl bir eğlence fikrine hizmet için yapılmış, fakat o zamandanberi kullanılmayan bu ev, yıkık duvarları, çökmüş çatısı, dökülmüş kafesleri, her taraftan ayrılmış sıvalarıyla eski bir mezar gibi ölümlü düşündüren bir hal almıştı. Onda her ilişen bakışı korkutan bir renk, her geçene: "Siz de, herkes de benim gibi olacaksınız, yıkık duvarlar kirli yosunlu, iğri bir taş; üzerinde eşinen bir iki köpek, o kadar!.." diyen bir ses vardı. Her yönünden deve dikenleri fırlamış olan bahçesinde, hep açık kapısından mahzen gibi karanlık bir oyuk içinde tavan tahtaları seçilen ahırında, samanlı gübreler yığılmıştı; üzerinde bir sürü tavuk sürekli eşiniyordu. Kuyunun yanındaki incir ağaçları bu yıkıntının eksikliğini tamamlıyor, her yıl daha fazla kuvvetlenerek nankör dallarıyla eve yaslanıyordu.

Uzakta, bir yönde denize doğru çoğu zaman sisler, buğular içinde kalan şehir görünüyor, geniş bir çiftlik

(*) Bu hikâye 2. baskıya eklenmiştir.

arazisi olan öbür yönünde, ilerideki dağlara kadar ise bir ağıl bile göze çarpmıyordu.

Ayşe'nin önündeki leğenden sabun köpükleri taşıyor, bembeyaz buruşuklarla büzülmüş olan ellerinin her hareketinde saçlarına, çıplak bacaklarına, arasına gözlerine fırlıyordu; bunların içinden bazı inatçıları da sürekli karnına düşüyor, soluk entarisini pembe etine yapıştırıyordu.

Kazandaki su kaynadıkça kireç gibi bir renk alıyor, içindeki baloncuklar irileşerek şişiyordu.

Dışarıda sıcak bir güneş iki gün önceki yağmurların nemini bu süprüntülükten çekiyordu.

Şimdi, hiçbir yönde bir nefes bile yoktu; fırtınadan önceki ağır, dertli durgunluk içinde; gübreleri karıştıran serçelerin cıvıltısı iştiliyordu. Ayşe mutfağın demir parmaklıklı yüksek penceresinden, arasına doğrularak göğe bakıyor, semanın bir tarafından barut renkli şişkin bulutlar vadide gölgelerini sürükleyerek yürüyor ve yürüdükleri yerleri hep karaya boyuyorlardı. Üzerlerindeki karartının, kanatlarına yansımasıyla karasineklere dönen arılar, ahırın teneke kaplı penceresinin yanındaki delikten içeri kaçıyordu.

Ayşe nalınlarını sürükleyerek bahçedeki çamaşırları topladı, fistanı benek benek çıplak vücudüne yapıyordu; ocağın ateşini çekti, yağmuru bekledi.

Önce avlunun su birikintisine bir iki damla düştü, sonra gök şiddetle çatladı, incirin yapraklarında bir gü-rültü koştı, yağmur dökülmeğe başladı. Yağıyor, yağıyor, sonu gelmiyordu. Her taraf ocağın içi gibi kapkara olmuştu. Bir kenarda yanan odunların gittikçe parlayan ışığı kirli sulara altın menevişlerini gezdiriyordu.

Ayşe bir yere vuruluyor gibi bir ses duydu, pence-reye koştı; kapının siperinde bir erkek gördü; başında kalpak, arkasında aba vardı. Kolunda asılı duran tüfe-

ğın namlusu, yanındaki iri köpeğin kulaklarına dokunuyordu. Birden anladı, Antikacının oğlu avdan dönerken yağmura tutulmuş, evlerinde her zaman çamaşır yıkıyan, tahta silen bu kadının kulübesine sığınmıştı. Hatırına hiçbir şey gelmeyerek: "Kim o, ne istersin?" diye sordu.

Öbürü beklemediği bu ince, genç sestem şaşırarak: "Fatma Hanım burda değil mi?" dedi.

Ayşe hemen cevap verdi:

— O size gitti, tahta silmeğe, ne yapacaksınız?

Avcı yağmura tutulduğundan, yoluna devam etse sırlıklam olacağından kapıyı açmasını söyledi, Ayşe ipi çekti, mutfağa kaçtı.

Yağmur saçma gibi yapraklara vuruyor; camlara serpiliyor, oluksuz damın her tarafından çarşaf gibi dökülüyordu.

Ali Bey, sofanın yıkık yerinden yağmur altında garileşen, çamurları açılan yola bakıyordu. Ayşe kapının aralığından onu seyrediyordu. Erkek dönünce kızı, orada açık açık kendine bakar gördü; iki iri siyah gözün lezzetle bakışlarından bir şey; gururunu, şehvetini kıskırtan bir etki duydu, gülererek dedi ki:

— Kız sen, burada yalnız korkmuyor musun?

O, belki yalnız değildir diye bir tecrübe ediyordu; Ayşe cevap vermeden, vahşi bir utanç içinde kaçtı, Ali Bey arkasından atıldı. Kız, elleriyle yüzünü kapamış, üzerinde ıslak entarisi, ayağında nalınları, kazana dayanmış duruyordu. Vücudunda yabancı bir elin sıcak dokunmasını duyunca korkarak bağırdı, öbür köşeye kaçtı. Ali Bey bu yağmurdan, bu karanlıktan, bu çıplak, ateş gibi yanan vücuttan gitgide artan bir haz duyarak, izleyip kollarını açarak atıldı. Fakat mutfağın bir köşesinden yavaş yavaş dışarı sızan pis sular üzerinde ayakları kaydı, başı ocağın sivri taşlarına doğru yüzüs-

tü, bir korkuluk gibi devrildi. Öbürü dışarı fırladı. Bir süre evde yağmurun şakırtısından başka bir şey duyulmadı... Ayşe bu uzun bekleyişten bir şey anlamayarak, fakat bir korku duyarak kapıya yaklaştı, aralıktan baktı... Ali Bey arkasında abası, ayağında poturları, kirli sular içinde, o halde upuzun yatıyordu. Kız, kalbi bir canavar pençesi altında boğulmuş, her tarafı titreyerek önce oyun sanmak istediği bu yatışta bir ölü hali gördü, içeri koştu. Yerdeki suyun üzerinden pembe bir yol açılıyordu. Dokunmağa korkarak uzaktan baktı. Bu, pis sulara Ali Beyin çatlamış beyninden sızıyordu. Artık o bir ölü idi.

Ayşenin gözleri bulandı, yüreğinden sanki bir şey koptu; sapsarı, halsiz, orada bir yere dayandı. İnanamıyordu inanmak istemiyordu. Korktu. Kelimenin bütün anlamıyla korktu, gözünün önünde bir halk bir kalabalık gördü; onun içinde askerler vardı, tüfekler parlıyordu, kılıçlar çekilmişti. Hemen yerinden fırladı, bir dürtüye uyarak bu pislenmiş cesedi oradan kaldıрмаğı düşündü; nasıl? Yöresine bakıyor, her yönü dinliyor, korkuyordu. Yağmur deminki şiddetle kaplamalara çarpıyordu. Camdan dışarıya uzandı; daha ilk bakışta ahır, açık kapısından bir mezar gibi karanlığı kendine bakıyor gördü. Bunda bir çağırısı sezdi. Yerini bulmuştu, iş onu oraya kadar götürmekti. Kendinde, on dokuzunu bulmamış bu soluk, sıska vücudu taşıyabilecek bir kuvvet duydu; iğrenerek ellerini sürdü, sırtüstü sürüklemeye cesaret edemeyerek onu çevirdi. Ölünün açık duran gözleri bu davranışla kendi kendine kapandı.

Bu sırada sokak kapısını biri salladı, sonra tırmalamağa başladı. Ayşe deli gibi pencereye koştu. Ölenin köpeği iki ayağı üzerine kalkmış, sahibini arıyor, sabırsızlık gösteriyordu. Kız, cesareti bütün bütün kırılarak donakalmıştı; peki onu ne yapacaktı? Cesedi ahıra götürmek için bahçeden geçecekti, köpek sahibinin böyle çamurlar içinde bacaklarından sürüklenerek taşınması-

na razı olacak mı? Hayvana yeniden baktı, kulaklarını dikmiş, içeriyi dinliyor, kısık sesler çıkarıyor, gözleri kapının aralığında bekliyordu... Ayşe şakaklarına doğru kesintisiz bir ağırlık çöktüğünü, ensesindeki damarların şiştiğini duyuyordu. Kalbi parçalanacak gibi vuruyor, gözlerinin önünde sinek gibi bir şeyler ağır ağır uçuyordu.

Ölmeğe özlem duydu. Fakat artık kararını vermişti, anası dönmeden her şeyi, hepsini temizliyecekti. Bakır maşrapayı mutfaktan kaptıktan sonra kapıyı iki parmak aralık etti, köpek kokluyarak burnunu uzattı, yavaş yavaş üç parmak, sonra bir o kadar daha açtı, mengene içinde gibi uzanan bu müthiş başa kuvvetinin bütün elverişiyle bir vuruş indirdi; maşrapa bir yöne düştü, köpek de oraya devrildi, bir süre çabaladıktan sonra kaskatı kaldı.

Yağmur şiddetini azaltmıştı, gene de yağıyordu. Önce ahırda paslı, kırık bir kürekle geçici bir çukur kazdı, sonra iki cesedi oraya sürükledi. Ölünün cebindeki saat daha işliyordu, onu alıp almamak için duraksadı, sonra bıraktı; gübre ile üzerini örttü, iliklerine kadar ıslanmıştı. Mutfağı temizledi, ocağa tencereyi astı; su kaynadıktan sonra fasulyeleri attı. İş bitmişti; anasını bekledi.

Ertesi gün, sabahtan akşama kadar ahırda kalıp derin bir çukur kazdı, Ali Beyle köpeğini oraya sakladı, üzerlerine gübre çekti ve gece vücudunun yorgunluğu yardımıyla fikri uyuşmuş ölü gibi uyudu.

Köpeğiyle beraber izine raslanmayan Ali Beyin bu esrarlı kayboluşu her zaman olduğu gibi bir süre hayat-takileri oyaladı, sonra yavaş yavaş silindi, gitti.

* * *

Bir ay sonra, genç bir köylü, yolda Ayşe'nin anasını çalışmağa gider gördü; o anda evde yalnız kalan kı-

zını düşündü; hemen koştu, bahçenin yıkık bir deliğinden içeri atladı. Ayşe mutfakta odun kırıyordu. Kapının gıcirtısı üzerine başını çevirdi, ayakta kendine bakarak sıyrıtan köylüyü gördü; eliyle gözlerini kapadı; onu da düşürmemek, öldürmemek, o üzüntü ve acıyı bir daha çekmemek için, korunmasız kendini bıraktı.

Erenköy, 1909

GARAZ^(*)

Anası, bir köşeye büzülüp üzgün üzgün oturan kızına baktı; acıyacağına öfkeleni. Öfkelenince memleket diliyle beddua ederdi:

— Kızıl kızıl bişesin de kızıl ataşa düşesin! İstanbul'a gideceğine aklının bardağı kırılıydı da senden kurtulaydık!

Diye çıkıştı. Nebile karşılık vermedi. Kavga edecek halde değildi; bitkindi. İştmezlikten geldi, yeniden düşünmeğe daldı.

Küçük kasabanın elektriği üç gündür bozuktu; hep, ikide bir bozulurdu, bozulmadan işlediği var mıydı ki? İşte gene odada ufacak bir lâmba yanıyordu. Sanki aydınlatmak için konulmamıştı; çıplak duvarları gölgelerle doldurmağa, girip çıkanlardan, oturanlardan çok onların gölgelerini seyrettirmeğe yarıyordu. İlk soğuklar ve ilk sürekli yağmurlar başladığı için de ışsızlık kızın büsbütün üzüntüsüne dokunmuştu. Yüreği her akşamkinden şişkindi.

Artık hep böyle, burada kasabada mı yaşamağa mahkûmdu?

Taksim meydanı gözünün önüne geldi. Şimdi sağnak altında asfalt yollar şıkır şıkır parlıyordu; otomobiller nasıl koşuyor, halk nasıl kaynaşıyordu! Tramvay

(*) Bu hikâye 2. baskıya eklenmiştir.

çanlariyle korna seslerini sanki duyuyor, dinliyordu. Pencereden bakıverse o manzarayı görecekti sanki...

Halbuki dışarıda, duvar ardlarına sinmiş kerpiç evleriyle, her dönemeçte çıkmaz sanılan iğri büğrü, çoktan el ayak kesilmiş dar sokaklariyle koyu karanlık, çürük bir kasaba leşi yatıyor.

Gözleri doldu; Beyoğlu caddesi o mahşer kalabalığı ve iki keçeli ışılı vitrinleriyle hatırına gelince içini çekmekten kendini alamadı. Geçen yıl, bu mevsimde ve bu saatlerde sinema çıkışı kız, erkek bir sürü arkadaşla pastacılara uğrayıp ne isterlerse atıştırmış, üstelik kutu kutu doldurup apartmana götürmemişler miydi? Ya, dadandığı muhallebici... Keşkül üzerine dondurma yerler ve tekrar sinemaya koşarlar, gece seansına yetişirlerdi.

Geçti o günler, bitti o bolluk! İstanbul çok uzakta... İçinde kendisinin bulunmadığı İstanbul'un gene eskisi gibi, bildiği parlaklığı ve kalabalığıyla yaşamakta devam ettiğine sanki inanamıyordu.

* * *

Nebile savaş başlangıcında babasının hem yolda katık, hem şehirde azık olur, masrafı azaltır diye heybelerine kuru dut, cevizli sucuk, bastık, erik pestili doldurarak İstanbul'a gidişini çok iyi hatırlıyordu. Kasabadaki küçücük dükkânı için mal satın alacak, üç hafta sonra dönecekti.

On altısına basmış, boy atmış, bakışları dişileşmiş esmer kızına, fırçalanmamaktan paslı bakır rengine çalın koca, koca, yüksük kalınlığında bir sıra dişlerini gösterip sırtarak:

— Sana da fistanluk getiririm!

Demişti. Fakat aylar geçmiş, geri dönmemişti. Gönderdiği mektuplarda —eski harflerle yazdığı için orta sonda olan Nebile bunları mahkeme kâtibine okutur-

du— işlerinin bitmediğini, yeni işlere girdiğini bildiriyor, sonuncularında da artık oraya yerleşmek, yakında kendilerini aldirmek niyetinde olduğunu söylüyordu. Kasa-baya yayılmıştı:

— Çerçi Halil işini düzmüş... Haydi, o da çıksın bir tahta, salınsın birkaç hafta!

Sonunda bir gün yolcu oldular; Haydarpaşa garına indiler. Anası da, kendisi de yeldirme biçimi uzun mantolu, siyah başörtülü idiler; birbirlerine sokularak ve Kavaf Ahmet ustanın nalın sesi çıkaran kaba kundurlarını parkeler üzerinde bir garip takırdatarak köstekli adımlarla yürürlerken Nebile babasındaki değişikliğin farkına vardı: Kasketi atmış, başına siyaha yakın, kadifemsi bir şapka geçirmişti; pantolonu, baldırlarından kopçalı ve büzmeli değildi artık... Mintanı da bırakmış kravatlı gömlek giyiyordu. Ayakkabıları iki renkli, pırıl pırıldı.

Fakat asıl değişme tavırlarında: Kaymakam beyin kasabada gezisini hatırlatıyor; eşraftan Kollukcu'nun oğlu gibi göğsünü çıkarıp ensesini şişirerek kurumla bir gidiyor ki...

Daha o gün denizden, vapurdan, otomobilden başlayarak Nebile sonu gelmeyen bir heyecan evrenine girivermişti. Hele babasının Taksim Meydanı karşısında tuttuğu apartımanın asansörüne binip de yükseliverdikleri zaman salavat getiren anasına sarıldığını hiç unutmamıştır. Ama sonraları bu acemiliğin yüzüne vurulmasından kızarıyordu; babası eve beş yüzlük banknot desteleriyle döndüğü akşamlar, yarenlik olsun diye o olayı hatırlatınca; çıkışıyor, aksilik ediyordu.

Şehirli görünmek tutkusu, kendini beğenmesi, kasaba kızının İstanbul'dan aldığı ilk kötü huy oldu ve birkaç hafta geçince babasıyla anasının yeni hayata kendisi gibi uyamayacaklarını hep kaba, geri, taşralı kalacaklarını anlayınca hırçınlaştı.

Onlarla beraber bulunmaktan, insan içine çıkmaktan utanmağa başladı.

* * *

Oluk gibi akan parayı nasıl harcayacaklarını bilemiyorlardı.

Önceleri bir süre ana, kız büyük mağazaların sadece vitrinleri önünde durup bakmışlar, içeriye girmek cesaretini bulamamışlardı. Fakat apartmanın bodrum katındaki kiracı Fitnat hanımla ahbap olunca iş değişmişti, kadın, taşralıları peşine takmış, bu mağaza senin, o dükkân benim, ikisini de alış verişe, gezip tozmaya, terziler bularak, işçi kızlar tutarak giyim kuşama alıştırmıştı; kâhyalıklarını ediyordu.

Derken yeni dostlar ortaya çıktı. Altı ay geçmişti ki ayaklarında mantar ökçeli iskarpinler, başlarında tüllü şapkalar, Beyoğlu kalabalığına gülünç bir anakız daha katılmıştı. Nebile tek başına mağaza mağaza dolaşıyor, en pahalısından el çantaları, eşarplar, eldivenler, ne bulursa alıyordu. Birçok şoför, tezgâhtar, dükkâncı kız veya pastacı tarafından tanınan, "Küçük hanımefendi" diye çağırılan sayılı tiplerdendi artık...

Hacıağanın kızı çevresinde ün salmıştı. Komşular "Kabak çiçeği gibi açıldı. Ne malmış meğer!" diyorlardı.

İkinci yıl plâjlara da dadandı; yüzüyor, kumda yatıp güneşleniyor, dans ediyor, kürek çekiyordu. İşsiz güçsüz delikanlıların etrafında dönüp dolaştıkları Nebile bir şımarmış, bir arsızlaşmıştı ki... Anasını durmadan, nefes aldirmeden azarlıyor, babasını adam yerine koymuyor, ağzını açarken susturuyordu. Hele birlikte sokağa çıktılar mı çevresindekileri onlardan olmadığına inandırmak için hep ya ileride, ya geride yürüyor, eve dönünce de "Beni yerin dibine geçirdiniz! Rezil ettiniz!" diye kıyametler koparıyordu. Saçlarını sarıya boyatmış, perçemlerini bir gözünün üstüne indirerek Veronica La-

ke'e benzediğine inanmıştı. Ayak tırnaklarına kadar boyanıyor, bütün tuvalet eşyasını markalarından tanıyor-
du.

İki kere nişanlandı; ikisinde de yüzükleri geri verdi; nişan bozmak modasından bile geri kalmamıştı. Her seferinde çeyiz düzülüyor, piyasaya yeni kumaşlar, modeller çıktığı için onlar bir yana atılıp tekrar yenileri yaptırılıyordu. Anasının kolları kalın, kakmalı ve okkallı altın bileziklerle yerinden kalkmaz halde idi; kürklerin birini çıkarıp ötekini giyiyorlar, bakmağı bilmediklerinden hepsini, her yaz güvelere yediriyorlardı.

* * *

Beş yıl, bütün çılgınlıklarıyla, sonradan görmüşlüğü en kaba, zevksiz, gülünç sahneleriyle bu hayat böyle sürdü... Son aylarda idi, Nebile bir delikanlıya gönül verdi; fakat nişanı bu sefer erkek tarafı bozmuştu. Çünkü hacıağanın, birçokları gibi ancak sermayesini kurtarıp memleket yolunu tutacağını öğrenmeyen kalmamıştı.

Çerçi Halil bu son günlerinde, birdenbire eskisinden hasis, meteliğin hesabını arar, sorar bir duruma geldi. Ne varsa sattı; kürklerinden başlayarak apartımanın perdelerine, kadınların iç çamaşırlarına kadar...

İlle üçüncü mevki vagonla dönmek istiyordu. Ağlıya bayıla, saç baş yolarak ikinciye zor razı edebildiler. Tren dolu idi; bulabildikleri tek yeri Nebile'ye veren ana baba yolculuğu koridorda, heybeler, bavullar, torbalar üzerinde yaptı.

Kadın bir türlü benimseyemediği, daima kasaba özlemi çektiği, taş dibekte tokmaklarla bulgur dövemediğine yandığı İstanbul'dan ayrıldığına sanki mennundu. Erkek kederliydi ama belli ki yıkılmıyacak, küçük dükkânına yeniden ısınacak, çok küçük ölçüde olmakla beraber gene beş, on kuruş kâr etmekle avunacaktı.

Beş yılın beyliği katı, yalçın ruhlarında çatlaklık değil, iz bile bırakmamıştı. Asıl çöken Nebile idi ve ana baba için asıl kaybedilen ne servet, ne ümit idi; taze kızlarıydı.

Nebile'nin her çeşit zevkini, ala ala heylerle en görkemli şekilde sürdürdüğü İstanbul'dan ayrılarak yirmi bir yaşında, kasabadaki dört duvarla çevrili, helâsı sokak kapısı yanında, bir tek kavak ağacı zor besleyen kavruk bahçeli izbe kasaba evine dönüşü pek üzücü olmuştu. Hele bir kere saat kulesi meydanında eski ardiyeden bozma sinemaya gidip de katı iskemle üzerinde kasaba halkına karışarak dakikada bir kopan kovboy filmi seyrettiği günün akşamı bayılmıştı.

İstanbul'u daha çok kokuları ile düşünüyordu: Otomobillerin benzin kokusu, sinemaların lâvantalı kadın ve briyantınli erkek kokusu, pastacıların vanilyalı hamur ve rendelenmiş badem kokusu ile!..

Geceleri pencereden dışarıya ürke ürke göz atınca coşkun insan kalabalıklarını aydınlatan keskin elektrik ışıklarını bulamamak, otomobil ve tramvay gürültülerini işitememek, tersine kasabanın kerpiç kesmiş sessizliğini, buz tutmuş hareketsizliğini yatağının içinde bile, karlı gece imişçesine duymak... Nebile'yi bitirmişti.

En çok kendisi İstanbul'da har vurup harman savururken yarı aç, yarı tok Fakülteye devam ederek yakında doktor çıkacak olan komşu polisin kızı Hanife'ye rastlamaktan korkuyordu.

Bütün heyecanlarının tükendiği bu genç kız yüreğinde artık bir tek duygu hüküm sürüyordu: Babasına karşı hudutsuz bir kin, bir garaz! Küçücük kasabasında, mavi gözlü mahkeme kâtibine gönlünü kaptırarak yerine getirilmesi kolay bir takım küçük isteklerle mennun yaşarken ve hep böyle yaşayacak iken İstanbul'un gösterişli hayatını tanıtan, sonra hepsini elinden alan bu babaya düşman kesilmişti.

Çerçi Halil işin farkında idi; ikide bir karısına dert yanıyordu:

— Hele şu kancığa bak! Ayağına mih batasınca! Öz babasına garaz bağlamış. Ben nideyim? Yeldim yeldim yol verdim, emeklerimi sele verdim. Dünyadır bu. Başımıza geldi işte bir kelli. Malımı it yediği yetmiyormuş gibi şimdi de bağırimi bit yiyor!

O, böyle sızlanırken gün geçtikçe süzülüp solan Nebile'nin ufacık kalmış yüzünde büsbütün iri görünen yaşlı siyah gözleri akşamüstü yağmur altındaki Taksim Meydanı gibi sırsıklam, parıl parıldı. Babasının sesini işittikçe garazdan yüreği burkularak ve öğrendiği İstanbul lehçesini unutarak memleket ağzıyla söyleniyordu:

— Sakalın teneşirde sabunlana!

Şişli, 1947

1888 yılında Beylerbeyi'nde doğan Refik Halid, 18. yüzyıl sonlarında bir kolu Mudurnu'dan İstanbul'a göçen Karakayış ailesindedir. "Galatasaray Sultanisi" ve "Mekteb-i Hukuk"da okuyan yazar, Meşrutiyet sıralarında gazeteciliğe başlamıştır. Kısa sürede üne kavuşmuş, "Fecri Âti" edebiyat topluluğunun kurucularından olmuştur. "Kirpi" adıyla yazdığı taşlamaları ve siyasal yazıları sonucu İttihat Terakki hükümetince Anadolu'nun çeşitli illerinde 5 yıl sürgüne gönderilmiş, ancak 1. Dünya Savaşı'nın son yılı İstanbul'a dönebilmiştir. Dönüşünde Robert Kolej'de öğretmenlik, Sabah gazetesi başyazarlığı, iki kez Posta-Telgraf Genel Müdürlüğü yapan Refik Halid, bu süreçte tanınmış "Aydede" mizah dergisini de çıkarmıştır.

Bazı siyasal davranışları yüzünden memleketten ayrılmak zorunda kalan yazar, Halep'e yerleşerek "Vahdet" gazetesini çıkarmış, Hatay'ın Türkiye'ye bağlanmasında yazıları ve çalışmaları ile katkıları olmuştur. 1938'de yurda dönen Refik Halid, dergi ve gazetelerde günlük yazılar yazmış ve 20 kadar roman kaleme almıştır.

18.7.1965 tarihinde İstanbul'da ölen yazar; tekniği, dilinin güzelliği, taşlamalarının inceliği ve tasvirlerinin kuvveti ile ün yapmış, Modern Türk Edebiyatı'nın temel taşlarından biri olmuştur.

978-975-10-0106-1

9 789751 001061